

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

NEOREALİZM TEORİSİ KAPSAMINDA KIBRIS SORUNU VE
TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ (1960-1983)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ercan GÖK

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı

ŞUBAT 2024
İSTANBUL

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

NEOREALİZM TEORİSİ KAPSAMINDA KIBRIS SORUNU VE
TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ (1960-1983)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ercan GÖK
(200011007)

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Selim SEZER

İstanbul 2024

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Jüri Tez Onay Formu

02.02.2024

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Bu çalışma 02.02.2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Tezli Yüksek Lisans) Programı, Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Selim SEZER

Danışman

İstanbul Gedik Üniversitesi

Prof. Dr. Süha ATATÜRE

Üye (İmza)

İstanbul Gedik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Can ULUSOY

Üye (İmza)

Kapadokya Üniversitesi

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Neorealizm Teorisi Kapsamında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-ABD İlişkileri (1960-1983)” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya ’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (02/02/2024)

Ercan GÖK

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasına konu olmuş alana dair çalışma konusunda beni teşvik eden ve her daim doğru yol gösteren Sayın Ahmet Özcan hocama teşekkürlerimi iletirim. Danışmanım olmasından büyük bir memnuniyet duyduğum, alanındaki özgünlüğü, cesur ve değerli yorumlarıyla örnek bir akademisyen olduğuna inandığım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Selim SEZER hocama gerek çalışmamda olan yardımı gerekse de akademik alanda yolumu aydınlatmasından ötürü teşekkür ederim. Tez yazma sürecimde desteğini esirgemeyen ve öğrenim hayatımın tamamında beni sonuna kadar destekleyen aileme teşekkür ediyorum ve bu çalışmamı onlara ithaf ediyorum.

Şubat 2024

Ercan GÖK

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışma Konusu	1
1.2 Araştırma Sorunsalı ve Tezin Amacı	1
1.3 Literatür Taraması	2
1.4 Tez Planı	4
2. REALİZM VE NEOREALİZM TEORİLERİ	7
2.1 Realizm	7
2.1.1 Realizmin tarihsel arka planı	7
2.1.2 Realizmin yakın dönem öncü düşünürleri.....	11
2.1.3 Realizmin temel ilkeleri ve varsayımları	14
2.1.3.1 Devletin rasyonel ve üniter bir aktör oluşu.....	14
2.1.3.2 Kendine yardım (self-help)	15
2.1.3.3 Güç ve ulusal çıkar ilişkisi.....	15
2.1.3.4 Göreceli kazanç	16
2.1.3.5 Güvenlik ikilemi.....	17
2.1.4 Realizmde ahlak ve dış politika kavramı	18
2.1.5 Realizmin kapsam ve yöntem bilimi.....	20
2.2 Neorealizm	22
2.2.1 Uluslararası arenada anarşi kavramı	24
2.2.2 İki kutupluluk ve uluslararası sistem yapısı	26
2.2.3 Küresel politik değişim ve savaş	27
2.2.4 Neorealizmde güç ve güç dengesi	28
2.3 Bölüm Değerlendirmesi.....	34
3. KIBRIS'TA OSMANLI DÖNEMİ VE OSMANLI SONRASINDA KIBRIS SORUNUNUN OLUŞUMU	35
3.1 Kıbrıs'ın Stratejik Önemi.....	35
3.1.1 Kıbrıs'ın Osmanlı egemenliğine girmesi	36
3.1.2 Kıbrıs'ın İngiltere egemenliğine geçişi ve ortaya çıkan gelişmeler	38
3.2 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulma Süreci	48
3.2.1 Zürih ve Londra antlaşmaları	48
3.2.2 Garanti ve ittifak anlaşması	49
3.3 Bölüm Değerlendirmesi.....	50
4. 1960 SONRASI KIBRIS SORUNU VE TÜRKİYE	51
4.1 1960-1964 Kıbrıs Buhan Dönemi	52
4.1.1 1960 Kıbrıs ortaklığı ve kriz dönemi	52
4.1.2 Akritas planı kapsamında 1963 Kanlı Noel saldırıları.....	58

4.1.3 Johnson mektubu ve Johnson mektubunun Türk dış politikasındaki etkileri	61
4.1.4 Cenevre görüşmeleri ve I. Acheson planı	65
4.1.5 Erenköy Savaşları ve II. Acheson planı	66
4.1.6 Galo Plaza raporu.....	69
4.1.7 BM Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1965 tarihli kararı	70
4.2 1967 Kıbrıs Buhran Süreci.....	71
4.2.1 Geçici Kıbrıs Türk yönetiminin kurulma süreci ve 1967-1974 tarihleri arasında Türkiye'nin Kıbrıs politikası	75
4.3 Bölüm Değerlendirmesi.....	78
5. KIBRIS SORUNUNUN TÜRK-ABD İLİŞKİLERİNE ETKİSİ.....	80
5.1 ABD'nin Kıbrıs Politikası	80
5.2 Kıbrıs Barış Harekâtı Süreci ve ABD'nin Kıbrıs Krizine Tepkisi.....	83
5.3 ABD'nin Türkiye'ye Silah Ambargosu.....	90
5.3.1 Ambargo kararının alınma ve uygulanma süreci.....	90
5.3.2 Türkiye'nin ambargo kararına karşı izlediği politikalar ve ambargonun Türkiye üzerinde yarattığı etkiler	95
5.4 KKTC'nin Kuruluş Süreci	100
5.5 Bölüm Değerlendirmesi.....	104
6. SONUÇ	105
KAYNAKÇA.....	112
ÖZGEÇMİŞ	121

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKEL	: Çalışan Halkın İlerici Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTO	: Central Treaty Organization
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Central Intelligence Agency
EOKA	: Kıbrıslı Savaşçıların Millî Örgütü
GKTY	: Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi
KATAK	: Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu
KEK	: Kıbrıs Ulusal Partisi
KKP	: Kıbrıs Komünist Partisi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KMTHP	: Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OHEN	: Ortodoks Hristiyan Gençlik Örgütü
PEON	: Rum Gençlik Teşkilatı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı

NEOREALİZM TEORİSİ KAPSAMINDA KIBRIS SORUNU VE TÜRKİYE- ABD İLİŞKİLERİ (1960-1983)

ÖZET

Bu çalışma, 1960-1983 yılları arasında Kıbrıs sorununun oluşmasındaki temel nedenler ve sonuçlarını ortaya koyarken Türkiye-ABD arasındaki ilişkilere değinmektedir. Coğrafi olarak Doğu Akdeniz üzerinde stratejik bir öneme sahip olan Kıbrıs, büyük toplumsal dönüşümleri Osmanlı Devleti döneminde yaşamıştır. Dönemin önemli bir bölgesel gücü olan Osmanlı Devleti, Doğu Akdeniz üzerindeki menfaatleri açısından Kıbrıs'ın fethini elzem görmüştür. Sonraki dönemde Osmanlı Devleti'nin yaşadığı güç kaybı Rusya karşısında güvenlik ikileminin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum karşısında güvenlik ikilemini bertaraf etmek için Osmanlı Devleti Kıbrıs üzerindeki egemenliğini İngiltere'ye devretmiştir. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya safında yer alması sonucu İngiltere, Kıbrıs'ı ilhak etmiştir. Buna bağlı olarak Kıbrıs Rumlarının Megali İdea düşüncesi kapsamında Enosis hayalleri canlanmıştır. Rumların Enosis'e ulaşma gayesi kapsamında İngiltere'ye sonra da Kıbrıs Türklerine karşı başlatılan tedhiş girişimleri Kıbrıs Türklerinin var olma savaşını başlatmıştır. Bu gelişmeler ekseninde Türkiye ve Yunanistan'ın sürece müdahil olmasıyla taraflar arasında uzlaşa sağlanmıştır. Bunun neticesinde 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti bünyesinde Türk-Rum ortak yönetimi başlamıştır.

1960 Kıbrıs Ortaklığını Rumlar Enosis gayeleri kapsamında bir basamak görmüştür. Bu kapsamda Türkleri yok etme faaliyetlerine girişmişlerdir. Kıbrıs Türkleri ise bu tedhiş faaliyetleri karşısında kendilerini savunmak için Türkiye ile ortak hareket etme yolunu tercih etmiştir. Türkleri yok etme planı olan Akritas Planı kapsamında gerçekleşen "1963 Kanlı Noel" saldırıları karşısında Türkiye garantör devlet olarak Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunma kararı almıştır. Ancak Türkiye neorealist kapsamda Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunacak bir askeri güce sahip değildir. ABD ise Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi önlemek için gönderilen "Johnson Mektubu" nu göndermiştir. Bu mektup Türk siyasi hayatında önemli etkiler yaratmıştır. Bu süreci takiben ABD ve BM'nin öncülüğünde I. ve II. Acheson Planlarının ortaya konulmuştur. Bu planların sonuçsuz kalmasına bağlı olarak hazırlanan Galo Plaza raporu üzerinde de uzlaşa sağlanamaması adada kaotik durumun devam etmesine neden olmuştur. Bu sorunlu süreçte Yunanistan'da iktidarı ele geçiren Cunta yönetimi ile Başpiskopos Makarios arasındaki Enosis konusunda fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bu fikir ayrılıkları sonucu Cunta yönetimi Makarios'a darbe yapmıştır. Bu darbe ile Nikos Sampson iktidarı başlamıştır. Türkiye ise adada Enosis'in ilan edileceği endişesiyle Birinci ve Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleşmiş ve sonrasında ABD ve İngiltere'nin devreye girmesi ile taraflar arasında Cenevre görüşmeleri başlamıştır. Ancak bu görüşmelerde arzu edilen sonucun alınamaması üzerine Türkiye, İkinci Kıbrıs Barış Harekâtına girişmiştir. ABD'de Yunan lobisinin de etkisi ile Türkiye'ye ambargo kararı uygulanmıştır. Ambargo kararı askeri ve iktisadi olarak ABD'ye bağımlı olan Türkiye'yi önemli derecede etkilemiştir. ABD'nin ambargo kararına karşı Türkiye üslerin kapatılması

kozunu öne sürmüştür. ABD ile Türkiye arasında diplomatik ilişkiler neticesinde taraflar arasında sürece bağlı yumuşama ortaya çıkmıştır. 1974 sonrasında önemli gelişme ise KKFD'nin kurulmasıdır. Bu dönemde önce Rauf Denktaş ve Glafkos Klerides arasında sonra da BM Genel Sekreteri arabuluculuğunda Rauf Denktaş ve Maakarios arasında görüşmeler gerçekleşmiştir. Ancak Makarios'un vefatı üzerine yerine gelen Spyros Kyprianou arasında görüşmeler gerçekleşse de uzlaşma sağlanamamıştır. Buna bağlı olarak *self-determinasyon* ilkesi kapsamında 1983 yılında KKTC kurulmuş ve Rauf Denktaş Cumhurbaşkanı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Neorealizm, Kıbrıs Sorunu, Türkiye-ABD İlişkileri, KKTC*

CYPRUS PROBLEM AND TURKEY-USA RELATIONS WITHIN THE FRAMEWORK OF NEOREALISM THEORY (1960-1983)

ABSTRACT

This study examines the main causes and consequences of the Cyprus problem between 1960 and 1983, while addressing the relations between Turkey and the United States. Cyprus, which has a strategic importance geographically in the Eastern Mediterranean, experienced major social transformations during the Ottoman Empire. As an important regional power of the period, the Ottoman Empire saw the conquest of Cyprus as essential for its interests in the Eastern Mediterranean. In the following period, the loss of power of the Ottoman Empire led to a security dilemma against Russia. In order to eliminate this security dilemma, the Ottoman Empire transferred its sovereignty over Cyprus to Britain. As a result of the Ottoman Empire siding with Germany in the First World War, Britain annexed Cyprus. Accordingly, the dreams of Enosis of the Greek Cypriots within the scope of the Megali Idea idea were revived. Within the scope of the Greek Cypriots' goal of achieving Enosis, the attempts of terrorism against the British and then against the Turkish Cypriots started the Turkish Cypriots' struggle for existence on the island. On the axis of these developments, a compromise was reached between the parties with the intervention of Turkey and Greece in the process. As a result, a joint Turkish-Greek administration started within the Republic of Cyprus in 1960.

The 1960 Cyprus Partnership was seen by the Greeks as a stepping stone for their Enosis goals. In this context, they embarked on activities to exterminate the Turks. The Turkish Cypriots, on the other hand, preferred to act in partnership with Turkey in order to defend themselves against these acts of violence. In the face of the "1963 Bloody Christmas" attacks that took place within the scope of the Akritas Plan, which was a plan to exterminate the Turks, Turkey decided to intervene militarily in Cyprus as a guarantor state. However, Turkey does not have the military power to intervene in Cyprus in a neorealist context. The US sent the "Johnson Letter" to prevent Turkey's military intervention in Cyprus. This letter had a significant impact on Turkish political life. Following this process, Acheson Plans I and II were put forward under the leadership of the US and the UN. The failure to reach a consensus on the Galo Plaza report, which was prepared due to the inconclusiveness of these plans, caused the chaotic situation on the island to continue. In this problematic process, differences of opinion on Enosis between the Junta administration that took power in Greece and Archbishop Makarios emerged. As a result of these disagreements, the Junta administration staged a coup against Makarios. With this coup, the rule of Nikos Sampson began. Turkey, on the other hand, was worried that Enosis would be declared on the island, and the First and Cyprus Peace Operation took place, and then the Geneva talks started between the parties with the intervention of the USA and the UK. However, upon the failure to achieve the desired result in these negotiations, Turkey embarked on the Second Cyprus Peace Operation. With the influence of the Greek lobby in the US, an embargo was imposed on Turkey. The embargo decision significantly affected

Turkey, which was militarily and economically dependent on the US. Against the US embargo decision, Turkey put forward the trump card of closing the bases. As a result of diplomatic relations between the US and Turkey, a process-related detente emerged between the parties. The important development after 1974 was the establishment of the KKFD. In this period, negotiations took place first between Rauf Denктаş and Glafkos Klerides and then between Rauf Denктаş and Makarios under the mediation of the UN Secretary General. However, after the death of Makarios, talks were held between Spyros Kyprianou, who replaced him, but no consensus was reached. Accordingly, the TRNC was established in 1983 under the principle of self-determination and Rauf Denктаş became President.

Key Words: *Neorealism, Cyprus Problem, Turkey-USA relationships, TRNC*

1. GİRİŞ

Giriş bölümünde ilk etapta tezimizin çalışma konusundan bahsedilecektir. İkinci etapta araştırma sorunsalı ve tezin amacının ne olduğu konusuna değinilecektir. Son olarak ise tez çalışmamızla ilgili olarak literatüre katkı sağlamış olan isimlerin yapmış oldukları çalışmalar literatür araştırması bölümünde ortaya konulacaktır.

1.1 Çalışma Konusu

Bu araştırmanın ana konusu neorealizm teorisi kapsamında 1960-1983 sürecindeki Kıbrıs sorununu ve gelişmeler üzerinden Türkiye-ABD ilişkilerini açıklamaktır. Öncelikli olarak Kıbrıs sorununun temeline inilerek sorunun neden kaynaklı olduğu ve bu sorunlar kapsamında meydana gelen olaylara Türkiye'nin yaklaşımı incelenmeye çalışılacaktır. Bunun yanı sıra ABD'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımı ve çözüm önerileri neorealizm teorisi kapsamında değerlendirilecektir.

1.2 Araştırma Sorunsalı ve Tezin Amacı

1960- 83 yılları arasında Kıbrıs'ta sorunlu dönemin oluşumundaki temel nedenleri nelerdir?", "Kıbrıs Türklerinin yaşadığı sorunlar ve Türkiye'nin bu sorunlara yaklaşımı nasıldır?", "1960 sürecinde uluslararası bir birlik olan BM ile NATO'nun dolayısıyla ABD'nin Kıbrıs sorununa yönelik yaklaşımları ve çözüm önerileri nelerdir?", "I. ve II. Kıbrıs Barış Harekatının Türkiye ve Kıbrıs Türkleri için önemi nedir?", "I. ve II. Kıbrıs Harekatı sonrasında ABD'nin izlemiş olduğu politikalar ve bu politikaların Türkiye üzerinde yarattığı etkiler nelerdir?", "1960-1983 yılları arasındaki süreçte Kıbrıs sorunu ve Türkiye-ABD ilişkileri üzerine güç, güvenlik, beka ve *self-help* ilkesinden hareketle değerlendirmede bulunabilir mi?" şeklindeki sorulara yanıt bulunmaya çalışılacaktır.

1.3 Literatür Taraması

Tez konumuzla ilgili olan bölümler kapsamında Kıbrıs konusunda literatür araştırması yapıldığında ilk etapta gerek Kıbrıs tarihsel sürecini ve Kıbrıs Barış Harekâtını anlatması bakımından Mehmet Bahattin Adıgüzel'in *Kıbrıs Tarihi Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonrası* eseri göze çarpmaktadır. Mehmet Bahattin Adıgüzel, tarihsel süreç içerisinde Kıbrıs'ta Osmanlı hegemonyasının oluşma süreci ve adanın kaybedilmesi ile Kıbrıs Türklerinin yaşadığı sorunlu dönemi açığa çıkaran bir çalışma ortaya koymuştur. Süleyman Koç *Dünden-Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar* adlı eseri ile Yunanlıların Megali İdea hayali kapsamında ortaya çıkan Kıbrıs sorunun tarihsel sürecine değinmiştir. Tarihsel süreçte ortaya çıkan başkaldırıları ve adada yaşanan beka sorunu karşısında Türklerin örgütlenme süreci anlatılmıştır. Bu sürece ek olarak bu eserde Kıbrıs sorununa çözüm getirilmesi için gerçekleşen müzakere ve anlaşmaların ayrıntılarıyla verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Mustafa Salep *Türk Dış Politikasında Kıbrıs Zürih'ten Kanlı Noel'e* eseri ile ilk etapta Kıbrıs'taki sorunlu süreçte, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması sürecinde gerçekleşen müzakereler ve bu müzakereler sonrasında Zürih ve Londra Antlaşmalarına değinmiştir. Sonrasında ise 1963 Kanlı Noel'e kadarki sürecin detaylı anlatılması bakımından Kıbrıs konusunda aydınlatıcı bilgilere yer vermiştir.

Kıbrıs Konusuna Yunanistan perspektifinden bakılması açısından yadsınamaz bir eser ise Serdar Örnek ve Giasemi Ververi'nin yayınlamış olduğu *Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu* adlı eserdir. Bu eserde Enosis hareketinin doğuşu, II. Dünya Savaşı sürecinde alevlenen Enosis düşüncesi, Enosis'in gerçekleşmesi için BM'ye yapılan başvuru, Grivas ve EOKA tedhiş örgütünün faaliyetleri tarihsel süreçte ayrıntılı olarak verilmektedir. Bunun yanı sıra 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci ve sonrasında Acheson Planları ve Galo Plaza raporu ile ortaya çıkan gelişmelere farklı bir perspektif kazandırması bakımından dikkate değerdir. 1960 ve sonrasındaki 1963 Kanlı Noel Saldırıları, 1964 ve 1967 buhran süreçleri ve 1967 ile 1971 arasındaki Türk Dış Politikasını anlatması bakımından Doç, Dr. Hüner Tuncer *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türk Dış Politikası* adlı eseri ile literatüre katkı sağlamıştır. Bu eserin yanı sıra *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası* eseri ile de 1974 yılında Makarios'a darbe girişimine ve adaya yapılan Kıbrıs Barış Harekatlarına değinilmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında gerçekleşen Cenevre görüşmeleri,

KKFD'nin kurulması ve 1977-1983 sürecinde gerçekleşen görüşme ve uzlaşılara temas edilmiştir. Kıbrıs'ta yönetim bazında ortaya çıkan gelişmeleri ortaya koymada Dr. Orhan Turan'ın *Kıbrıs Temsilciler Meclisi'nden Cumhuriyet Meclisi'ne Kıbrıs'ta Türk Yönetimleri ve Parlamenter Sistemin Kuruluşu (1960-1983)* eserine bakıldığında, ilk olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması dönemine ve Kıbrıs'ta kaotik buhran sürecinin yaşandığı dönemde Geçici Türk Yönetiminin kurulmasına temas edilmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında ise Kıbrıs Türk Federe Devleti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulma sürecini idari yapısıyla anlatması bakımından önemli bir yere sahiptir. 1960 öncesi ve sonrası süreci anlatması bakımından Emete Gözügüzelli *Vurun "Kahpe" Kıbrıs'a* eseri ile 1960 öncesi süreçte Kıbrıs tarihine genel bir bakış açısı sunmaktadır. Bu tarihsel süreçte Osmanlı'dan 1960 Kıbrıs ortaklığı sürecine kadar önemli bilgiler sunarken *Kıbrıs Barışın Gölgesinde Psikolojik Savaş* isimli eseri ile de 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ve bu sürece dair kaotik durumlar ve buhran süreçleri anlatılmıştır. Kıbrıs süreciyle ilgili olarak yapmış olduğu araştırma ve yayınlarla önemli katkılar sağlayan isimlerden biri de Ulvi Keser'dir. Ulvi Keser *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)* adlı eseri ile 1940 öncesi döneme belli ölçüde değinmektedir. Bununla birlikte Kıbrıs sorununun ciddiyet kazandığı 1931 Başkaldırısı, EOKA'nın ortaya çıkması ve 1960 dönemi sonrasındaki beka sorunu gibi birçok konuya değinerek önemli bir esere imza atmıştır. Dr. Suat Özdağ *Ulusal Basında Kıbrıs Sorunu (1954-1974)* eseri ile özellikle 1954-1974 sürecinin basındaki yansımalarını belirtmede bir derleme eser ile Kıbrıs tarihsel sürecindeki siyasi gelişmelerinin gazetelerdeki yansımalarını ortaya koymaya gayret göstermiştir. Prof. Dr. Ata Atun'un *Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-2020)* adlı eseri, 1571'den başlamak üzere 2020'ye kadarki antlaşmalar, planlar, önemli siyasi görüşmelere dair birçok maddenin yer aldığı önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Türkiye-ABD ilişkileri üzerine çalışan isimlerden biri de Prof. Dr. Nasuh Uslu'dur. Prof. Dr. Nasuh Uslu *Çatlak İttifak 1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri* eseri ile ilk olarak, Türk Amerikan ilişkilerinin kurulma dayanağını anlatmaya gayret göstermiştir. İkinci olarak, Kıbrıs sorunu üzerinden Türkiye'nin adaya gerçekleştirdiği Birinci ve İkinci Barış Harekâtlarına değinmiştir. Sonrasında Türk-Amerikan ilişkilerinde güven kaybına neden olan ABD'nin silah ambargosu kararı ve bu kararın alınmasına neden olan gerekçeler ortaya konulmuştur. Son olarak ise Türkiye'nin bu ambargo kararına tepkisi ve tarafların

savundukları argümanların ayrıntılı olarak verilmesi Türkiye-ABD ilişkileri açısından bir rehber eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak da *Türk-Amerikan İlişkileri (1971-1984)* eseri ile Murat Özata'nın literatüre Türkiye-ABD ilişkileri açısından önemli katkıları görülmektedir. Türkiye-ABD ilişkilerinin gerçek manada sorunlu olduğu bir dönemde 1971-1974 arası gelişmeler, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile ABD'nin silah ambargosu ve devam eden gergin süreç dikkate değer bir şekilde anlatılmıştır.

1.4 Tez Planı

İlk olarak, Neorealizm teorisinin temelini oluşturan realizm teorisinin tarihsel arka planına ve realizm kuramının ortaya çıkmasında en eski öncü isimleri ve bu isimler ile yakın dönem realist düşünürler ve savundukları argümanları açıklanmaya çalışılacaktır. Sonrasında realizm teorisinin temel ilke ve varsayımlarına değinilerek realizmde ahlak ve dış politikaya değinilecektir. Bu gelişmeler ekseninde realizmin kapsam ve yöntem bilimi açıklanarak realizmin eksikliklerini revize edildiği ve realizmden türeyen neorealizm teorisi anlatılacaktır. Bunun yanı sıra realizm ve neorealizm arasındaki benzerlik ve nüanslar kıyaslanacaktır. Kıbrıs sorununun geçmişten günümüze kaotik durumunu açıklamada önemli olan anarşi, güç dengesi, iki kutupluluk ve uluslararası sistem yapısı, savaş gibi önemli kavramlar Waltz, Wendt, Gilpin, G.L. Dickonson ve Mearsheimer gibi düşünürlerin fikirleri kapsamında ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

İkinci olarak, Neorealizm teorisinin temel kavram ve ilkelerinden hareketle Kıbrıs'ın ilk çağlardan beri süregelen stratejik önemi anlatılacaktır. "Kıbrıs'ın Osmanlı Egemenliğine Girmesi" başlığı altında Kıbrıs'a fetih hareketinin hangi gerekçelere dayanılarak gerçekleştiği, bölgesel güç olarak neorealist kapsamda adaya egemen olmanın Osmanlı açısından sonuçları ve adadaki toplumsal ve idari süreç ortaya konulacaktır. "Kıbrıs'ın İngiltere Hegemonyasına Girmesi ve Ortaya Çıkan Gelişmeler" başlığı altında İngiltere'nin Kıbrıs'a egemen olmak istemesi ve Osmanlı'nın Kıbrıs'ı İngiltere'ye devretmesindeki nedenler açıklanmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda Kıbrıs'ın İngiltere hegemonyasına geçmesi ile Yunanistan'ın Megali İdea hayali kapsamında Rumların Enosis gayesinin alevlendiği dönem açıklanmaya çalışılarak Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhak edilmesi ile ortaya çıkan idari yapıya değinilecektir. Bunlara ek olarak, Kıbrıs'ın ilhakı için 1931

başkaldırısı ve Yunanistan etkisi başlığı altında Rumların İngiltere hegemonyası altında başkaldırması süreci inceleyecektir. 1940-1950 siyasal süreçte ise II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile İngiltere'nin Kıbrıs'a ilginin artması, Rumların ve Yunanistan'ın Enosis girişimleri sonucu İngiltere'nin uygulamış olduğu politikalar ile Türklerin maruz kaldığı Rum saldırıları sonucu yaşanan beka sorunu ve Türk örgütlenmeleri ele alınacaktır. Son olarak 1950-1960 yılları arasındaki siyasal gelişmeler aktarılarak 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulma süreci açıklanmaya çalışılacaktır.

Üçüncü olarak, 1960-1964 Kıbrıs Buhran Dönemine dair gelişmelerle ilgili olarak "1960 Zoraki Kıbrıs Ortaklığı ve Kriz Dönemi" başlığı altında 1960 tarihli bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti dönemi, bu süreçte yaşanan toplumsal krizler, Türkler ve Rumlar ortaya çıkan anlaşmazlıkların nedenleri incelenecektir. "Akritas Planı Kapsamında 1963 Kanlı Noel Saldırıları" başlığı altında öncelikle, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırılması gayesinin güdülmesi ve Rumların Türkler yok etme gayesi taşıyan Kanlı Noel saldırıları neticesinde BM Güvenlik Konseyince alınan karara değinilecektir. Aynı zamanda Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyince alınan kararın uygulamasındaki gecikmeden rahatsız olan Türkiye'nin TBMM'de alınan karar sonucunda adaya asker gönderme süreci anlatılacaktır. "Johnson Mektubu ve Johnson Mektubunun Türk Dış Politikasındaki Etkileri" başlığı altında ise ABD Başkanı Johnson tarafından hazırlanan mektubun ne gerekçeye dayanılarak yazıldığı, bu mektubun Türkiye-ABD ilişkilerinde yarattığı güven kaybı ve Türk dış politikasında yarattığı etki neorealist kapsamda değerlendirilecektir. "Cenevre görüşmeleri ve I. Acheson Planı" başlığı altında ABD Dışişleri Bakanlığına getirilen Acheson öncülüğünde İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın Cenevre'de müzakerelerde bulunmasına ve taraflara sunulan I. Acheson planı kapsamında çözüm önerilerine ve ortaya çıkan gelişmelere temas edilecektir. "Erenköy Saldırıları ve II. Acheson Planı" başlığı altında Türkiye'nin Kıbrıs ile bağlantısını kesme gayesi güden Erenköy saldırıları, Türkiye'nin bu saldırılara karşı hava kuvvetlerince verilmiş olan karşı saldırı süreci ve II. Acheson planı ile ortaya konulan çözüm önerileri açıklanmaya çalışılacaktır. "Galo Plaza" başlığı altında I. ve II. Acheson planlarının başarısız olmasına bağlı olarak BM Genel Kurulu tarafından görevlendirilen Galo Plaza'nın arabulucu rolü ve hazırlamış olduğu rapor neorealist bakış açısıyla değerlendirmeye tabi tutulacaktır. "BM Genel Kurulu 18 Aralık 1965

Tarihli Kararı” başlığı altında Galo Plaza raporunun taraflar arasında uzlaşmayı sağlayamaması sonucu alınan BM Genel Kurulu kararının Türkiye, Kıbrıs Türkleri ve Rumlar açısından ne anlama geldiği açıklanacaktır. “1967 Kıbrıs Buhanı” başlığı altında Albaylar Cuntasının Yunanistan’da yönetimi ele geçirmesi ve Başpiskopos Makarios ile Yunan yönetimi arasında görüş farklılığına değinilecektir. Sonrasında Demirel hükümetinin Kıbrıs sorununa yaklaşımı ele alınacaktır. 1967 yılında ise Geçitkale ve Boğaziçi köylerindeki tedhiş girişimi ile başlayan var olma savaşı sonucu Kıbrıs Türklerinin Geçici Türk Yönetimi kurma süreci anlatılacaktır. Bu kapsamda ise geçici yönetimin temel kurallarına ve Türkiye’nin bu süreçte izlemiş olduğu Kıbrıs politikasına değinilecektir. Kıbrıs politikasına bağlı olarak Türkiye’nin neorealist teori doğrultusunda hareket edip etmediği açıklanmaya çalışılacaktır.

Son bölümde ise “ABD’nin Kıbrıs Politikası” başlığı altında ABD’nin bölgedeki Kıbrıs politikası açıklanacaktır. Kıbrıs Barış Harekâtı ve ABD’nin Kıbrıs Krizine Tepkisi” başlığı altında Yunanistan’daki cunta yönetiminin liderliğinde Başpiskopos Makarios karşı gerçekleşen darbe girişimi neticesinde yeni lideri EOKA komutanlarından Nikos Sampson’un getirilmesi sürecinden bahsedilecektir. Buna ek olarak Türkiye’nin I. Kıbrıs Barış Harekâtı süreci ve Cenevre görüşmeleri ve sunulan öneriler ile II. Barış Harekâtının başlaması süreci neorealist kapsamda neden ve sonuçları ile değerlendirilecektir. Tüm bu gelişmeler ekseninde ABD’nin Türkiye’nin Kıbrıs askeri müdahalesine karşı hamle olan “Ambargo” müeyyidesinin hangi gerekçelere dayanarak alındığı, ambargo kararına karşı Türkiye’nin ambargoya tepkisi açıklanacaktır. Aynı zamanda ambargonun Türkiye üzerindeki askeri ve iktisadi bakımdan yarattığı etki ve neorealizmin *self-help* ilkesi kapsamında askeri teçhizatın üretilerek ABD’ye olan bağımlılığın azaltılmasının önemi değerlendirilecektir. Bu değerlendirmeden sonra ise ambargonun kaldırılması için Türkiye’nin izlediği politikalar irdelenecektir. Son olarak ise “KKTC’nin Kuruluş Süreci” başlığı altında II. Barış Harekâtı sürecinde Kıbrıs’ta Türklerin elde ettiği topraklar üzerinden Rum tarafı ile gerçekleştirilen müzakere süreci anlatılarak Rauf Denktaş’ın 1983 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin kurulmasındaki rolü anlatılacaktır.

2. REALİZM VE NEOREALİZM TEORİLERİ

2.1 Realizm

Realizm, Birinci Dünya Savaşı sonrasında öne çıkan idealizm teorisine karşıt bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş döneminin hegemonik bir teorisi olan realizm, ahlaki değerleri göz ardı ederek idealizmin uygulamış olduğu yaklaşımlara karşı eleştiriler getirmiştir. 1960-1983 sürecinde Kıbrıs sorununun açıklanmasında realizm teorisi devlet, ulusal çıkar, güç, güç dengesi, güvenlik ve beka gibi önemli kavramları bünyesinde barındırmaktadır. Bu kavramları temel alarak yapılan analizler kapsamında Thucydides, Thomas Hobbes ve Machiavelli gibi önemli isimlerin yanı sıra C. Von Clausewitz, Edward Carr ve H. Morgenthau gibi birçok öncü isimler realist teorinin gelişmesinde önemli katkılar sağlamışlardır. Dönemin bu önemli isimlerine ve yapılan çalışmalara bakıldığında realizmin antik döneme kadar uzanan bir teori olduğu görülmektedir (Dursun, 2017:70).

2.1.1 Realizmin tarihsel arka planı

Realizm tarihsel köken olarak incelendiğinde M.Ö 5. yüzyıla kadar uzanan bir teori olduğu görülmektedir. Thucydides tarafından ortaya çıkarılan *Peloponnesos Savaşı* isimli eser, dönemin önemli güçleri olan Atina ve Sparta arasındaki güç savaşının tüm gerçekliği ile ortaya konulması sonucu realizm teorisine katkı sağlayan önemli bir kaynak eser niteliği taşımaktadır. Thucydides, çalışma alanı olarak Antik dönemdeki Yunan Şehir devletleri arasındaki nispi güç mücadelesine dikkat çekmektedir. Thucydides *Peloponnesos Savaşı* isimli eseri ile dönemin savaşlarının ortaya çıkış nedeni ve doğasını açıklamaktadır (Turan, 2021:57). Atina ve Sparta arasında gerçekleşen Peloponnesos Savaşının uzun süre devam etmesinin ana nedeni, Atina ve Sparta arasındaki güç dengesinin Atina şehir devletinin güçlenmesi ile Sparta şehir devletinin aleyhine bozulmasıdır (Küçükler, 2019:722). Güç dengesinin aleyhine bozulduğu Spartalılar, güvenlik kaygısıyla Atinalılardan çekince ve kuşku duymaya başlamışlardır. Sparta, Antik Yunan dünyasının önemli hegemonik devletlerinden biri olarak Atina karşısındaki yaşadığı nispi güç kaybı karşısında

Atina'ya karşı bir ittifak oluşturarak aleyhine bozulan güç dengesini yeniden tesis etmeye çalışmıştır. Bunun sonucu olarak realist teoriye kaynaklık eden silahlanma yarışı, strateji geliştirme, ittifak oluşturma, karşıt gücü caydırma gibi kavramlar ortaya çıkmıştır (Karabulut, 2018:29-30). Bu kapsamda ortaya çıkan devletler arasındaki güç farklılıkları ve ulusal çıkar kavramları da realist teorinin temelini oluşturmaktadır.

Realizm teorisinin en eski önemli öncülerinden biri olarak Sun Tzu kabul edilmektedir. Tzu *Savaş Sanatı* eseriyle realist teorinin temel kavramlarından olan var olma veya yok olma gibi ortaya çıkan beka sorununa yönelik olarak savaşmanın bir devlet açısından ne kadar öneme sahip olduğuna dair vurgu yapmıştır (Karabulut & Değer, 2015:73). Tzu açısından savaş sanatı önemli önceliklere sahiptir. Tzu, savaşı bir entrika ve aldatici stratejilerin ortaya konulduğu bir mücadele oyunu olarak görmektedir. Tzu, belirli bir kabiliyete sahip lider öncülüğünde savaş alanında arazinin güvenli olmasına dikkat edilerek kararlı bir şekilde ordunun disiplin ve normlar içerisinde düzenli olmasına vurgu yapmıştır. Tzu'nun savaşla ilgili olarak vurgulamış olduğu akılcı ve kurnazca nasihatler realist teorinin ilkelerinden rasyonalitenin ortaya çıkış sürecini oluşturmaktadır (Tzu, 2021:2). Sun Tzu, realizmde kaçınılmaz olan savaşa ve çatışmalara yönelik olarak önemli bilgiler ortaya koymuştur. Özellikle çatışma ve savaş psikolojisini ortaya koyarak yenilmez bir güce ulaşmanın önemine dikkat çekmiştir (Tzu, 2021:5-6). Tzu, hile ve kurnazlık üzerine yapmış olduğu vurgu ile aslında savaşa karşı olduğunu ve savaşın savaşılmadan kazanılmasına dair bir yönelim ortaya koymaktadır. Eski Çin'e bakıldığında devletin tam olarak merkezi konuma yerleşemediği ve siyasi birliğin sağlanamadığı bir anarşik durum söz konusudur (Kalkan, 2018:53). Bu yönüyle imparatorluğun esas birim olarak görülmüş ve anarşik ortamın varlığını korumuştur. Tzu'nun vermiş olduğu nasihatler içerisinde ahlaki ilkelerin göz ardı edilmesi realizmin temel argümanlarının ortaya çıkmasında önemli katkılar sağlamıştır.

Realizm bir diğer önemli ismi ise Niccolo Machiavelli'dir. Machiavelli 1513 yılında hayata geçirdiği *Prens* adlı eseri ile realizm teorisinin fikri temellerinin oluşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Machiavelli, dönemin kaotik ortamında *Prens* eserinde vermiş olduğu tavsiyeler ile hükümdarlara bir rehber olmuştur. Machiavelli, devletin çıkarlarının ön plana alınması yönündeki düşünceleri ile siyaset arenasında önemli bir öncü olmuştur. Machiavelli dönemine bakıldığında Roma

imparatorluğunun parçalanmasıyla İtalya, istikrarsız kaotik bir bölge haline gelmiştir. Merkezileşmiş olan Roma İmparatorluğu sonrasında bölgede ortaya çıkan şehir devletleri arasında güç dengesi mevcuttur. Bu durum karşısında bölgede ulusal birliğin sağlanması zorlaşmaktadır (Machiavelli, 2022:84). Machiavelli prensliklerin hayatta kalma amacına sahip olduklarını ve bunun yanı sıra ahlaki ilkeler ekseninde hareket etmekten ziyade gerektiği takdirde kötü davranmanın gerekliliğinden bahsetmektedir. Machiavelli'nin hayatta kalmayı ön plana alarak ahlaki ilkeleri göz ardı etmesi realist teoriye temel oluşturmuştur. Machiavelli için devlet merkezi konumdadır ve diğer bütün unsurlar ikincil konumda yer almaktadır. Machiavelli döneminin diğer düşünürlerinden farklı olarak yurttaş devletinin varlığı için prensin bağlı bir insan topluluğu olarak görmektedir. Bu yönüyle prensin amacı yurttaşın ziyade devletin istikrar içerisinde bekasını korumasıdır (Machiavelli, 2022:90). Machiavelli özellikle dış güçler tarafından devletin varlığına karşı gelebilecek olan işgal tehdidi karşısında gerekli tedbirlerin alınmasına ve diplomasiyi yanı sıra savaşa vurgu yapmaktadır. Devlet yöneticileri için bir rehber niteliğinde olan “*Prens*” eserinde yöneticilerin aslan kadar güçlü ve bunun yanı sıra devlet yönetiminde tilki kadar kurnaz olmaları yönünde salık vermiştir (Machiavelli, 2022:101-102). Machiavelli, savaş ve güç politikasına, devletin iyi bir askeri güç sayesinde yasaların yapılabileceği, yöneticiler için savaş ve güç dışındaki hiçbir konu ile ilgili bir amacının birincil niteliğe sahip olmamasını önemle vurgu yapmıştır (Machiavelli, 2022:81). Machiavelli'ye göre yöneticiler devletin bekası için ideal olandan ziyade gerçekler üzerinden hareket etmelidirler. Devletin bekası için gerekirse ahlaki değerlerin göz ardı edilebileceği ve hatta dine aykırı davranmanın yanında gerektiği takdirde kötülük yapılabileceğine dair görüşü paylaşmaktadır (Machiavelli, 2022:103). Buradaki önemli nokta, prensin devletin bekası, çıkarları ve ulusal güvenliği sağlama açısından ortaya çıkan ahlaki yükümlülüktür. Bu yüzden Machiavelli devletin çıkarlarını birincil öneme koyarak diğer unsurların üstünde görmekte ve devletin hedeflerine ulaşması noktasında gücün önemli bir araç olduğunu önemle belirtmektedir. Bu kapsamda devlet çıkarları söz konusu olduğunda ahlaki olmayan pek çok tutum ve davranışlar göz ardı edilmektedir.

Thomas Hobbes'a gelindiğinde 1588-1679 döneminde önemli bir yere sahip realist bir teorisyen olarak tarihteki yerini almıştır. Thomas Hobbes, *Leviathan* adlı eserinde yapılan benzetmelerde doğa durumundaki insanların doğaları gereği

pesimist olduğunu ve saldırgan bir yapı ile güç elde etme arzusunun devamlılık arz ettiği sürekli bir rekabeti vurgulamaktadır. Hobbes, *Leviathan* eserinde özellikle anarşik düzende insanların sürekli bir mücadele içerisinde olduğunu ve bu düzende güvenlik sorunsalı yaşayan insanların güvenli bir yaşam sürebilmeleri adına üst bir otoriteye gereksinim duyduklarından bahsetmektedir (Hobbes, 2022:133,136). T. Hobbes'un ifade ettiği üzere doğa durumunda insanlar birbirlerine karşı kuşku ve güvensizlik duyguları içindedir. Bu durum karşısında insanlar kendilerini güvende hissetmek için çeşitli hak ve yetkilerinden fedakârlık yaparak yetkilerini üst bir yönetici yani Leviathan'a devrederek bir güven ortamı yaratmaya çalışmışlardır (Hobbes, 2022:137). Hobbes'un doğa durumunda hâkim olan temel varsayımlar üç şekilde ifade edilmektedir. Birincisi, insanların doğuştan eşit olduğuna dair yaklaşımdır. İkincisi, realist teorinin de temelini oluşturan anarşi kavramıdır. Üst bir yönetimin ve normların olmadığı bir ortamda anarşi hâkim olmaktadır. Üçüncüsü, insanlar doğa durumunda rekabet içerisinde olduğundan birbirlerine karşı güvensizlik hissi gelişmiştir. Bu güvensizlikten dolayı da çatışma ya da savaş ortaya çıkmaktadır (Burchill& Linklater vd., 2021:56). Bu gelişmeler kapsamında doğa durumundaki insanlar ancak devlet mekanizması vasıtasıyla değişime uğrayabilmektedir. Devlet mekanizması, "*İnsan insanın kurdudur*" anlayışının var olduğu doğa durumundaki insanların şiddetli arzu ve rekabetleri karşısında önleyici bir güç olarak oluşturulmuştur. Böylece devlet çeşitli yasa ve normlar ile toplumsal düzeni sağlayarak insanların birbirlerine karşı savaşmasına engel olmaktadır (Hobbes, 2022:140). Hobbes, devletler üst bir otoritenin olmayışı sonucu oluşan anarşik ortamda hiçbir devletin kendi yetkilerini devretmeyeceğini ve yetkilerini devretmenin kendi varlıklarının sonu olacağını vurgulamıştır. Doğa durumundaki insanlar arasındaki "*İnsan insanın kurdudur*" anlayışından hareketle var olma savaşı ve rekabetin devletler arasında da olması nedeniyle üst bir otorite olan bir dünya devletinin oluşumu imkânsız görülmektedir. Bu yönüyle uluslararası ilişkilerde de bir doğa durumu söz konusudur (Kardaş & Balcı, 2020:123).

Realist teorinin temelini oluşturan savaş kavramı üzerine yapmış olduğu çalışmalar ile realizme katkı sağlayan bir diğer önemli isim Carl Von Clausewitz'dir. Clausewitz Napolyon Savaşlarında önemli görevler almış bir Alman generalidir. Bir subay olarak *Savaş Üzerine* eserindeki savaşın doğası üzerine tespitleri ile sistemli bir inceleme ortaya koymuştur. Clausewitz, N. Michiavelli'nin *Prens* eserinde

üzerinde durduğu devletin amaçlarına ulaşmak için savaşın bir araç olarak kullanılabilmesi görüşünü savunmuştur. Realizmin önemli bir odak noktası olan güç ve gücün kullanımı ile ulusal güvenlik konusunun önemine dikkat çekmekle birlikte savaş, devletler açısından bir politika devamı niteliğindedir (Öztürk, 2020:1745). Savaş herhangi bir normun olmadığı ve bir bütün olarak bakıldığında politikanın bir parçası konumundadır. Bu yönüyle Clausewitz açısından savaş, politikanın sahaya yansımalarıdır. Politik amaçlara ulaşmada savaş önemli bir araç olarak kendini göstermektedir (Clausewitz, 2019:37). Clausewitz, *Savaşın Esasları* isimli diğer bir çalışması ile de savaşın tek başına düşünülmesinden ziyade altında yatan stratejik planlama ve politikaların bir ürünü olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Clausewitz, savaşa atfetmiş olduğu önemle hedefe ulaşmak için savaş ve savaşa dair konuları “Yüksek Politika” olarak görmesi ile realizme önemli katkılar sağlamıştır.

2.1.2 Realizmin yakın dönem öncü düşünürleri

Edward Hallet Carr, İkinci Dünya Savaşı'na engel olamayan idealizmin sorgulanmaya başladığı bir dönemde önemli bir düşünür olarak ortaya çıkmıştır. Carr, *Yirminci Yüzyıl Krizi 1919-1939* isimli eseri ile idealizme getirdiği sert eleştiriler sonucu realist teorinin yükselişe geçmesinde önemli bir yere sahiptir. Carr, idealizme getirdiği sert eleştiriler kapsamında bir savaş sonrasında barış ortamının bozularak yeni bir savaşın ortaya çıkmasının sebebi olarak devletlerin duydukları güvenlik kaygılarını bertaraf edebilmek için arzulanan güç üzerine vurgu yapmaktadır. (Arı, 2021:87).

İlk zamanlar güvenlik amaçlı bir savunma niteliği taşıyan Birinci Dünya Savaşı'nın sonraki zamanlarda Avrupalı devletlerin daha fazla toprak kazanma amacına hizmet eden bir saldırı savaşına dönüştüğüne dikkat çekmektedir. Carr, uluslararası arenada devletler arasında rekabetin olduğunu ve bu rekabet içerisinde devletlerin çıkarlarının ön planda olması nedeniyle bir uyum sağlanmasının imkansızlığına değinmiştir (Karabulut, 2018:34). Carr'a göre uluslararası arenada etkin aktör olan devletler arasında bir uyuşmazlık söz konusu olduğunda idealizmin savunduğu evrensel barışın tesis edilmesi görüşü ütopyik bir yaklaşım olarak görülmektedir. Evrensel barışın tesis edilmesi kisvesi altında ütopyacı olmakla eleştirdiği idealistlerin kendi özel çıkarları için hegemonik devletlerin kendi değer yargılarının diğer devletlere dayatma çabası olarak görülmektedir. (Karabulut &

Değer, 2015:35) Carr'a göre ütopyacılar kendi çıkarlarının öncelikli olduğu görüşünü paylaşmamakla birlikte gizliden tüm dünya devletleri için mevcut çıkarın kendi çıkarlarından oluştuğu düşüncesi hâkim konumdadır. Özellikle Wilson'un Amerika'nın çıkarları doğrultusunda uyguladığı politikaların diğer insanlar için de aynı doğrultuda bir genel çıkar olarak sunmaya çalışması bu duruma örnek teşkil etmektedir. ABD'nin ulusal çıkarlarına uygun olarak uyguladığı politikalara benzer durumlar Almanya ve İngiltere için de söz konusu olmuştur. Almanya ve İngiltere gibi döneminin güçlü devletleri ulusal çıkarlarının diğer dünya devletlerinin de çıkarlarına uygun olduğuna dair vurgu yapmışlardır (Griffiths, Roach & Solomon, 2021:12). Carr'a göre, idealist ve liberal düşünce ekseninde gelişen hegemonik devletlerin çıkarlarının uyum içerisinde olduğu bir düzen içerisinde güçlü olanların bir nevi ortaklığı söz konudur. Nasıl bir devletin iç siyaseti içerisinde egemen olan belli gruplar güç dayanışması sonucu etkinlik sağlıyorsa uluslararası arenada da hegemonik güçlerin çıkarları doğrultusunda dış siyasetin uygulama alanı bulması aynı durumu ifade etmektedir (Arı, 2021:89). Özetle; Carr, idealizmin barışın tesis edilmesi, adalet, eşitlik ve güven ortamının oluşması ve bunun yanı sıra çeşitli kaygı ve korkuların ortadan kaldırılması adına ortaya atılan düşünceleri ütöpik bulmaktadır. Carr'a göre devletler, anarşik dünya düzeninde barışın tesis edileceği bir idealist sistemde kendi çıkarlarını dünyadaki diğer ulus ve devletlerin de genel çıkarları ile uyumlu olduğu varsayılmaktadır. Bu varsayımdan hareketle Carr, uluslararası arenada güçlülerin ortak çıkarlarına hizmet eden ütöpik bir sisteme karşı eleştiriler yöneltmektedir.

Diğer realist düşünürler ile kıyaslandığında realizmin temellerinin oluşmasındaki katkıları ile realizmin kurucu babası olarak nitelendirilen Morgenthau, hiç kuşkusuz önemli bir yere sahiptir. Morgenthau, Thucydides'ten Edward Carr'a kadar olan kendisinden önceki birçok düşünürün fikirlerini toparlayarak realizmin temel ilke ve esaslarının oluşmasında önemli çalışmalar hayata geçirmiştir (Kalkan, 2018:67). Özellikle *Milletler Arasındaki Siyaset: Güç ve Barış İçin Mücadele* isimli eseri ile uluslararası politikaya realist paradigmaları ortaya koyarak realizme önemli katkılar sağlamıştır. Morgenthau, iki önemli ekol arasındaki nüansa vurgu yapmaktadır. Birincisi, insanın doğası itibarıyla iyi olduğu ve sosyal düzen içerisinde istenilen standartlara ulaşamama konusunda tüm insanların kusurlu olarak görülmesi yerine belli kişi ya da gruplar olabileceği gibi zamanın ihtiyaçları karşısında

yeterince cevap veremeyen kurumlar olduğuna dair inançtır. İkincisi ise, insanın özü itibariyle kötü olduğu düşüncesidir. Bu kapsamda insanlar kendi çıkarlarını ön plana çıkarmakta ve güç elde etme arzusu ile doludurlar (Arı, 2021:90). Güç ve çıkar ilişkileri içerisinde insanlar arasındaki çıkarların çatışması ile ahlaki ilkelerin uygulama alanı bulamadığı bir dünya ortaya çıkmaktadır. Morgenthau, Hobbescu görüşün etkisi altında kalmış ve insanın doğası itibariyle kötü olduğu görüşünü paylaşmıştır (Tokatlı, 2022:127). Morgenthau'ya göre insanlar hırslarla dolu, özü itibariyle bencil olmakla birlikte insanların tek hedefinin çıkarları ekseninde güce ulaşmak olduğunu savunmaktadır. Bu yönüyle Morgenthau, devletleri de insanlara benzeterek devletlerin de insanlar gibi çıkarlarının peşinde koştuğunu ve gücünü maksimize etme hedefinde olduğunu varsaymaktadır (Tokatlı, 2022:125). Böylece devletler güçlerini maksimize ederek küreselleşen dünyada söz sahibi olmayı arzu etmektedir.

Morgenthau politik gerçekçilik (realizm) yaklaşımının altı temel ilkesini şöyle açıklamaktadır. Birincisi, siyasetin toplumlarda olduğu gibi köken olarak insan doğasından oluşan objektif kanunlar kapsamında yönetildiği hususudur. İkincisi, politik gerçekçiliğin uluslararası arenadaki hareket noktası, güç ekseninde ifade edilen çıkar kavramıdır. Üçüncüsü, siyaset çıkarları için güce ulaşma arzusuna sahip ve bencil bir varlık olan insanların yaşadığı gibi devletlerin de uluslararası arena da çatıştığı gerçeğidir. Bununla birlikte devletlerin çıkarları zamana ve mekâna bağlı olmadan değişkenlik gösterebilmektedir. Dördüncüsü, devletlerin evrensel ahlaki ilkeler kapsamında dış politika faaliyetlerini gerçekleştirmeleri beklenilemez. Bir devlet için öncelikli olan, bireylerin yaptığı gibi doğru olanı yapma ahlaki yükümlülüğünden ziyade devletin varlığının korunmasına yönelik önlemlerin alınmasıdır. Beşincisi, belirli bir devletin ahlaki tercihlerinin evrensel ahlaki değer yerine konularak tanımlanması reddetmektedir. Altıncısı, özerk bir alana sahip olan siyaset, siyasal ilke ve kriterler ölçüsünde değerlendirilmelidir (Viotti & Kauppi, 2016:51).

Realizm teorisine ahlak üzerine yapmış olduğu çalışmalar ile katkı sağlayan son isim ise Reinhold Niebuhr'dur. Niebuhr, daha önceki düşünürlerin de ifade ettikleri gibi insan doğasının kötü olduğunu düşünmekle birlikte uluslararası politikanın kötümser bir yapıya sahip olduğu düşüncesini kabul etmektedir. Uluslararası arenada ortaya konulan siyasetin evrensel değerlere göre değil güç ve

menfaatlerin siyasette belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Niebuhr'a göre uluslararası ahlak karşısında ulusal ahlak ön plandadır. Uluslararası arenada ulusal çıkarlar ve güç kavramının önemsenmemesi söz konusu değildir (Kalkan, 2018:69).

2.1.3 Realizmin temel ilkeleri ve varsayımları

2.1.3.1 Devletin rasyonel ve üniter bir aktör oluşu

Realizm, devleti üniter bir yapı olarak görmekle birlikte uluslararası ilişkilerin en temel aktörü olarak varsaymaktadır. Realizmde egemen olan bu görüş açısından devletin temel argümanları içerisinde; egemen olanın devlet olduğu, vatandaşlık temelli siyasi kimlik, devletin bir ulusun menfaatleri ölçüsünde hareket ettiği iç ve dış toplum arasında nüans yer almaktadır (Yalvaç, 2021:22). Uluslararası ilişkilerde devletler bağımsız ve temel aktör kabul edilirken uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları gibi örgütlenmeler de ikincil konumda birer aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet içsel olarak belli siyasi parti, çıkar grupları gibi pek çok unsurdan oluşmasına rağmen realist teori kapsamında iç unsurlar dikkate alınmamakta ve devlet bir bütün olarak kabul edilmektedir. Realist bakış açısıyla devlet, akılcı ve bütüncül bir yapıya sahiptir. Başka bir deyişle devletler içerdeki sorunların çözümündeki çok sesliliğe rağmen dışarıya karşı bütünleşmiş bir yapı olarak hareket etmektedirler (Mammadov, 2017:20). Devletler bu bütüncül yapı içerisinde dış politikalarının oluştururken akılcı davranmaktadırlar. Devletler, farklı seçenekler arasından devlet çıkarlarına uygun bir şekilde akılcı davranarak dış politikalarında faydalı olabilecek en iyi politikayı seçmektedirler. Dış politika belirleyicileri karar verme sürecinde alternatif seçenekleri değerlendirmekte ve imkanlar ölçüsünde makul olan seçeneklere fayda maliyet ekseninde yaklaşmaktadır (Gündoğdu, 2016:9). Bu bilgiler ışığında rasyonel politikalar üzerinde tercihlerde bulunarak kabul edilebilir bir sonuç arzu edilmektedir. Rasyonel bir birim olan devletler, ülke menfaatleri kapsamında hareket etmekte ve uygulamış oldukları dış politikalarda fayda maksimizasyonunu hedeflemektedirler. Ancak her zaman dış politika kararlarının istenilen faydayı sağlamaması durumunda en azından kabul edilebilir bir sonuca ulaşabilecek olan politikaların tercih edilmesi önem arz etmektedir (Viotti & Kauppi, 2016:40).

2.1.3.2 Kendine yardım (self-help)

“*Self- help*” anlamsal olarak kendine yardım ya da kendi başının çaresine bakma şeklinde Türkçeye çevrilmiştir. Anarşinin hâkim olduğu yani devletlerin çeşitli normlar etrafında hareket etmesini sağlayacak devletler üstü bir otoritenin olmayışından kaynaklı olarak uluslararası arenada devletler, kendi güvenliğini sağlama konusunda kendi öz kaynaklarına güvenerek hareket etmelidir (Kolasi, 2013:164). Realist perspektifte devletlerin kendine yardım konusunda en önemli unsur askeri güçtür. Anarşinin olduğu uluslararası arenada devletler, olağanüstü bir durum karşısında üst bir otoritenin olmaması nedeniyle güvenliklerini sağlama hususunda askeri güçlerini artırma eğilimi içerisindedirler. Yeterli askeri güce sahip olmayan devletler açısından güvenliğin sağlanması ve beka sorunu karşısında ittifak oluşturma seçeneği de tercih edilebilmektedir (Kolasi, 2013:163, Kardeş & Balcı, 2020:126). Ancak ittifak kurulan devlet, bir zaman sonra o ittifaktan ayrılarak dost konumdan düşman konumuna geçebilmektedir. Devletlerin var olma savaşında en güvenilir olan şey, kendi kaynaklarını dikkate alarak hayatta kalmanın yolunu bulmaktır. Bu kapsamda devletlerin varlıklarını devam ettirmek için ne kadar güce sahip olmaları gerektiği hususu önem arz etmektedir. Devletler için sadece güç artırmak değil aynı zamanda diğer devletlerin ne derecede güçlerini artırdıklarını dikkatle takip ederek göreceli üstünlük sağlanmalıdır. Diğer devletlere karşı göreceli olarak üstünlük sağlandığı takdirde o devletin güvenliği sağlanabilecektir (Kardeş & Balcı, 2020:126).

2.1.3.3 Güç ve ulusal çıkar ilişkisi

Birçok realist düşünür güç konusunda önemli fikirleri ortaya koymuştur. Ancak bu düşünürler içerisinde Morgenthau güce yönelik olarak çalışmaları ile önemli bir yere sahiptir. Ulusal çıkarlar kapsamında hayata geçirilmeye çalışılan ulusal politikaların hedefe ulaşması için güce sahip olmak önem arz etmektedir. Devletlerin gücü elde etmek adına uygulamış oldukları güç siyaseti uluslararası arenadaki en önemli unsurdur (Özdemir, 2008:116). Realistler arasında güç ile ilgili olarak tam bir mutabakat söz konusu değildir. Birtakım realistlerce güç, bir ülkenin sahip olduğu askeri gücün yanı sıra iktisadi, teknolojik ve diplomasi gibi pek çok alandaki gelişmelerin bir ortalaması olarak görülmektedir. Başka realist savunucularınca ise güç, diğer ülkelerin yetenekleri ile kıyaslama yapmak suretiyle

belirlenmektedir. Realizm açısından güç kavramı merkezi konuma sahiptir. Güç, bir aktörün karşıt durumdaki aktöre istediği şeyi yaptırma veya istemediği bir şeyin yapılmaması şeklinde tanımlanabilmektedir. Gücün başka bir tanımı da bir aktörün diğer bir aktörü etkileyebilme yeteneğidir (Doğan & Kavak, 2015:278-279).

Realistler insan doğasını özü itibarıyla kötü olarak görmekte ve devletleri de insanlar gibi kötü olarak nitelendirmektedir. Bu kapsamda anarşik yapının hâkim olduğu uluslararası arenada güç unsuru belirleyici bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Hobbescu bakış açısıyla doğa durumundaki insanın var olma savaşında güce ulaşma arzusu devletler arasındaki münasebetlere aksettirilmiştir. Bu nedenle anarşik düzende devletler varlıklarını devam ettirebilmek için güç mücadelesi içerisindedir. Bu güç mücadelesi içerisinde devletler arasında güç dengesinin oluşacağı ve bu kapsamda uluslararası arenada istikrar sağlanarak anarşik düzenin sonlanacağı ileri sürülmektedir (Varlık & Demir, 2013:4).

Devletler üç şekilde politika geliştirmektedir. Birincisi, gücün elde edilmesi suretiyle süregelen durumun korunmasıdır. İkincisi, daha fazla güç elde etmek için yayılmacı politika uygulanmasıdır. Son olarak da devletler elde ettikleri güçleri ortaya çıkararak saygınlık kazanma amacı gütmektedir. Realizmde gücü elde edilmesi sürecinde uluslararası politikayı anlama hususunda menfaatler önemli rol oynamaktadır. Devletler anarşik düzen içerisinde var olma savaşlarında ulusal çıkarları ekseninde güç elde etme yarışı içerisindedirler. Bu kapsamda realistler açısından güç, ulusal çıkarlara ulaşmak için önemli bir araç nitelendirilmektedir (Kalkan, 2018:74-75).

2.1.3.4 Göreceli kazanç

Realistler devleti merkezi bir konuma yerleştirmişlerdir. Devletler, ulusal çıkarları ekseninden hareket ederek uluslararası arenada emniyetlerini ve bekalarını tesis etmek için güç maksimizasyonunu sağlamaya çalışmaktadırlar. Bir devletin gücündeki artış veya azalışın yanında karşıt konumdaki devletin de güç ve kapasite açısından ne durumda olduğu önem arz etmektedir. Bu kapsamda *self-help* kavramı çerçevesinde devletler, kendi öz kaynaklarını kullanarak güvenliklerini sağlama hususunda karşıt devletlere göre nispeten üstün bir güce sahip olmalıdırlar (Sula, 2022:17). Devletler diğer devletlerin nispi olarak daha az güce sahip olduğu bir durumda üstünlüklerini korumaktadırlar. Ayrıca devletler anarşik düzenin egemen

olduğu uluslararası ortamda kendi beka ve güvenlikleri için ittifaklar kurabilmektedir. Herhangi bir devletin ittifaktan ayrılarak düşman konumuna gelme belirsizliğinden dolayı mutlak kazançtan ziyade nispi kazanç devletler için güvence niteliği taşımaktadır (Baylis, 2008:75-76).

2.1.3.5 Güvenlik ikilemi

Güvenlik İkilemi John Herz tarafından *Politik Realizm ve Politik İdealizm* isimli eser ile ortaya atılan Soğuk Savaş dönemine ait önemli bir kavramdır. Anarşik bir düzende toplumlar bir güvenlik kaygısı içerisindedirler. Bunun için güvenlik kaygısı duyan devletler, herhangi bir saldırı ile bağımsızlıklarını kaybetme veya yok olma tehlikesi karşısında güvenlik koşullarında iyileştirmeler yaparak diğer devletler üzerinde güvensizlik hissi yaratabilmektedirler. Bu durum karşısında diğer devlet de güvensizlik hissiyatından dolayı güç elde etme amacına yönelmektedir (Bilgiç, 2015:3, Bilgiç, 2011:125). Anarşik düzende devletler birbirlerinin niyetlerinden emin olamadıkları için en kötü durumu göz önünde bulundurarak hazırlıklar yapmakta ve bir güç yarışı içerisine girmektedirler. Bunun sonucunda Hobbescu bir korku içerisinde olan devletler kendilerini savaşmak zorunda hissetmektedirler. Herz, güvenlik ikileminin oluşumunun temel unsuru olarak uluslararası ortamdaki anarşik düzen olduğunu ileri sürmektedir (Bilgiç, 2015:5). Uluslararası ortamın temel aktörü konumundaki devletler de diğer devletlerin niyetlerinin iyi mi yoksa kötü mü olduğu konusundaki belirsizlik nedeniyle kısır bir döngü içerisinde karşılıklı güç mücadelelerine girmektedirler. Aslında devletler güvenliklerine tehdit olarak algıladıkları pozisyon itibarıyla gerek askeri gerekse de ekonomik tedbirler ile belli bir maliyete katlanmak zorundadır. Bu tedbirler devletlerin kaygılarının giderilerek sorunun tamamen çözülmesine yol açmazlar. Aksine diğer devlet tarafından da çeşitli adımların atılması ile içinden çıkılması zor bir durum yaratmaktadır. Güvenlik ikileminin değişim geçirmesinde önemli olan unsurlar iki şekilde ifade edilebilir. Birincisi, yeni güvenlik sorunlarının ortaya çıkması ile uluslararası arenada siyasetin etkilenmesidir. Bu duruma örnek olarak farklı etnik yapıdaki topluluklar arasındaki mücadele, iç otoritenin zayıf olduğu bir ortamda ortaya çıkan suç örgütlerinin faaliyetlerinin yerel nitelikten ülke sınırlarını aşarak uluslararası nitelik taşıması gibi yeni güvenlik sorunları baş göstermektedir. İkincisi, yeni güvenlik sorunlarına uluslararası arenadaki bakış, sorunların idrak edilmesi ve açıklanmasında yaşanan değişikliklerdir (Bilgiç, 2011:125-126, Şahin & Türk, 2020:138-139). Bu bilgiler

ışığında Soğuk Savaş dönemi realist değişkenleri göz önüne alındığında anarşinin hâkim olduğu bir arenada güvenlik ikileminin kaçınılmaz bir son olduğu görülmektedir.

2.1.4 Realizmde ahlak ve dış politika kavramı

Uluslararası arenada analizleri pozitivist yöntem bilimini kullanarak olgudeğer eksenini üzerinden çözümlemelerde bulunan realizmde ahlak, önemli bir sorun teşkil etmektedir. Carr'a göre güç ve ahlak kavramı uluslararası arenada önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Güç, siyasetin vazgeçilmez bir unsurudur. Güç siyaseti, yönetimin ve gücün uluslararası düzeye ulaşmasıdır. Uluslararası ilişkilerin güce dayandığı bir sistemde siyaseten ahlak sorunsalı önemli bir yere sahiptir. Ahlaka uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında toplum bireylerinin ahlakı ile devlet ahlakı arasında nüans söz konusudur (Kardaş, 2019:127).

Carr'a göre devletler varlıklarını devam ettirmek için uyguladığı politikalar nedeniyle ahlaki yükümlülükler uymak zorunda değildir. Bu yönüyle devletlerin bireysel ahlakta olduğu gibi ahlaki yükümlülükler uyması gerçekçi bir yaklaşım olarak ortaya çıkmamaktadır. Devletler, belirledikleri politikalar kapsamında eylemlerini ahlaki prensiplerden ziyade güç ve çıkar ekseninde belirlemektedirler (Burchill& Linklater., 2021:76). Bu yüzden insanlar açısından ahlaki olarak kötü olan bir şey bir devlet açısından aynı derecede değerlendirilmemelidir. İnsanlar için ahlaki olarak kötü nitelendirilen bir durum devletler açısından fazilet olarak görülebilmektedir. Devletlerin ahlaki yükümlülükler uymak zorunda olmama durumunun bir nedeni de devletleri zorlayıcı etmenlerin söz konusu olmamasıdır. Devletler için herhangi bir gereklilik olmadığı sürece ahlaki davranma ya da davranmama konusunda bir yönelim ortaya çıkmamaktadır. Ancak güçlü bir devlet tarafından diğer devletin ahlaki norma uymama şeklindeki politikasına engel olabilmektedir. Gücün ön planda olduğu uluslararası ortamda ulusal çıkarların geri planda bırakılması ile uluslararası ahlaki yükümlülüklerin belirlenmesi imkânsız görülmektedir (Kalkan, 2018:88). Bazı durumlarda devletler, ahlaki davranma ya da davranmama hususunda maliyetlere katlanmaktadırlar. Özellikle soykırım girişimi gibi ortaya çıkan insani konular karşısında soykırımı engelleyici norm ve ilkeler önem arz etmektedir. Devletler, dış politikadaki her siyasi hedefin maliyetine katlanmaktadırlar (Burchill &Linklater vd., 2021:75). Devletler ahlaki olsun ya da

olmasın menfaatleri ekseninde değerlendirmelerde bulunmaktadır. Uluslararası arenada güç ve ahlak arasındaki kıyaslamada ahlaktan ziyade çıkarlar ve gücün önemi daha fazladır. Diğer bir deyişle ahlaki ilkeler üzerinde güç hegemonyası etkinliğini sürdürmektedir. Güç hegemonyası kapsamında ben merkezci ve kendi ahlaki değerlerini bütünün ahlaki değeri olarak kabul eden dönemin hegemonik devletlerinin kendi ahlaki değerlerini tüm insanlık değeri olarak gördüğü anlayış doğru bir yaklaşım değildir. Morgenthau, uluslararası ahlaka yönelik olarak şu hususa dikkat çekmektedir. “Ne ahlakın uluslararası politika üzerindeki tesiri ne de uluslararası politikanın ahlak üzerindeki tesiri görüldüğünden fazla ya da azdır.” (Kalkan, 2018:89). Asgari seviyede de olsa kutsal varlıklara saygı duyulması, insanlığın yok olmasına sebep olabilecek silahlarının kısıtlanması gibi evrensel ahlaki değerlerin uluslararası politikalar üzerinde sınırlayıcı bir etmen olduğu belirtilmektedir. Son dönemlerde milliyetçilik kavramındaki yükselişle birlikte evrensel ahlakta bir gerileme kendini göstermiştir. Milliyetçiliğin yaşamış olduğu yükseliş, uluslararası toplumdan ulus topluma aynı zamanda evrensel ahlaktan ulusal ahlaka yönelime sebep olmuş ve milliyetçilik üstün bir konuma geçmiştir. Her toplumun kendi ahlaksal değerlerini savunmasıyla birlikte uluslararası ortamda bir güç mücadelesi tezahür etmektedir (Kalkan, 2018: 90).

Ahlak konusundaki önemli çalışmaları R. Niebuhr’un *Ahlaklı insan ve Ahaksız Toplum* adlı eserinde görmekteyiz. Bireylerin ahlaki değerinin toplamı olarak tezahür eden toplum ahlakı, bencil güdüler ile ulusların adaletli bir davranış sergilemesinin önünde engel teşkil etmektedir. Niebuhr’a göre ahlak, çıkarlar doğrultusunda şekillenmekte ve uluslar özellikle savaş zamanlarında ahlakı ikinci plana atan politikalar uygulamaktadırlar (Donnelly, 2000:27). Realizmin önemli öncülerinden olan R. Niebuhr, ulusların ahlakına yönelik olarak bencil, riyakâr gibi kavramları kullanmış, bireysel ve ulusal ahlak konusundaki nüansa dikkat çekerek realizme önemli katkılar sağlamıştır (Kalkan, 2018:92). Özellikle ulus devletlerin dış politikalarında ahlaki ya da ahlaki olmayan olarak vasıflandırılan davranışlar, devletler için çıkarları doğrultusunda normal bir durum olarak algılanabilmektedir (Pinar, 2014:19). Niebuhr açısından ahlak devletlerin iç dinamiklerinin etkilediği bir unsur iken Morgenthau açısından devletlerin çıkarları doğrultusunda güç siyaseti üzerinde ahlakın sınırlandırıcı etkisi vurgulanmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, ahlak sorunsalı realizmin önemli bir sorunlu alanıdır. Uluslararası arenada devletler üstü otoritenin bulunmayışı kaotik bir ortam yaratmaktadır. Bu nedenle evrensel nitelikte ahlaki ilke ve normların olması ve bu ilke ve normlara uyulması hususunda herhangi bir zorlayıcı unsur söz konusu değildir. Herhangi bir zorlayıcı unsurun olmayışı nedeniyle devletler kendi çıkarlarının gerektiği ölçüde inisiyatif kullanarak bu ilke ve normlara uyma ya da uymamaya yönünde politikalar sergilemektedirler. Realizmde devletlerin eşit egemen unsurlar olarak nitelendirilmelerine bağlı olarak ahlak konusunda ortak olagelen davranışlar sergilenmesi beklense de gerçek böyle değildir. Realizmin temel argümanı güç ve güç ilişkisine dayanmaktadır.

2.1.5 Realizmin kapsam ve yöntem bilimi

İnsanların tabiatları itibariyle kötü olarak nitelendirildiği Hobbescu görüşü benimseyen realizmde, insanlar doğa durumundaki kötü ve bencil tabiatları gereği diğer insanlar üzerinde otorite kurma istekleri nedeniyle güç elde etmeye meyillidirler. Ulus-devlet anlayışı içerisindeki devletler uluslararası arenadaki anarşik ortamda menfaatleri ekseninde politikalarının öncelikli olup olmasına göre “Yüksek Politika” ve “Alçak Politika” olarak sınıflandırılarak uluslararası arenada hâkim olan hukuk kuralları ile örgütsel yapıları öncelikleri arasında görmemektedirler (Viotti & Kauppi, 2016:40). Realizme göre doğa durumunda pesimist yapıda olan insanlar duydukları kuşku ve korku nedeniyle devletin oluşumuna katkı sağlasalar da devletler kendi menfaatleri ölçüsünde hareket etmektedirler (Aydın, 2004:38).

İnsanların iyi ve kötü olarak nitelendirildiği idealizm ve realizm tartışmasında idealistler açısından insanlar iyi olarak nitelendirilirken realist görüş kapsamında ise insanlar kötü ve bencil varlıklar olarak görülmektedir. İnsanlar nasıl bencil, kötü ve hırslarının peşinde koşan varlıklar olarak toplum huzurunda bozulmaya sebep oluyorsa aynı durum devletler açısından da geçerlidir. Devletler de menfaatleri peşinde koşarak güç elde etme yarışında uyguladıkları politikalar ile savaflara neden olabilmektedir (İlgen, 2019:250, Düzgün, 2020:264). Savaşların ortaya çıkmasında bir diğer husus ise devletlerin güvenliklerine yönelik korku ve kaygıları neticesinde güç elde etme sürecinde bunun diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanması sonucu oluşan güvenlik ikilemi kavramıdır. Karşıt devletin güçlenmesine duyarsız

kalmayan devletler de bu güç yarışında ulusal menfaatlerini göz önünde bulundurarak savaşı göze alabilmektedirler (Çelik, 2017:112).

Uluslararası ilişkilerin başlangıcı olarak Westfalya Barış Antlaşması'nın oluşturduğu sistem temel alınmıştır. Dönemin önemli savaşı olan Otuz Yıl Savaşları, feodal sistemden çağdaş devlet sistemlerine geçişin önemli bir kilit savaşıdır. Otuz Yıl Savaşları sonucu ortaya çıkan Westfalya Barış Antlaşmaları ile hiyerarşik yapı ortadan kalkarak eşit egemen devletler ortaya çıkmıştır (Çelik, 2017:104). Eşit egemen devletlerin ortaya çıkışı ile kendi yasalarını yapan ve bu yasalar ekseninde hareket eden devletler kendi menfaatleri kapsamında ittifaklar oluşturmuşlardır. Bu sayede gerek savaş ve barış gibi gerekse de siyasi ve iktisadi politik sistemleri kökten değiştiren yeni bir sistemsal yapının ortaya çıkışı sağlanmıştır. Önceleri sadece Avrupa ile sınırlı olan Westfalyen düzen, sonraki dönemlerde evrensel niteliğe dönüşerek egemen ve bağımsız çağdaş devlet sistemleri, uluslararası arenada kendilerine yer edinmiştir (Çelik, 2017:119). Otuz Yıl Savaşları Protestanların zaferi ile sonuçlanmış ve Westfalya Antlaşmaları kapsamında Katolik Kilisesinin üstün konumu karşısında Protestanlar arasında eşitlik sağlanmıştır. Dini kurumların siyasetin kapsamı dışına itilmesi ile laikleşme yolunda adımlar atılmıştır. Bu gelişmeler kapsamında Kilise etkinliğini kaybetmiş ve devletler uluslararası arenada temel aktör olarak konumlanmıştır. Westfalya Barışı ile uluslararası arenadaki Kilisenin krallara taç giydirecek kadar devletler üstü konumu sona ermiştir. Bunun sonucunda kilisenin etkisinin bertaraf edildiği bir sistemde egemen eşit devlet yapılarının ortaya çıkması ile devletler üstü bir otoritenin olmayışı uluslararası arenada anarşik bir düzenin doğmasına yol açmıştır (Aydın, 2004:38-40).

Anarşik uluslararası arenada devletler kendi menfaatleri çerçevesinde güç elde etmeye çalışmakta ve beka sorunu karşısında var olabilmek adına akılcı politikalar geliştirmektedirler. Uluslararası arenada devletler arasında hiyerarşik bir güç yapısı söz konusu iken egemen devletlerin eşitliği dolayısıyla da otoriter hiyerarşi söz konusu değildir (Çelik, 2017:114). Bu durumda devletler *self- help* kavramı kapsamında kendi öz kaynaklarına güvenerek kendilerine yardım etme eğilimindedirler. Soğuk Savaş ile yükselişe geçen realist yaklaşıma göre devletler güç, güvenlik, beka ekseninde hareket ederek askeri gücünü artırmak için önemli adımlar atarken iktisadi, toplumsal politikaları ile harsa yönelik politikalar arka planda kalmıştır (Demir & Varlık, 2013:72). Anarşik düzende devletlerin, ulusal

menfaatleri kapsamında ulusal güçlerini artırma yönündeki politikaları olmakla birlikte merkezileşmemiş devletler hukukunun iç hukukta olduğu gibi uygulanması için bir zorunluluk yoktur. Realizmi yöntem bilimsel olarak değerlendirdiğimizde realist görüşün uluslararası arenadaki temel aktörü olan devlet ve devletlerarası politik ilişkiler konusunda yoğunlaştığı görülmektedir.

2.2 Neorealizm

Neorealizm, realizmin savunduğu ilke ve varsayımlarla dönemin sorunlarına açıklama getirmedeki eksikleri nedeniyle çağdaştırılmış bir uluslararası ilişkiler teorisidir. Neorealizm, hegemonik bir devletin olmadığı bir devletler sisteminin özümsemekle realizmin temel varsayımlarını ve aktörlerini uluslararası sisteme entegre ederek anarşinin varlığını ileri süren bir kuramdır. Neorealizmin temel amacı, uluslararası arenada devletler arasındaki ilişkilerin yanı sıra dış politika konusunda değerlendirmelerde bulunmaktır (Serdar, 2015:16). Neorealizm, realizmde olduğu gibi sadece devleti değil iktisadi, toplumsal, kültürel, siyasi birçok unsuru uluslararası sisteme entegre ederek bir dönüşüm ortaya çıkarmıştır. Uluslararası arenadaki aktörlere bakıldığında sadece devletlerin değil aynı zamanda başka aktörlerin de söz sahibi olduğu görülmektedir. Bu bilgiler ışığında neorealizmin önemli öncülerinden Kenneth Waltz, uluslararası sisteme ağırlık vererek realizmi revize etmiştir. (Kardaş & Balcı 2020:133).

Neorealizmin kurucu kuramcı Kenneth Waltz, *Man, The State And War: A Theoretical Analysis* ve *Theory of International Politics* eserlerinde realizmin temeline oluşturan insan doğasına ve devletlere yönelik alışlagelmış düşünce ve fikirleri benimsememiştir. Waltz, devletlerin farklı kapasitelere sahip olmasına rağmen uluslararası arenada benzer davranışlar sergilendiğinden hareketle uluslararası sisteme yoğunlaşmıştır. Özellikle ulusal ve uluslararası sistemde aradaki ayrıma bakıldığında siyasi ve ekonomik konularda benzer davranışlar göze çarpmaktadır (Waltz, 2021:132). Waltz'a göre farklı devletlerin uluslararası arenada benzer davranışlar sergilemesinin nedeni anarşik düzene sahip olan uluslararası arenada devletlerin hayatta kalma için vermiş olduğu mücadeledir (Waltz, 2008:19). Waltz, benzer davranışlar sergileyen devletlerin güç dağılımı konusunda farklılaştığını ileri sürmüştür. Neorealizm, realizmin öne sürdüğü birim düzeyinde kalan incelemelerini reddetmemiştir. Aynı zamanda birim düzeyde incelemeyi

uluslararası sistem incelemelerine entegre ederek uluslararası siyaset düşüncesine yenilik getirmiştir. Waltz, realizmin temel unsurlarını tamamen reddetmemektedir. Aksine realizmin bu unsurlarını uluslararası sistemle bütünleştirmektedir (Waltz, 2008:5). Soğuk savaş döneminin bloklaşmaları dönemin koşullarının değişmesiyle birlikte yerini iktisadi bloklaşmalara bırakmıştır. İki kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçişte uluslararası sisteme iktisadi unsurların dahil edilmesi sonucunda neorealizm ivme kazanmıştır (Kalkan, 2018:104). Bunun yanı sıra Neorealizm, liberal düşüncenin devlet dışı aktörlerini uluslararası sisteme entegre ederek kapsayıcı bir yaklaşımla realizmin eksikliklerini gidermiştir.

Waltz, Man, *The State And War: A Theoretical Analysis* eseri ile uluslararası arenadaki politikaları açıklamak üzere uluslararası yapıyı belirginleştirmiştir. Waltz uluslararası ilişkilerde üç önemli önermeyi ileri sürmektedir. Birincisi, insanların tabiatları ve tutumlarının incelenmesine yardımcı olan psikolojik bakış açısidir. İkincisi, devletlerin tabiatları ve politik yapıları göz önünde bulundurarak devleti odak noktası haline getirmektir. Üçüncüsü ise, uluslararası yapıya yoğunlaşmaktır (Seval, 2017:470). Waltz'a göre insan doğasını anlamak, siyasetin de doğasını anlamak için gereklidir. Savaşın sebebi ya da barışın tesis edilmesi bakımından insan faktörü göz önünü alındığında her iki koşul da incelemeye değer görülmektedir. Waltz, insanların doğasını pesimist olarak değerlendirmiş ve insan doğasını iyimser olarak nitelendirmenin yanlış olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra insan doğasını sadece pesimist olarak değerlendirerek uluslararası politikaya yönelik incelemelerde bulunmanın tek belirleyici unsur olarak görülmesini de bir hata olarak değerlendirmektedir (Bilgin & İlic, 2018:174-175).

Waltz'a göre devletler üzerinde zorlayıcı hukuk kurallarının olmayışı ve devletlerin kendi menfaatleri çerçevesinde girişimlerde bulunmaları çatışmalara ya da savaflara neden olabilmektedir (Waltz, 2021:129-130). Waltz, anarşik düzenin hâkim olduğu uluslararası sistem içerisinde savaşların nedenlerinin ve barışın neden tesis edilemediğinin tespit edilmesi üzerine incelemelerde bulunmaktadır. Waltz, uluslararası ilişkileri insan, devlet ve devletler arasındaki ilişkiler çerçevesinde ele almanın önemine dikkat çekmektedir. Waltz'a göre devletler menfaatleri çerçevesinde hareket ederler. Güç, devletler için menfaatlerin gerçekleşme aracıdır. Anarşik düzen içerisinde benzer birimler olan devletlerin menfaatlerinin uyumsuzluğu sonucu ortaya çıkan çatışmaları yatıştırarak bir metot söz konusu

değildir. Uluslararası ilişkiler açısından devletlerin politikaları, ahlaki ya da ahlak dışı olarak nitelendirilemez. Waltz için devletlerin farklı birimler olarak uluslararası arenada sergilemiş oldukları benzer nitelikteki politikaları anlamlandırabilmeye ve benzer politika kalıplarının uluslararası sistem düzeyinde incelenmesini sağlamaya ihtiyaç vardır (Özdoğan, 2019:7). Waltz, uluslararası arenada uygulanagelen politikaların yalnızca devletler üzerinden anlamlandırmanın mümkün olmadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte uluslararası sonuçları itibarıyla aktörlerin değişmesine rağmen aynı nitelikte sonuçlar ile karşı karşıya kalındığını vurgulamaktadır (Gözen, 2021:179). Özellikle değişen aktörler ve sebeplere rağmen savaşların devamlı olarak ortaya çıkmasının ana nedeninin araştırılması gerekmektedir. Uluslararası ilişkilerde siyaset kuramında sistemin yapısı, büyük güç sahibi olan devletlerin kendi çaresine bakma ilkesi çerçevesinde oluşturulur. Waltz'a göre bu sistemde büyük güç sahiplerine yoğunlaşılması diğerlerine gereken önemin verilmediği anlamına gelmemektedir.

2.2.1 Uluslararası arenada anarşi kavramı

Anarşi, uluslararası normların uygulanmasında devletler üstü otoritenin olmadığı sistem yapısı itibarıyla realizmin temel varsayımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Anarşi kavramını ilk kez kullanan G.L. Dickonson neorealizmde uluslararası sistemdeki anarşik yapının savaşların temel nedeni olduğunu vurgulamaktadır. Dickonson'un uluslararası arenadaki anarşik yapıda devletlerde olduğu gibi hiyerarşik bir yapı söz konusu değildir (Karabulut, 2016:8). Başka bir deyişle devletler üstü yetkilere sahip bir otoritenin olmadığı sistemsel yapıdır. Bu şekilde devletler egemenliklerinden ve bütüncül yapılarından taviz vermemektedirler. Önemli bir diğer husus ise devletlerin iç yapılarında olduğu gibi uluslararası düzeyde devletleri normlara uymaya yönlendiren bir kolluk gücü yoktur. Anarşik yapının oluşumunda üst otoritenin ve kolluk kuvvetlerinin olmayışı tek başına yeterli değildir. Başka unsurlar da anarşik yapının oluşumunda etkilidir. Birincisi, uluslararası arenada devletler askeri güçleri nedeniyle diğer devletler tarafından bir tehdit olarak algılanmaktadır. İkincisi, askeri kapasiteleri ile devletlerin gerçek gayelerinin ne olduğu konusunda belirsizlik söz konusudur (Kardaş & Balcı, 2020:134). Bu koşullar altında devletlerin gösterdiği benzer davranış şekli ise *self-help* yani kendine yardımdır. Neorealizm açısından bir üst otoritenin ve kolluk gücünün olmadığı anarşik yapı, düzenleyici bir ilke niteliği taşımaktadır (Gözen,

2021:180). Anarşik yapının düzenleyici işlevi devletlerin güç kapasitelerinin uluslararası sisteme yansması ile oluşmaktadır. Anarşik yapı içerisinde sistemin büyük güçlerinin menfaatleri çerçevesinde uluslararası arenada bir nizam sağlanmaktadır. Waltz ise anarşik yapının açıklanmasında iktisat kavramını kullanmıştır. Uluslararası sistemi ademi merkezîyetçi olarak gören Waltz, anarşik yapı içerisinde piyasalarda olduğu gibi devletlerin kendi iç menfaatleri ile öncelikli ve yeni bir düzen oluşturmayı amaçlamamıştır. Waltz açısından devletlerin iç yapılarının öneminden ziyade belirli normlar ve nizam çerçevesinde kapasite dağılımı analiz edilmelidir. Waltz'a göre devletlerin iç politikalarında hiyerarşik yapı egemen iken uluslararası sistemde devletler arasında güç mücadelesi vardır. Anarşik yapıda gerçekleşen bu güç mücadelesinde *self- help* kavramından hareketle savaşın ortaya çıkma olasılığı her daim söz konusudur (Yalvaç, 2011:77). Waltz, uluslararası arenada ulusal arenada olduğu gibi hiyerarşik merkezîyetçi yapının yerine belli bir zorlayıcı gücün olmadığı, ademi merkezîyetçi ve heterarşik bir yapının varlığına vurgu yapmıştır.

Wendt ise anarşi kavramını yapısal olarak üç kategoriye ayırmıştır. Birincisi, Hobbescu yaklaşımıdır. Daha önce de vurgulandığı üzere *self- help* kavramı kapsamında uluslararası aktörler olarak devletler birbirlerine karşı güvensizlikleri karşısında kendi başlarının çaresine bakmaya çalışmaktadırlar. Devletler kendi güvenlik sorunlarını askeri güç ekseninde çözümlenmeye çalışmaktadır. Bu da devletler arasında güvenlik ikilemine neden olmaktadır. Güvenlik ikilemi, devletlerin savunma amaçlı girişimlerinin diğer devletlerce tehdit olarak algılanması sonucu en kötü senaryonun göz önüne alınarak güç elde etme yarışıdır. Hobbescu yaklaşımda devletler arasında "düşmanlık" kavramı kapsamında anarşi açıklanmaya çalışılmıştır. İkincisi, Lockeçu yaklaşımıdır. Lockeçu yaklaşımda Hobbescu yaklaşımdan farklı olarak düşmanlık yerine rekabet kavramı ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşımda diğer rakip devletler çok fazla tehdit oluşturmamaktadır. Rekabet içerisindeki devletler, birbirlerinin egemenlik haklarına saygı duymaktadır. Bundan dolayı devletler işgal etme ve egemenlik kurma gibi bir amaç taşımamaktadırlar. Üçüncüsü ise Kantçı yaklaşımıdır. Kantçı yaklaşım diğerlerinin aksine dostluk kavramına önem vermektedir. Kantçı yaklaşım, Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu yapısından kaynaklı olarak devletlerin birlikte güvenliklerini sağlamak adına oluşturdukları politik yaklaşımdır. Wendt'e göre Waltz'ın neorealist yaklaşımı, rekabete ve

güvenliğin maksimizasyonuna dayanan Lockeçu anlayıştan oluşmuştur. Bu bilgiler kapsamında neorealizm, aktörler arasında rekabet ve anarşik sistem içerisinde egemenler arasındaki eşitlik nedeniyle sınırlandırıcı etmenlerin oluştuğu bir teoridir. Bunun yanı sıra neorealizm, *self-help* kavramının esas alınarak güvenlik maksimizasyonunun amaçlandığı kuramsal bir çalışmadır. (Arı & Kiran, 2011:60).

2.2.2 İki kutupluluk ve uluslararası sistem yapısı

Uluslararası sistemde güç dağılımı önemli bir yere sahiptir. Devletler elde ettikleri güç unsurları ile sistemin yapısında belirleyici konuma gelmektedirler. Waltz, gücün devletler arasında dağılım şekline dikkat çekmektedir. Eğer güç dağılımı iki devlet üzerinden gerçekleşiyor ise iki kutuplu sistem söz konusu iken güç dağılımı üç ve fazla devlet arasında ortaya çıkmışsa çok kutuplu sistemden bahsedilir. İki kutuplu ile çok kutuplu sistem arasındaki temel nüans, iki kutuplu sistemin diğerine karşın daha istikrarlı bir sistem olmasıdır (Doyle & Ikenberry, 2015:172). Çok kutuplu sistemde birçok güçlü aktörün bulunması nedeniyle bir devlete yönelik tehlikenin nereden gelebileceğine dair belirsizliğin olması savaşlara sebebiyet verebilmektedir. İki kutuplu sisteme bakıldığında ise tehdidin gelebileceği büyük güç bellidir. Çok kutuplu sistem üzerinde kurulan ittifaklarda meydana gelebilecek hatalı politika davranışları ve ayrılıklar gibi pek çok durum sistemde dengenin bozulmasına neden olabilmektedir. İki kutuplu sistem yapısında ise iki büyük güç etrafında kurulan ittifaklar birçok küçük devletten oluşacağı için bu ittifaklardaki hatalı politikalar ya da ittifaktan ayrılmalar herhangi bir denge bozulmasına yol açmayacaktır (Aydın & Bakıncak, 2016:100, Booth & Smith, 2015:246).

Çok kutuplu sistem içerisinde savaş ve çatışma yoluyla uluslararası arenada istikrarsızlığa neden olan unsurlar arasında çete dayanışması ve sorumluluğu birbirlerine atma şeklinde iki önemli unsur vardır. Çete dayanışmasında çok kutuplu sistemdeki büyük güç sahibi aktörler arasında savaşın ortaya çıkma olasılığı çok yüksektir. Çete dayanışmasına en iyi örnek Birinci Dünya Savaşı verilebilir (Kalkan, 2018:124). Çok kutuplu sistemin aktörleri arasındaki anlaşmazlıklar sonucu ortaya çıkan etkiyle zincirleme bir şekilde birçok devlet birbirlerine savaş ilan etmiştir. Sorumluluğu başkasına atmada ise İkinci Dünya Savaşı önemli bir örnek teşkil etmektedir. İki Kutuplu sistem içerisinde büyük güç sahibi aktörlerin sorumluluğu

üzerinden atabilecek başka bir aktörün olmayışının yanı sıra güç dengesinde bozulmanın nispeten olmadığı müttefik ilişkisinden dolayı bir savaşın ortaya çıkması mümkün görünmemektedir (Kardaş & Balcı, 2020:136).

2.2.3 Küresel politik değişim ve savaş

Politik değişim konusunda çalışmaları ile dikkat çeken R. Gilpin, *Dünya Siyasetinde Savaş ve Değişim* isimli eseri ile büyük güçlerin savaşını açıklamaya çalışmıştır. Thucydides'ten günümüze kadar bakıldığında uluslararası arenada birçok dönemde değişim gerçekleşmektedir. Gilpin'e göre devletler fayda-maliyet ekseninde değerlendirmeler yaparak fayda maliyetten fazla ise uluslararası sistemi değiştirmeye yönelik girişimde bulunacaklardır. Değişimin temel unsuru ise savaşlardır. Savaşların sonucunda tesis edilen barış ortamıyla yeni bir statüko oluşmaktadır (Griffiths, Roach & Solomon, 2021:19). Sistemde fayda-maliyet ekseninde nispi olarak da olsa kârlı bir durum söz konusu değilse değişim yönünde girişimde bulunulmayacağı için uluslararası arenada istikrar hâkim olacaktır. Güç değişimi teorisine göre güç dağılımı konusu önem arz etmektedir. Çünkü bölgesel ya da uluslararası güce sahip devletin güç seviyesine diğer devletin yakın bir güce sahip olduğu noktada savaş patlak vermektedir. Güç dengesinde meydana gelen değişimler sonucu meydana gelen savaş neticesinde uluslararası sistemde bir değişim gerçekleşecektir (Viotti & Kauppi, 2016:68-69).

Neorealist açıdan bakıldığında uluslararası sistemde güç dengesindeki bozulmalarla güç dağılımının değişimi sonucu sistemde daima değişim yaşanmaktadır. Ancak bu değişim uluslararası sistemin anarşik yapısında herhangi bir değişiklik oluşturmayacaktır. Çünkü anarşik sistemde yapısal olarak bir devamlılık söz konusudur. Gilpin'e göre devletlerin iç yapısındaki iktisadi, politik birçok konuda meydana gelebilecek gelişmeler sistemde değişimlere neden olabilmektedir. Gilpin, sistemdeki değişime yönelik olarak beş hipotez ortaya atmıştır. Birincisi, devletler sistemdeki değişimin menfaatlerine hizmet etmeyeceğini düşündüğü noktada sistemde istikrar korunacaktır. İkincisi, bir devletin elde edeceği menfaatler göz önüne alındığında sistemde değişiklik yapılmaya çalışıldığı takdirde devlete gelebilecek zararın menfaatler karşısında az olması gerekmektedir. Üçüncüsü, devletin iç yapısındaki ekonomik ve politik gelişmeler ile o devletin katlanacağı marjinal maliyet ve fayda değerlendirmesi sonucunda devletlerde sistemi değiştirme

isteği başlamaktadır. Dördüncüsü, bir değişim sonucunda oluşan fayda-maliyet ekseninde denge itibarıyla yeni bir değişim isteği duyulmaktadır. Beşincisi ise uluslararası arenada meydana gelen istikrarsızlık çözüme kavuşturulmaz ise sistemsel değişime bağlı olarak devletler arası güç dağılımı dönüşüme uğrayacaktır (Griffiths, Roach & Solomon, 2021:18-19).

2.2.4 Neorealizmde güç ve güç dengesi

Uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklı olarak devletler arasında oluşan güç dengelerinin yaratmış olduğu güvenlik kaygısına bağlı olarak çatışmalar meydana gelmektedir. Neorealizmin uluslararası örgütleri sisteme dahil etmesiyle birlikte Milletler Cemiyeti, BM ve NATO gibi devletler üstü uluslararası örgütler dengeleyici unsur olarak görev yapmaktadırlar. Milletler Cemiyeti ve BM gibi uluslararası örgütler devletler arasındaki dengeleyici bir unsur olarak ortaya çıkan çatışma ve savaş gibi durumlarda engelleyici bir görev üstlenmektedirler. Neorealizmin uluslararası örgütlere yüklemiş olduğu sorumluluklara bakıldığında realist görüşün uluslararası örgütlere karşı olmadığı görülmektedir. Devletler ulusal çıkarları ekseninde rasyonel bir şekilde hareket ettiklerinden dolayı uluslararası örgütlerin devletlerin menfaatlerine ne derecede hizmet edip etmediği önem arz etmektedir. Çünkü, Milletler Cemiyeti, BM ve NATO gibi uluslararası örgütlerin üyeleri arasında büyük güç sahibi devletlerin hegemonyası söz konusudur. Bu noktada büyük devletlerin üyesi olduğu bu örgütlerin üye devletlerin menfaatlerine hizmet etmemesi uluslararası örgütleri işlevsiz kılmaktadır. Diğer küçük devletler açısından uluslararası örgütler değerlendirildiğinde, büyük güç sahibi devletler karşısında yeterli güce sahip olmayan küçük devletler uluslararası örgütlerin bünyesinde yer alma yolunu tercih ederek bozulan güç dengesini tesis etmeyi amaçlamaktadırlar. Başka bir deyişle, güç dengesinin bozulması sonucu ortaya çıkan güvenlik ikilemi sorunsalı uluslararası örgütler aracılığı ile ortaya çıkan ittifak ilişkileri ve anlaşmalar neticesinde güvenlik ikileminin yarattığı sorunsal kısmen de olsa çözüme kavuşturulabilmektedir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken husus, uluslararası örgütlerin devletler arasında sulhun tesis edilmesi noktasında tek başına yeterli bir etkinliğe sahip olmamasıdır (Özkartal, 2017 İlim ve Medeniyet Köşe Yazısı). Bu noktada anarşik yapı gerçeğinden hareketle uluslararası arenadaki önemli aktör olan devletler, *self- help* ve güç siyaseti kapsamında iktisadi ve askeri konularda güç sahibi olmak için çaba harcamaktadırlar. Neorealizmin sistemsel

yapısı içerisinde güç, klasik realizmde olduğu gibi bir amaç değil araç olarak görülmektedir. Klasik realizmde askeri gücü elde etmek, güce ulaşmada yeterli görülürken neorealist bakış açısından uluslararası arenada sistemdeki devletlerin gücü kendi bekalaları için bir araç olarak kullandıkları görülmektedir (Dunne, Kurki & Smith, 2021:93).

Neorealizme göre uluslararası sistemde yer alan devletler açısından kendi güvenliklerine yönelik saldırgan politikalara karşı koyabilmek adına gücün önemi yadsınamaz. Neorealizm gücü klasik realizmde olduğu gibi sadece askeri güç ile sınırlandırmamış aynı zamanda iktisadi, toplumsal birçok güç unsurlarını sisteme dahil etmiştir. Uluslararası ortamda düzenleyici etki yaratan sistem ise güç dengesidir. Güç dengesinde devletler için önemli olan diğer devletin göreceli gücüdür. Güç dengesinde devletler müttefiklik ilişkileri kapsamında güç dağılımı yaparak nispeten güç eşitliği sağlamaktadır. Oluşan güç dengesi sayesinde sistem istikrarlı hale gelmektedir. Ancak güç dengesi demek her zaman uluslararası arenada barışın tesis edildiğinin göstergesi değildir. Güç dengesinin sağlanmasında devletler dahili ve harici dengeleme olmak üzere iki türlü dengeleme unsurunu kullanmaktadır. Dahili dengelemede askeri, siyasi gücün artırılması yoluyla güç dengesinin oluşturulması söz konusu iken harici dengelemede ise müttefiklik ilişkisi çerçevesinde gücünü artırma ya da rakip devletleri zayıflatma amacı güdülmektedir (Wight, 2021:32). Neorealizmde yer alan iç ve dış dengeleme unsurları çerçevesinde uluslararası arenada anarşik düzende devletler, diğer aktörlerin peşine takılma politikası yerine dengeleme politika eğilimindedirler. Ulusal arenada ise hiyerarşik düzen nedeniyle devlet içindeki aktörlerin güçlünün peşine takılma eğilimi söz konusudur. Buradaki temel amaç güçlünün yanında alarak göreceli de olsa kazanç elde etmektir (Burchill& Linklater vd., 2021:60). Dengelemeyi tercih eden aktörler, karşıt güç karşısında kendisine yönelik tehditleri azaltmayı hedeflemektedirler. Neorealistler, ulusal güvenliğin sağlanmasında iç dengelemeyi ittifaklar ve çeşitli anlaşmalar yolu ile uluslararası güvenliği tesis etmek için de dış dengelemeyi tercih etmektedirler. Dengeleme siyasetine ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet örnek teşkil etmektedir. İki kutuplu dünyanın önemli aktörleri olan ABD-SSCB rekabetinde birbirlerini kendi güvenlikleri için tehdit olarak görmektedirler. Bu tehdit karşısında dengeleme siyaseti önem arz etmektedir. Çünkü büyük güçlerin temel amacı, bölgesel olarak egemenliklerini tesis etmektir. Aynı zamanda kendi bölgesel

egemenliklerine son verme eğiliminde olan diğer egemen güçlerin politikalarını engelleyici siyaset izlenmektedir. Bölgesel egemen güçler kendilerine tehdit oluşturabilecek güçler karşısında başka bir olası gücün desteğini alarak karşıt gücün zayıflamasına neden olabilmektedir. Sonuç olarak, bütün büyük güçler, başka bir egemen gücün ortaya çıkışına engel olarak dünyada tek egemen güç olma isteğine sahiptirler. Dengeleme siyasetine eklenebilecek bir diğer faktör ise “Dehşet Dengesi” kavramıdır. Dehşet dengesi, bir nükleer güce sahip devlet ile bu devlete karşıt konumda olan ve nükleer güce sahip olan diğer devlet arasındaki denge durumudur. Buradaki önemli husus, bir devletin kendisine karşı kullanılabilir olan nükleer güce karşı nükleer olarak karşılık verip veremeyeceğidir. Dehşet dengesine örnek olarak dış dengelemede olduğu ABD-SSCB ilişkisi verilebilir. İki önemli nükleer güç olan bu devletler, nükleer güçleri ile birbirlerine karşı caydırıcı etki yaratarak dengeleyici bir mekanizma oluşturmaktadır (Aydın, 2003:1).

Neorealizmin gücün sınırları ile ilgili olarak üzerinde durduğu başka bir husus, devletler için gücün ne derecede kâfi olabileceğine dairdir. Bu kapsamda neorealizm gücü, defansif ve ofansif realizm adı altında açıklamaya çalışmıştır. Defansif diğer adıyla savunmacı realizm, güç ve güvenlik çerçevesinde diğer teorik yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Defansif realizmin savunucuları, güç elde edilmesi sürecinde bölgesel ya da uluslararası arenada egemenlik oluşturma gayesi içinde olmanın mantıklı olmadığı görüşündedir. Devletler bu görüş çerçevesinde gücün en üst seviyeye çıkarılması gayesi yerine makul bir gücü elde etmek için mücadele etmelidirler (Dunne, Kurki & Smith, 2021:94). Defansif realizm açısından, uluslararası arenada anarşik düzende devletler akliselim politikalar ortaya koydukları takdirde herhangi bir güvenlik sorununun meydana gelmeyeceği görüşü paylaşılmaktadır. Bu görüş kapsamında devletlerin güçlerini en üst seviyeye çıkarma çabaları diğer devletlerce farklı algılanabilmektedir. Defansif realistlere göre anarşik sistem yapısında devletler belirli sınırlar içinde kalmaktadır. Bu bağlamda güvenlik ikileminin bu sistemsal yapı içerisinde devletlerin hiçbir müdahalesi olmadan devamlı güç yarışına mecbur bırakılmayacağı ileri sürülmektedir (Viotti & Kauppi, 2016:63-64-67).

Waltz, maksimum güce ulaşma gayesi içerisinde devletlerin izleyecekleri politikaların stratejik bir hata olabileceğini ve önemli olan şeyin makul seviyede güce ulaşmak olduğunu savunmaktadır. Waltz’a göre anarşik sistem içerisinde devletler,

gücün maksimizasyonu yerine statülerini koruma gayesi ile hareket etmelidirler. Defansif realizme göre devletler, statülerini korumak yerine saldırgan politikalar izledikleri takdirde uluslararası arenada genişlemeyi destekleyici girişimlerde bulunmaktadır. Defansif realizme göre genişlemeye hedefleyen ofansif politikalar yerine devletlerin güvenliklerini sağlama gayesi içerisinde daha ılımlı politikalar izlemesi en mantıklı yoldur (Ertoy, 2019:9). Bu kapsamda devletlerin maksimum gücü elde ederek salt bir üstünlük kurduğu ve böylece beka sorunu yaşamadığı yönünde görüşün rasyonel bir ele alış biçimi olmadığı ileri sürülmektedir. Devletler, kendilerine yönelik tehdit unsuru oluşturan ofansif politikalar karşısında neorealist görüşteki gibi ittifaklara yol açan güç dengesinden farklı olarak ittifaka bir güç olarak bakmamaktadırlar. Aynı zamanda bu güç birliği içerisinde yer alan güç haricinde başka unsurları da tehditlerin oluşum sürecinde etkili olabileceğini göz önüne almaktadır. Bu görüş ekseninde ortaya çıkan “Tehdit Dengesi” kavramı, neorealizmin “Güç Dengesi” kavramının yerine geçecek bir alternatif denge unsuru olarak kendini göstermektedir. Tehdit Dengesi kavramını ortaya atan Stephen Walt’a göre devletlerin tehdit olarak anlamlandırdıkları dört unsur söz konusudur. Birincisi, gücün bütünleştirilmesi unsurudur. Realizmdeki gibi sadece askeri güç değil bunun yanında diğer önemli güç unsurlarının bir araya getirildiği bir süreçtir. Devletlerin bütün güç unsurlarını ne derecede bir araya getirdiği diğer devletler açısından bir devletin tehdit olarak algılanması konusunda önem arz etmektedir. İkincisi, devletlerin birbirlerine olan coğrafi mesafeleridir. Coğrafi mesafelerin yakınlığı söz konusu olduğunda diğer devletçe bu yakınlık tehdit olarak algılanabilmektedir. Üçüncüsü, bir devletin nitelikli gücü diğer devlete göre nispeten fazla ise bu durum o devlet için tehdit olarak görülmektedir. Son olarak da bir devletin politikalarının saldırgan bir nitelik taşıması tehdit algısının oluşmasına neden olmaktadır (Kamacı, 2021:88, Smith, Hadfield& Dunne, 2016:41).

Defansif realizme katkı sağlayan önemli isimlerden biri olan Charles L. Glaser ise uluslararası arenada bir yarış içerisinde olmaksızın devletlerin çeşitli ittifaklarla iş birliğini hayata geçirerek rekabetin önlenebileceğini ve böylece güvenliğinin tesis edilebileceğini ileri sürmektedir (Tüysüzoğlu, 2013:70-71). Glaser, rakip devletlerin birbirlerine karşı silahlanmalarına yerine ılımlı politikalar izlenerek askeri denge içerisinde kontrollü bir güç yeğlenmektedir. Glaser, savunma ve saldırı dengesi içerisinde realist teorinin özünü oluşturan gücün elde edilmesinde önemli

olanın gücün niteliği olduğunu vurgulamaktadır. Gücün niteliği, devletler kendilerine yönelen tehdit unsurları karşısında güvenliklerini tesis etmek bakımından önem arz etmektedir. Defansif realistler, saldırı-savunma dengesinin çoğunlukla savunma konumundaki devletlerin lehine olacağı ve üst düzey güç elde etme gayesi taşıyan devletler için ise süreklilik arz eden bir savaşa yol açabileceğini belirtmektedir. Bu kapsamda saldırı-savunma dengesinde devletler kendi konumlarını korumak ve saldırı amaçlandıysa da belirli sınırlar içerisinde saldırının gerçekleşebileceği ifade edilmektedir. Bir devletin askeri gücünün artırılmasında diğer devlet tarafından bu gücün savunma amaçlı mı yoksa saldırı amaçlı mı artırıldığının ayırt edilebilirliği önemlidir (Olkan, 2021:29). Bu gücün saldırı-savunma niteliklerinden hangisini taşıdığına belirli olması rakip devletlerin durumu idrak etmesine ve tavırlarında değişikliğe yol açacaktır.

Özetle, devletler için temel gaye güvenliklerinin tesis edilmesidir. Bu kapsamda devletler daha çok savunmayı esas alan güvenlik politikalarına öncelik vermektedir. İzlenecek olan ılımlı politikalar ile devletlerin niyetlerinin diğer devletlerce algılanması sonucu güvenlik konusunda kaygılar ortadan kalkacaktır. Defansif realist görüşün içeriğinin daha çok uluslararası arenadaki anarşik sistemde daha çok Locke'cu anlayışa dayalı bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. Defansif realist görüş aynı zamanda gücün maksimize edilmesi yerine güvenliğin maksimize edilmesi hususu esas almaktadır. Ne kadar gücün elde edilmesi gerektiği dair bir görüş de ofansif realizmde ön plana çıkmaktadır. Neorealizmin öncü ismi Waltz'ın görüşlerindeki noksanlıkların üzerinden güce yönelik geliştirdiği yaklaşımla Mearsheimer, ofansif realist olarak karşımıza çıkmaktadır. Mearsheimer, neorealizmin teorik kavram ve ilkelerini benimsemiş olmakla birlikte uluslararası arenada üstünlük sağlayıcı politikaların daha rasyonel olacağı belirtmektedir. Mearsheimer açısından defansif realist görüşün güç konusundaki argümanlarından farklı olarak devletler için gücün elde edilmesi gayesi önemli yer tutmaktadır. Buradaki önemli olan bir soru ise devletlerin güvenlikleri açısından ortaya çıkan var olma gayesi için tehlikenin kimden geldiğidir. Mearsheimer'e göre devletler kendilerine yönelen tehditler karşısından güç maksimizasyonunun sağlanmasıyla var olmayı amaçlamaktadır (Yiğit, 2015:769). Mearsheimer için devletler, var olma savaşında güç dengesinden ziyade uluslararası anarşik sistemde egemen güç olabilme hedefine yönelmektedir. Devletlerin gücü elde etme gayesine dair neorealizm

kapsamında beş hipotez ortaya çıkmaktadır. Birincisi, uluslararası arenada hâkim olan anarşik yapının esas aktörü büyük güce sahip devletlerdir. İkincisi, defansif realizmin de temel aldığı önemli varsayım, devletler arasında bazı nüansların söz konusu olduğu ofansif bir askeri yeterliliklerdir. Üçüncüsü, bir devletin revizyonist ya da statükocu yaklaşıma sahip olup olmadığı konusunda diğer devletlerin maksatlarının ne olduğunun öngörülmesi pek mümkün görünmemektedir. Dördüncüsü, devletlerin esas gayeleri uluslararası arenada var olmaktır. Bu var olma savaşı içerisinde devletler kendi bekaları için ülke bütünlüğünü, otoritesini ve politik istiklalini muhafaza etme gayesindedir. Beşincisi ise, devletlerin rasyonel bir aktör olduklarıdır. Devletler izledikleri politikalar ile zaman zaman hata yapsalar da ulusal çıkarlarına hizmet edecek şekilde akılcı bir yöntem izleyerek uygulamaya çalışmaktadırlar (Arı, 2018:22).

Mearsheimer'e göre bir devletin kendisine yönelik ortaya çıkabilecek tehditlere karşı güç elde etmesi rakip devletlerin saldırma ihtimalini en aza indirecektir. Uluslararası arenadaki anarşik sistemin yapısından kaynaklı olarak statülerini koruma gayesinde olan devletler bir süre sonra revizyonist devletler haline dönüşebilmektedir (Collins, 2017:19). Neorealist açıdan sulhun tesis edilmesinin ancak büyük güçlerin süregelen durumlardan hoşnut oldukları zaman gerçekleşebilecektir. Burada esas sorun, devletlerin birbirlerinin niyetlerinden emin olamamasıdır. Bir devletin statükocu ya da revizyonist olması zaman zaman değişkenlik gösterebilmektedir. Bir devlet o dönem için statükocu iken sonradan revizyonist bir devlete dönüşebilmektedir. Aslında bir devlet revizyonist olup statükocu gibi görünebileceğinden rakip devletlerin niyetlerinden emin olunamamaktadır. Bundan dolayı devletler, olası tehlike karşısında en kötü senaryoyu göz önünde bulundurarak ofansif güce ulaşmaya çalışmaktadır (Yirmibeşoğlu & Dinçer, 2018:122). Ofansif realist görüşe göre devletlerin yazgıları büyük devletlerin askeri yetenekleri itibarıyla aldıkları kararlar etrafında şekillenmektedir. Bu yüzden devletler güçlerini maksimize etme gayesi ile hareket etmektedirler. Bu noktada neorealizm içerisinde gücün elde edilmesi süreciyle ilgili olarak ortaya çıkan ayrışmaya dikkat edildiğinde defansif realizm, güvenlik maksimizasyonu gayesi ile şekillenirken ofansif realizmde güç maksimizasyonunun elde edilmesi gayesi ön plana çıkmaktadır. Ofansif realizme göre devletler güç maksimizasyonunu hedefleyerek güç elde etme yarışına girmektedir. Bu sayede

devletler uluslararası arenada egemen bir otorite olmaya çalışmaktadır. Devletler güç maksimizasyonu sayesinde de anarşik sistemde var olmaya devam etmektedir (Viotti & Kauppi, 2016:64). Ofansif realizm gücü elde edilmesi yönüyle klasik realizm ile benzerlik gösterse de güç maksimizasyonunu egemen bir otorite olabilmek için bir araç olarak kullanması yönüyle klasik realizmden ayrılmaktadır. Bütün bu yönleriyle ofansif realizmde defansif realizmden farklı olarak daha çok anarşik sistem içerisinde Hobbescu yaklaşıma ait gücün maksimize edilmesi ve egemen otorite olma gibi yaklaşımlar esas alınmaktadır.

2.3 Bölüm Değerlendirmesi

Sonuç olarak Realizm ve Neorealizmi değerlendirmek gerekirse, realizmin dönemin şartlarına uygun olarak Thucydides, Sun Tzu, Machiavelli, Hobbes, Carr gibi düşünürlerinin gözlemleri sonucu ortaya çıkan fikirler neticesinde ilke ve kavramlar ile şekillenmeye başladığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Realizm teorisi dönemin şartlarına bağlı olarak güç, güç dengesi, beka, güvenlik ve ahlak gibi kavramları ön planda tutmaktadır. Bu kavramların öne çıkmasında yapılan araştırmalar kapsamında uluslararası arenada yaşanan anarşik sistem yapısının etkin rol oynadığı kanaatine varılmıştır. Ancak uluslararası sistemdeki değişikliklere bağlı olarak realizmde ortaya çıkan eksiklikleri gidermek adına atılan adımlarla neorealizm teorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Neorealizm teorisi, realizm teorisindeki gibi sadece devleti değil aynı zamanda siyasi, kültürel, iktisadi pek çok unsuru uluslararası sisteme aktör olarak dahil ederek sistemsel değişimin önünü açtığı çıkarımına varılmıştır.

3. KIBRIS'TA OSMANLI DÖNEMİ VE OSMANLI SONRASINDA KIBRIS SORUNUNUN OLUŞUMU

Bu bölümde öncelikle stratejik konumundan kaynaklı olarak Kıbrıs'ın önemi anlatılacaktır. Sonraki Osmanlı'nın hangi gerekçeler ekseninde hareket ederek Kıbrıs'a fetih harekâtını başlattığına, Kıbrıs'ta hegemonya sahibi olmanın Osmanlı Devleti açısından ne gibi sonuçları olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Osmanlı'nın güç kaybı yaşadığı dönemde İngiltere'nin Kıbrıs üzerinde hegemonya kurma arzusuna değinilecektir. Bunun yanı sıra Osmanlı'nın ne gibi gerekçelere dayanarak Kıbrıs'ın hegemonyasını geçici olarak İngiltere'ye devrettiği konusu ele alınacaktır. Akabinde Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhak edilmesi ve adadaki idari yönetim anlayışı ele alınacaktır. Enosis düşüncesinin yükselişe geçtiği ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için Rumlar tarafından başlatılan 1931 başkaldırısı sürecinden bahsedilecektir. Özellikle 1940-1950 sürecinde II. Dünya Savaşı'nın başlamasına bağlı olarak Kıbrıs'a olan İngiltere ilgisinde artış yaşanması, Türklerin Rumların Enosis gayeleri yüzünden maruz kaldıkları zulüm ve tedhiş girişimlerinin sonucu olarak ortaya çıkan Türk örgütsel yapısı üzerinde durulacaktır. Son olarak da 1950-1960 yılları arasındaki ortaya çıkan siyasal süreç aktararak 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hangi şartlarda kurulduğu irdelenecektir.

3.1 Kıbrıs'ın Stratejik Önemi

Kıbrıs adasının geçmişten günümüze kadarki süreçte birçok toplum ve devlet için önem arz etmesi coğrafi konumundan kaynaklanan sebeplere dayanmaktadır. Bu sebeple tarihsel süreçte birçok toplum ve devletin hegemonyası altına giren Kıbrıs, Akdeniz üzerindeki birçok ada ile büyüklük olarak kıyaslandığında dünyada yadsınamaz büyüklüğe sahiptir. Bu yönüyle Sicilya ile Sardunya adaları ile dünyada üçüncü büyük ada olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs çok büyük olmayan yüzölçümüne karşın coğrafi konumunun sağlamış olduğu avantajlara sahiptir. Bunun yanı sıra stratejik bölgelere yakınlığı itibarıyla gerek siyasi ve iktisadi gerekse de askeri menfaatler ekseninde dikkatleri üzerine çekmektedir (Koç, 2005:19). Kıbrıs,

stratejik olarak askeri ve politik öneminin yanı sıra Asya, Afrika ve Avrupa ülkelerine coğrafi yakınlığı münasebetiyle iktisadi anlamda bir nevi geçiş kapısı konumuna sahiptir (Akarçay & Ak, 2018:143). Kıbrıs'a hâkim olmanın stratejik olarak avantajlarını şöyle sıralayabiliriz. Birincisi, Kıbrıs'ın coğrafi konumu itibarıyla Ortadoğu'ya yakın olması Ortadoğu'da önemli iktisadi unsur olan petrol rezervlerine ulaşım kolaylaştırmaktadır. İkincisi, Kıbrıs Süveyş Kanalı'ndan başlamak üzere Pasifik Okyanusu hattına kadar uzanan bir deniz güzergahına hâkim konumdadır. Üçüncüsü, öncelikle Anadolu coğrafyasına yakınlığı ile sonraki aşamada da Süveyş Kanalı vasıtasıyla Ortadoğu ve Afrika gibi stratejik bölgeler kontrol altına alınabilmektedir. Dördüncüsü, Doğu Akdeniz'de bir nevi üs görevi gören Kıbrıs'a hâkim olan devlet açısından bölgesel birçok devlet üzerinde saygınlık kazanma söz konusu olmaktadır. Beşincisi ise Hava Hakimiyet Teorisi'nden yola çıkarak Kıbrıs bir platforma sabitlenmiş bir uçak gemisine benzeyen bir yapıya sahip olmasından kaynaklı olarak olası bir savaş durumunda adanın askeri üs görevi üstlenmesidir (Gözlü, 2011:36-38). Burada belirtilen stratejik avantajlar kapsamında devletler, menfaatleri doğrultusunda Kıbrıs'a egemen olmak için mücadelelere girmektedir. Aynı zamanda devletler hem bölgesel olarak hem de uluslararası arenada neorealizmin önemli bir temel argümanı olan güç yarışında üstün konuma geçmek için gayret göstermektedirler. Çünkü bu veriler kapsamında stratejik öneme sahip olan bu bölgeye egemen olan toplum ya da devletler, güçlerine güç katma fırsatına sahip olmaktadır.

3.1.1 Kıbrıs'ın Osmanlı egemenliğine girmesi

Kıbrıs'a Osmanlı Devleti'nin ilgisi Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a fethiyle başlamıştır. Sonraki süreçte Kıbrıs'ta hegemonya sahibi olan Venediklerin Akdeniz üzerindeki korsanlık faaliyetleri sonucu Osmanlı Devleti bölgede istenilen şekilde hareket edememiştir. Bu durum ise Akdeniz'de Osmanlı Devleti aleyhine güç dengelerini bozduğundan dolayı Kıbrıs'ın fethini elzem hale getirmiştir. Nitekim, Osmanlı Devleti bölgede Venedik hegemonyasına son vererek Doğu Akdeniz'de tam bir Osmanlı hükümlanlığının sağlanması arzu etmektedir (Yıldırım & Atik vd., 2000:12). Bu arzu üzerine Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs fetih hazırlıklarına bağlı olarak Akdeniz'de önemli bir bölgesel güç olan Venedikler, Osmanlı Devleti'ni kendilerine rakip olarak görmüş ve Osmanlı karşıtı bir politika sergilemiştir (Adıgüzel, 2019:8-9). Venediklerin Akdeniz politikasının yarattığı sorunlara bağlı

olarak ortaya çıkan Kıbrıs seferi hazırlıkları sürecinde Şeyhülislam Ebussuud Efendi'den Kıbrıs'a sefer yapılmasına dair fetva alınmıştır (Algül, 1987:40, Bilgin, 2015:80-81). Şeyhülislam Ebussuud Efendiden alınan fetvaya dayandırılarak Kıbrıs fetih hazırlıklarına başlanmıştır. Ancak bu duruma ilk etapta Sokullu Mehmet Paşa karşı çıkmıştır. Sokullu Mehmet Paşa; Venedik ile anlaşmanın yenilenmesi, Kıbrıs'a fetih harekâtının bir haçlı ordusunun oluşmasına neden olabileceği ve fetih hareketinin bütçeye yük getireceği gerekçesi ile Kıbrıs fetih harekâtına karşı çıkmıştır (Adıgüzel, 2019:12).

Osmanlı donanması Kıbrıs fetih çalışmaları için üç filo oluşturmuştur. Birinci filonun başında Murat Reis bulunmaktadır. Murat Reis'in görevi, Rodos'tan Osmanlı donanmasına karşı gelebilecek saldırıları önlemek ve istihbarat toplamaktır. İkinci filonun başında ise Vezir Piyale Paşa görevlendirilmiştir. İkinci filonun esas görevi, Venedik'in Papa ve İspanya destekli Bağlaşık donanmasını kuşatılarak yok etmektir. Üçüncü filonun başındaki isim ise Kıbrıs Serdarı Lala Mustafa Paşa ve Kaptan-ı Derya Müezzinzade Ali Paşa'dır. Bu filonun görevi ise Osmanlı'nın Kıbrıs çıkarma girişime iştirak etmektir (Bostan, 2001:17-18). 1571 yılına gelindiğinde Venedik ve müttefik devletlerin Osmanlı Devleti'ne yönelik saldırıları devam etmiştir. Piyale Paşa'dan boşalan donanma komutanlığına ise Müenzinzade Ali Paşa getirilerek Kıbrıs kuşatması başlatılmıştır. Üç ay süren kuşatma, Magosa'nın ele geçirilmesi ile tamamlanmıştır. Kıbrıs'ın fethedilmesi ile Osmanlı Akdeniz'de egemen bir devlet haline gelmiştir.

Neorealist açıdan değerlendirdiğimizde, Osmanlı Devleti böylece bölgede diğer devletler karşısında önemli bir güç haline gelmiştir. Coğrafi konumundan kaynaklı olarak Kıbrıs'a egemen olmak hem Osmanlı Devleti'nin yaşadığı güvenlik ikileminin bertaraf edilmesi hem de iktisadi menfaatler açısından önem arz etmektedir. Kıbrıs'ın Osmanlı egemenliği altına alınması ile birçok politik, iktisadi ve askeri konulara dair sonuçlar söz konusudur. İlk olarak, Osmanlı Devleti Doğu Akdeniz'de çıkarlarına paralel olarak güvenliğini tesis edip Kıbrıs Savaşı'nın sebeplerini ortadan kaldırmıştır. İkincisi, Kıbrıs'ta Venedik egemenliği Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki bölgesel gücüne gölge düşürmektedir. Bu yüzden Kıbrıs'ta Venedik egemenliğinin son bulması ile Osmanlı Devleti gerek içerde gerekse de uluslararası arenada saygınlık kazanmıştır. Kıbrıs, Osmanlı Devleti egemenliğine girdikten sonra idari olarak beylerbeyliği Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz

bölgesinde önemli bir stratejik konumda olmasından dolayı adada hem asker konuşlandırılması hem de adanın Türkleştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda adanın hem Türkleşmesi hem de adada asker konuşlandırmanın gereği olarak Anadolu'dan Kıbrıs'a yönelik iskân politikası uygulanmıştır. Burada temel unsur, insanların mesleklerine göre seçilmesi ve Kıbrıs'ta iskân oluşturmaya yönelik göçün zorlayıcı olmaktan öte gönüllülük esasına dayanmasıdır (Adıgüzel, 2019:40). Bu sayede hem adaya Türkler yerleşmiş hem de Doğu Akdeniz'de bir İslam hakimiyeti sağlanmıştır. Bunun yanı sıra Başpiskoposun padişah fermanı ile kazandığı siyasi güç ile adada önemli bir figür haline gelmesiyle Başpiskopos, Rumlar açısından ulusal bir lider konumunu elde etmiş ve kendisine “Etnarh” denilmeye başlanmıştır (Göktürk, 2015:299). Bu dönemde Başpiskopos Kyprianos'un siyasi bir figür olarak öne çıkmasıyla Megala İdea düşüncesi doğrultusunda Kıbrıs'ın ilhakını amaçlayan bir başkaldırı girişimi ortaya çıkmıştır. Bu başkaldırı ise Enosis ve Megala İdea'nın hayata geçirilmesinin ilk kıvılcımları olarak karşımıza çıkmıştır. Nitekim, Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız olan Yunanistan, 1828 yılında Kıbrıs'ın ilhakına yönelik ilk girişimlerde bulunmuştur (Aladağ, 2020:106).

3.1.2 Kıbrıs'ın İngiltere egemenliğine geçişi ve ortaya çıkan gelişmeler

İngiltere için Hindistan'a kadar uzanan güzergâh üzerinde söz sahibi olmak önem arz etmektedir. Dönemin önemli gücü olan Osmanlı Devleti'nce bu güzergâh üzerinde güvenliğin tesis edilmesinde herhangi bir mahzur görülmemektedir. Bu dönemde Osmanlı açısından önemli bir tehdit unsuru vardır ki o da Rusya'dır. Rusya; Asya, Ortadoğu-Afganistan hattından İngiliz sömürge bölgesi olan Hindistan'a kadar olan güzergahta yayılcı bir politika izlemeyi amaç edinmiştir. Özellikle bölgesel bir güç olmak isteyen Rusya, bu bölgelerde hegemonya kurarak hâkim olmaya yönelik bir politika sergilemektedir (Şahin, 2016:161-163).

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Balkanlardaki başkaldırılarıyla birlikte Osmanlı eski gücünü kaybetmeye başlamıştır. Bu durum neorealizmin temel argümanı olan güç ve devletin bekası açısından Osmanlı Devleti'nde olumsuz bir etki yaratmıştır. Bu döneme bakıldığında İngiltere ve Rusya olmak üzere iki önemli güce sahip devlet görülmektedir. Bu devletler arasındaki güç savaşında ortaya çıkan güvenlik ikilemi Ortadoğu üzerinden çıkar çatışmalarına sebebiyet vermiştir. Buna

bağlı olarak Akdeniz’de önemli stratejik bölgelere egemen olmayı arzulayan İngiltere açısından Kıbrıs önemli bir konuma yerleşmiştir. Nitekim, Hindistan’da önemli sömürgelere sahip olan İngiltere, sömürge yollarının güvenliğine son derece önem vermektedir (Yellice, 2012:15).

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ile İngiltere’nin uyguladığı geleneksel politikalarda bir değişim yaşandığı görülmektedir. Rusya’nın Osmanlı Devleti’ne karşı zafer kazanmasıyla Osmanlı ve Rusya arasında 3 Mart 1878 tarihinde dönemin stratejik anlaşmalarından Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Rusya’nın Ayastefanos Antlaşması kapsamında Balkanlarda söz sahibi olması, Bulgaristan güzergahı üzerinden Ege Denizi’ne inmesi ve bölgede avantaj elde etmesi Avrupalı devletlerin ulusal çıkarları ile uyuşmamaktadır. Bu durum özellikle İngiltere’nin Hindistan’a kadar uzanan doğu siyaseti için tehlike arz etmektedir. Nitekim, 1878 tarihli Ayastefanos Anlaşması ile Ortadoğu’daki güç dengeleri Osmanlı ve İngiltere aleyhine bozulmuştur (Şahin, 2006:5-6). Ayestefanos anlaşmasının yarattığı olumsuz durumu tersine çevirmek için Berlin’de konferans düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Bölgedeki menfaatleri için bu durumu fırsat gören İngiltere, Osmanlı Devleti’ni Rusya karşısında koruyacağını taahhüt etmiştir. Böylece İngiltere Kıbrıs’a egemen olarak Ortadoğu’daki dengeleri kendi lehine çevirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda İngiltere, Osmanlı’ya Rusya tehdidi karşısında bir savunma anlaşması teklif etmiştir (Menekşe, 2013:312-313). Bununla birlikte, İngiltere tarafından kendilerine verilen güvenceler neticesinde Osmanlı Devleti, Kıbrıs’ın İngiltere egemenliğine geçici olarak devredilmesini sağlayan ve 4 Haziran 1878 tarihinde imza altına alınan “Kıbrıs Adasının Yönetiminin İngiltere’ye Devredilmesine Yönelik Savunma” Konvansiyonunu kabul etmiştir. Bu anlaşmanın imza sürecindeki öncü isimler ise Osmanlı adına Hariciye Nazırı Saffet Paşa iken; İngiltere adına ise İngiltere Büyükelçisi A. Henry Layard’dır. 4 Haziran 1878 tarihindeki antlaşma metni Layard ve Saffet Paşa tarafından imza altına alınmıştır (Atun, 2021:31-32). Kıbrıs’ın İngiltere’ye devri ile Kıbrıs Türklerinin aleyhine bir girişim olarak Rumca adada resmi dil olarak kullanılmıştır. Türk personelleri ise emekliye ayrılmışken Rumlar boşalan memuriyetlerde görevlendirilmiştir. İngiltere’nin bu girişimleri Kıbrıs’ta Megali İdea ülküsünün ilk kıvılcımlarının oluşmasına yol açmıştır. İngiltere’nin Kıbrıs’ta uyguladıkları politikalar, Türkler ve Rumlar arasında ayrışmalara neden olmuş ve bu toplumsal ayrışmalar zamanla daha da artmaya

başlamıştır (Çakırbaş, 2004:20-21). Ancak önemle vurgulanması gereken nokta, adada yaşam süren Kıbrıs Türklerinin yaşam hakkına yönelik ihlallerin artması zamanla Türklerin adada bir yaşam mücadelesi vermesine yol açmıştır (Adıgüzel, 2019:49).

1912-1913 yılında Londra Konferansı düzenlenmiştir. İngiltere Başbakanı, bu dönemde İngiltere'ye Kıbrıs'ta bir üs verilmesi koşuluyla adanın Yunanistan'a verilmesi teklifi karşılıklı hazırlıksızlar nedeniyle bu teklif hayata geçememiştir. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Kıbrıs üzerinde önemli değişimler için bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreçte Osmanlı Devleti İngiltere'ye karşı bir politika sergilemiş ve İttifak Devletlerinin safında yer almıştır. Bu durumdan rahatsız olan İngiltere kayıtsız kalmamış ve Kıbrıs'ı kendi topraklarına kattığını ilan etmiştir (Hasgüler, 2018:84). Kıbrıs'ın ilhakı ile Kıbrıs Türklerinin vatandaşlık statüsü Osmanlı'dan düşerek İngiliz vatandaşlığı olarak değişmiştir. Kıbrıs'ta hegemonik güçteki değişim olmasına karşın yönetim bazında bir dönüşüm söz konusu olmamıştır. Bu süreçte İngiliz vatandaşlığına geçmeyi arzu etmeyen Türkler, adadan ayrılarak Türkiye'ye göç etmişlerdir. Kıbrıslı Rumlar ise İngiltere'nin Kıbrıs ilhakını sevinçle karşılamıştır. Temel gayeleri Enosis'in gerçekleşmesi olan Rumlar için bir umut ışığı doğmuştur. 1915 yılına gelindiğinde, Birinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın İtilaf devletleri safında yer alması halinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceği belirtilmiştir. Ancak Yunanistan Kralı Konstantin'in Almanya'ya karşı dostane yaklaşımı nedeniyle Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi önerisini kabul edilmemiştir (Örnek & Ververi, 2016:28). 1923 yılına gelindiğinde Lozan Antlaşması'nın 16. maddesi ile Türkiye Kıbrıs üzerindeki hak ve menfaatlerinden feragat ettiğini beyan etmektedir. 20. maddede ise İngiltere'nin 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs'ı ilhak kararını Lozan Antlaşması ile tanıdığını ifade etmiştir. Son olarak 21. madde kapsamında ise Kıbrıs Türkleri İngiliz vatandaşlığı statüsüne geçecek ve bunu takiben Kıbrıs Türklerinin Türk vatandaşlığı statüsü düşecektir (Lozan Barış Antlaşması 24 Temmuz 1923).

1924 yılına gelindiğinde Kıbrıs Türkleri, "Kıbrıs Türk Cemaati İslamiyesi" adı altında ilk siyasi teşkilatlanma ile ortaya çıkmışlardır. Bu siyasi teşkilatın kurulmasında öncü isim hem müftülük hem de öğretmenlik görevini ifa eden Hacı Ziya Efendi'dir. Bu teşkilatlanmanın önemli bir noktası, ilk kez "Osmanlı" kavramı yerine "Türk" kavramına vurgu yapılmasıdır. Çünkü Kıbrıs'ta yaşanan hareketlilik

nedeniyle Rumlar karşısında Türklerin kendilerini savunma süreci belirginleşmeye başlamıştır. (Gözügüzelli, 2008:44). 1925 yılında ise İngiltere Kralı V. George tarafından Kıbrıs'ın statüsü Taç Kolonisi'ne dönüştürülmüştür. Bu gelişmelerin akabinde Kıbrıs'a Yüksek Komiserlik yerine Valilik statüsü verilmiştir (Savrun, 2017:15).

1926 yılında ise Kıbrıs Komünist Partisi (KKP) kurulmuştur. Bu parti alt ekonomik sınıfa hitap eden bir parti olarak ortaya çıkmıştır. KKP'nin benimsediği politikalar ile Rumların Enosis'i gerçekleştirme isteği yönündeki milliyetçi politikalar arasında farklı bir perspektif söz konusudur. KKP'ye göre Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanması için Kıbrıslı Rumlar ile Türklerinin birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. 1929 yılına gelindiğinde Kıbrıs Rumları içerisinde üç farklı Enosis ortaya çıkmıştır. Birincisi, otonomcu enosisciler İkincisi, milliyetçi enosisciler üçüncüsü ise saf enosiscilerdir. Üç şekilde kategorize edilmiş olan enosiscilerin nihai olarak gayesi Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesidir. (Örnek & Ververi, 2016:30-31).

1931 başkaldırısının ortaya çıkmasına kadarki süreçte 1929 yılı itibarıyla uluslararası arenada baş gösteren iktisadi buhran, Kıbrıs'ı da etkisi altına almıştır. İktisadi buhran sürecinde Kıbrıs İngiliz Valisi Ronald Stars tarafından halk üzerinde yeni vergilerin konulması topluma ağır yük getirmiştir. Bu yüzden, Rumlar Enosis gerçekleştiği takdirde Yunanistan sayesinde bu buhranlı dönemin aşılabileceğini düşünmektedir (Savrun, 2018:29; Öztoprak, 1998:214). Rumlar, temel gayesi Kıbrıs'ın Yunanistan'a Enosis'i olan ve bu yönde savaşmanın gerekliliğini savunan "Milli Radikal Birlik" adında bir örgütlenme yoluna gitmiştir. Bu teşkilatın oluşturulmasını takiben Limasol'da Nikodimos'un gerçekleştirdiği mitingde Kıbrıs'ın Yunanistan'a Enosis'i ilan edilmiştir. Enosis ilanı sonrasında Enosis naraları atılmış ve hükümet konakları yakılmıştır. Aynı zamanda Yunanlılar tarafından Enosis'in hayata geçirilmesi sürecinde Yunan Ortodoks Kilisesi tarafından dini törenler ve nümayişler organize edilmiştir. Kıbrıs'ta bu başkaldırığı teşvik etmek için "Kıbrıs Dostluk Derneği" ile "Kıbrıs Ulusal Bürosu" oluşturulmuştur (Göktürk, 2008:340-342, Koç, 2005:110-111).

İki hafta süre ile kontrolden çıkan 1931 Başkaldırısı, Mısır'dan gelen destekle birlikte İngiliz yönetimince bastırılmıştır. 1931 Başkaldırısı ile İngilizler ve Rumlar arasında husumet başlamıştır. Bu başkaldırının İngiltere tarafından önlenmesi ile

1947 yılına kadar Başpiskoposluk makamına kimse oturamamıştır. İngiltere, adadaki dirlik ve düzenin sağlanması için Kilise yönetimindeki Başpiskopos seçiminde yer alacakların İngiliz yönetiminin iznine gerek duyacağı bir uygulama başlatmıştır. Bu uygulamalar sonucunda 1947 yılında Başpiskopos olarak Leontios seçilmiştir (Göktürk, 2016:101-102). 1940'lı yıllara gelindiğinde Kıbrıs'ta örgütsel yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Bu örgütsel yapılardan sendikal faaliyetlere Rumlar tarafından Türklerin dahil edilmemesine yönelik önleyici girişimleri ortaya çıkmıştır. Bunun karşısında Türklerin milliyetçi ve inovatif güçleri her geçen gün artmıştır. Kıbrıs Türkleri adada maruz kaldıkları baskılara bağlı olarak teşkilatlanmaya başlamıştır (Ayberk, Akşit & Dayıoğlu, 2019:132).

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi Kıbrıs'taki siyasi teşkilatlanmalarda artışın yaşanmasına neden olmuştur. Nazi Almanya'sının yayılmacı politikası kapsamında Girit'i ele geçirmesi sonucunda İngiltere, Kıbrıs'a yoğunlaşmıştır. 1941 yılında siyasi yasakların ortadan kalkarak yumuşama döneminin başladığı bir dönemde sendikal ve komünist girişimlerde artış yaşanmıştır. 1941 yılında komünizmi temsilen "Çalışan Halkın İlerici Partisi (AKEL)" kurulmuştur. AKEL'in adadaki faal durumu karşısında kendisini Rum toplumunun temsilcisi olarak gören kilisenin verdiği destek ile "Kıbrıs Ulusal Partisi (KEK)" kurulmuştur. 1942 yılına gelindiğinde ise Kıbrıs'ın Yunanistan'a Enosis'i ilk olarak ABD'den sonra da İngiltere'den talep edilmiştir. Tüm bu gelişmelere rağmen Kıbrıs'taki Enosis girişimlerinin etkisini sürdürdüğü görülmektedir (Tenşi, 2018:22).

1943 yılına gelindiğinde Kıbrıs Türkleri arasında Necati Özkan ve Dr. Fazıl Küçük ön plana çıkmaktadır. Necati Özkan ve Dr. Fazıl Küçük arasındaki seçimlerde Dr. Fazıl Küçük başarı kazanmasına rağmen Türkler arasındaki kişisel nedenlerle ayrışmalar ortaya çıkmıştır. Bu dağınık organizasyon nedeniyle Kıbrıs Rum örgütü ve AKEL karşısında güç kaybetmemek adına 18 Nisan 1943 tarihinde Necati Özkan ve Dr. Fazıl Küçük'ün dahil olduğu "Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK)" kurulmuştur. KATAK'ın kurulmasında temel gaye, adada azınlık konumundaki Kıbrıs Türklerinin haklarını aramak, iktisadi, ilmi pek çok konuda standartları artırmak ve Türklerin menfaatleri doğrultusunda hareket etmektir. Rumların Enosis isteklerine karşı olarak siyasi bir yol izlemenin gerekliliğine inanan Dr. Fazıl Küçük KATAK'tan ayrılarak 1944 yılında Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi'ni (KMTHP) kurmuştur. Bu teşkilatlanmalar üzerinden çok geçmeden KATAK, KMTHP, Kıbrıs

Türk İşçi Birliği gibi kurumlar tek çatı altında birleşerek “Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği” adı altında yeni bir oluşum olarak ortaya çıkmıştır (Özdağ, 2021:12-13; Balıkcıoğlu, 2019:29-32).

1947 yılının önemli gelişmeleri ise Lord Winster’ın Kıbrıs Valisi olarak seçilmesi ve aynı yıl içinde Başpiskoposluk seçiminde AKEL’in desteğini alarak Leontios’un Başpiskopos olmasıdır. Rumlar Enosis isteklerini hem AKEL hem de Kilise aracılığıyla İngiltere’ye bildirirken 1947 yılında ABD’nin yapmış olduğu açıklama Kıbrıs Rumlarının Enosis isteklerini perçinlemiştir. ABD’nin Newyork Times ve Newyork Herald Tribune gazeteleri ve ABD Dışışleri Bakanlığınca Yunanistan’ın İngiltere ile Enosis konusunda hemfikir olmaları durumunda ABD yönetiminin bu isteğe karşı olmayacağı belirtilmiştir. ABD’nin bu yaklaşımı gerek Rumlar gerekse de komünist görüş sahipleri üzerinde tahrik edici etkiden başka bir Şey ortaya çıkarmamıştır (Özdağ, 2021:14).

1947 yılında Kıbrıs Valisi Lord Winster, 1948 yılında Kıbrıs’ın yönetim anlayışında değişiklik öngören planın hayata geçirilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Ancak Lord Winster’ın Kıbrıs yönetim anlayışındaki değişiklik planı, Rumların Enosis istekleri önünde engel teşkil ettiği için Kilise tarafından kabul görmemiştir. Türkler ise Rumların bu adımlarının Enosis isteklerinin gerçekteştirmesini kolaylaştıracadı yönündeki endişelerinden dolayı Winster Planı’na destek vermişlerdir (Atun, 2021:38-39,). 28 Kasım 1948 tarihinde Anti-Enosis mitingi düzenlenmiştir. Bu mitingin temel gayesi, Kıbrıs’ta Rum ağırlıklı özerk bir yapının tesis edilmesine ve adanın Yunanistan’a ilhakına engel olmaktır. Kıbrıs’ın İngiliz hegemonyası altındaki geçen süreçte Kıbrıs Türkleri görmüş oldukları baskı neticesinde adadan ayrılma gereği hissetmiştir. Bu durum karşısında Rum nüfus Türklere göre nispeten üstün konuma geçmiştir. Buradaki temel endişe ise *self-determinasyon* kapsamında gerçekteştirilecek olan bir halk oylaması neticesinde çıkabilecek sonucun Türklerin aleyhine olmasıdır (Tenşi, 2018:22).

Kıbrıs Rumlarının Türkler karşısında nüfus olarak sayıcı üstünlüğünün farkında olan Rumlar, Plebisit’in gerçekteşmesi için ciddiyle çaba göstermektedirler. 15-18 Ocak 1950 tarihleri arasında Türklerin oylama dışında bırakıldığı Kıbrıs’ın Yunanistan’a Enosis’ini içeren Plebisit oylaması, Rumların istekleri doğrultusunda gerçekteşmiştir. Aynı yıl içerisinde II. Makarios Mırıanthevs’in vefatı sonucunda yerine III. Makarios Başpiskoposluk vazifesine

seçilmiştir (Tenşi, 2018:25-26). 1950-1952 dönemine bakıldığında Yunanistan'ın Kıbrıs sorununa dair gönülsüz bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. 1950 yılında Rumların dini ve siyasi lideri olarak seçilen Makarios ise Kıbrıs konusuna yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda Yunanistan'ın Kıbrıs meselesini BM'ye götürmesi konusunda Yunanistan'ı ikna etmeye çalışmıştır. Ancak 1951 yılında Yunanistan Başbakanı Venizelos, Rumların Yunanistan'ın dış politikasında yönlendirici bir rol almasına müsaade etmeyeceğini önemle vurgulamıştır (Örnek & Ververi, 2016:38-39).

Türkiye açısından esas mesele 1945-1951 yılları arasında Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehlikeler karşısında önlemler alınması olmuştur. Türkiye, güvenlik tehditleri nedeniyle Kıbrıs konusunda etkin bir politika izleyememiştir. Türkiye'nin bu dönemde Kıbrıs konusunda etkin bir politika izlememesinin bir nedeni ise NATO bünyesinde yer alarak Batılı devletler ile yakın ilişkiler içerisinde olmasıdır. Bu yüzden Kıbrıs'a dair bir mesele mevzubahis olduğunda Türkiye, karşısında Batılı devletlerin karşıt bir güç olarak konumlanmaması için uzlaşmacı yaklaşım sergilemiştir. 1950 yılında Türkiye, Kıbrıs'a yönelik bir sorunun söz konusu olmadığını ve Kıbrıs'ın İngiltere hegemonyası altında bir ada olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye, Kıbrıs'ın başka bir devletin hegemonyasına verilmesi hususunda İngiltere'nin böyle bir gayeye sahip olmadığı inancını taşımaktadır. 1951 yılında Grivas'ın Kıbrıs'taki faaliyetleri neticesinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a Enosis'i öngören soyut düşünceler yerini somut düşüncelere bırakmıştır. Bu kapsamda ise silahlı çatışmalara dönük bir değişim yaşanmıştır. Başpiskopos Makarios ise adanın Yunanistan'a Enosis'i için girişimlerin hayata geçirilmesi yönelik planlanan tedhiş girişiminin Yunanistan tarafından tasdik edilmesi için uğraşmıştır (Özdağ, 2021:14). Enosis düşüncesini gerçekleştirmek için Makarios'un 1952 yılında Rum gençlerini PEON (Rum Gençlik Teşkilatı) ve OHEN (Ortodoks Hristiyan Gençlik Örgütü) bünyesinde organize etmesi ile Rum gençleri Kıbrıs'ın siyasi hayatında yer almışlardır. PEON ve OHEN'e mensup olan gençler, 1955'te EOKA tedhiş örgütüne dahil olmuşlardır (Balyemez, 2022:236-237).

1954'te ise Yunan yönetimince beklenmedik bir tutum sergilemesine müteakip Kıbrıs sorunu konusunda resmi olarak BM'ye müracaat edilmiştir. Yunanistan'ın buradaki temel gayesi, Kıbrıs sorununu İngiltere'nin iç meselesi olarak değil esasında uluslararası bir mesele olarak gündeme getirmektir. Bu

gelişmeler çerçevesinde BM'nin Yunanistan'ın Kıbrıs ile ilgili başvurusunu gündeme alma kararı Yunanlılar ve Kıbrıs Rumlarınca sevinçle karşılanmıştır. BM Genel Kurulu'nda gündeme gelen Kıbrıs sorunu üzerine gerçekleşen önemli münakaşalar sonucunda Yunanistan'ın talebi kabul edilmemiştir. BM'nin Kıbrıs'ın Enosis'ine dair ret kararını İngiltere ve Türkiye tarafından olumlu karşılamıştır. Yunanlılar ve Rumlar ise BM'nin Enosis taleplerine yönelik “*şimdilik görüşülmesine gerek olmadığı*” hususundaki kararında bahsi geçen “şimdilik” ibaresini Enosis'in geleceğe bırakıldığı şeklinde yorumlamışlardır. Kıbrıs Rumları ve Yunanlılar BM'ye başvurarak diplomatik yolları denemenin yanı sıra Enosis düşüncesi doğrultusunda Kıbrıs Türklerine yönelik tedhiş faaliyetlerine girişmişlerdir. BM'de istediğini alamayan Başpiskopos Makarios, planlanan tedhiş faaliyetlerini kapsamında Enosis düşüncesini hayata geçirmek için Yunan komutan Grivas'ın desteğini de alarak Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü'nü (EOKA) oluşturmuştur. Bu örgütün öncelikli hedefi, İngilizlerin Kıbrıs'taki hegemonyasına son vermektir. (Örnek & Ververi, 2016:43).

EOKA lideri Grivas ile Makarios arasında Enosis hedefleri konusunda önemli nüanslar söz konusudur. Grivas, Enosis hedefine ulaşmak için silahlı mücadelenin gerekliliğine inanmaktadır. Makarios ise silahlı mücadeleyi Enosis istekleri için bir baskı aracı olarak düşünmektedir. Bu dönemde EOKA, Kıbrıs'ın Enosisi'nin temel gayeleri olduğunu belirten bir deklarasyon ortaya koymuştur. Bu deklarasyon, Kıbrıs'ı hem İngilizlerden hem de Enosis'in önünde engel teşkil eden Türklerden temizlenmesini esas alan bir bildiri niteliği taşımaktadır. Rumlar Hobbescu bir anlayış içerisinde düşmanca bir yaklaşım sergileyerek İngilizler ile Türkleri Kıbrıs'tan temizleme gayesi, Türklerin adadaki varlığını tehlikeye atmaktadır. Rumlar, Hobbescu yaklaşım sergileyerek adada tek hâkimi olmayı ve adanın Yunanistan'a Enosis'ini hedeflemektedir. Türklere bakıldığında ise EOKA saldırıları karşısında herhangi bir hazırlık yapılmadığı görülmektedir. Çünkü Türkler hiçbir zaman düzen bozan ve Rumlara tehdit oluşturacak şekilde bir düşünceye sahip bir millet izlenimi yaratmamıştır (Tenşi, 2018:30).

Dönemin Başbakanı olan Adnan Menderes'in Kıbrıs'a dair fikir ve düşünceleri belirli ve katidir. Türkiye, Kıbrıs Türklerinin yalnız olmadığını, Rum saldırıları karşısında Türklerin müdafaa edileceğini ve adada süregelen koşulların aynı şekilde devam etmesi savını ileri sürmüştür. Kıbrıs Türkleri ile İngilizlere karşı

Rum örgütlenmelerinde artış karşısında Kıbrıs Türkleri yaşamış oldukları güvenlik kaygıları nedeniyle karşıt bir güç olarak 1955 yılında “Volkan” adında bir örgütlenmeye gitmişlerdir. 1958’de bu örgüt “Türk Mukavemet Teşkilatı” adı altında yeniden adlandırılmıştır. Bu sorunlar karşısında rahatsızlık duyan İngiltere, Yunanistan ve Türkiye’yi kapsayan bir konferans düzenleme önerisinde bulunmuştur. İngiltere, Kıbrıs’ta gerçekleşen tedhiş olayları nedeniyle uyguladığı politikalar kapsamında Türkiye’yi de Kıbrıs sorununa dahil etmeye çalışmaktadır. Ancak bu konferansta Yunanistan’ın Enosis savı karşısında Türkiye, Kıbrıs’ta süregelen eski düzen içerisinde devam etmesini ve bu olmadığı takdirde Kıbrıs’ın Türkiye’ye ilhak edilmesi savını savunmaktadır. İngiltere ise arabulucu konumda olduğu üçlü konferansta *self-government* savını ileri sürmektedir. Bu konferansın önemi, bugüne kadarki süreçte Kıbrıs sorununa taraf olmayan Türkiye’nin İngiltere tarafından bu soruna dahil edilmesidir. Diğer bir husus ise İngiltere’nin Kıbrıs’tan çekilmesi ile NATO’nun güney kanadını oluşturan Türkiye ve Yunanistan arasında bir husumetin ortaya çıkabileceği bu husumetin ise iki ülke arasında bir çatışmaya sebep olabileceği öngörüsüdür. NATO’nun Doğu Akdeniz üzerindeki güney kanadının önemli bölgesel gücü arasında güvenlik ikilemi kapsamında yaşanacak bir çatışma durumunda bölgede bir istikrarsızlık ortaya çıkacaktır. 1956 yılına gelindiğinde Makarios, İngiltere’ye karşı uzlaşmacı olmayan tutumu ile EOKA’nın tedhiş girişimlerini desteklemeye devam etmiştir. Aynı zamanda tevkif edilen EOKA üyelerini dönemin Kıbrıs Valisi Harding’in affetmesi hususunda Makarios’un talepleri İngiltere tarafından hoş karşılanmamıştır. Kıbrıs’ta anayasal olarak reformist politikalar geliştirmek isteyen İngiltere, önünde tek engel olarak Makarios’u görmektedir. EOKA ile olan yakın temasları nedeniyle Makarios, 9 Mart 1956 tarihinde Seychelles adalarına sürgün edilmiştir (Özdağ, 2021:19-20). Makarios’un sürgün edilmesi EOKA’nın eylemlerini durdurmamıştır. Aksine EOKA’nın eylemlerinde daha da artış gözlenmiştir. Kıbrıs Valisi Harding’in adadaki kaotik durumu düzene sokmak için İngiliz yönetimince Radcliffe anayasa tasarısı düzenlenmiştir. Kıbrıs’ın bölünmesini öngören bu anayasa tasarısı, bütüncül bir yapı olarak adada egemen olmayı arzu eden Makarios ile Yunanistan tarafından bir çözüm olarak değerlendirilmemiştir. Türkiye önceki Kıbrıs politikalarında taksim savına yönelik bir politika geliştirmemiştir. Ancak Türkiye, İngiltere’nin Racliffe anayasa reform önerisi kapsamındaki açıklamalarından sonra “Taksim” savına yönelmiştir.

Dönemin Başbakanı Adnan Menderes 28 Aralık'ta yaptığı açıklama ile Türkiye'nin "Taksim" savı resmileşmiştir (Sevinç, 2017:190).

1957 yılına gelindiğinde Kıbrıs meselesinin BM gündemine alınarak görüşülmesi ve sulh içerisinde çözüme kavuşturulması yönünde karar alınmıştır. Yunanistan, Kıbrıs'ın en azından BM gündemine alınmasını bir başarı olarak görmüştür. İngiltere ise Kıbrıs'ın iç meselesi olduğu yönündeki görüşlerine karşın BM Kararı ile Kıbrıs sorununun uluslararası nitelik taşıdığı için altını çizmiştir. Kıbrıs üzerinden ortaya çıkan maddi ve manevi sorunlar nedeniyle sıkıntı yaşayan İngiltere, Kıbrıs'ta üslere sahip olarak bu sorunlu bölgeden kurtulmayı arzu etmektedir (Kaya & Yeter, 2018:225). Son dönemlerde uluslararası arenada etkin bir devlet olan ABD ise Kıbrıs meselesinin NATO kapsamında ortaya çıkan müttefiklik ilişkisi ile çözüme kavuşturulabileceğine dair görüş açıklamıştır. ABD'nin hemfikir olduğu görüş, İngiltere'nin Kıbrıs'ta hava üslerine sahip olması ile Kıbrıs yönetimini elinde tutan hegemonik anlayışın terk edilmesidir. 1957 yılının sonuna doğru ise Kıbrıs Valisi olarak Hugh Foot görevlendirilmiştir. Göreve geldikten sonra H. Foot Kıbrıs sorununa yönelik bir plan açıklamıştır. Bu plana göre, kesin bir çözüme kavuşana kadar Kıbrıs üzerinde bir geçiş süreci öngörmüştür. Adadaki gergin koşullar altında olağanüstü durumun sonra ermesini takiben Makarios'un Atina'dan Kıbrıs'a geri dönüşüne müsaade edilmiştir. Bu plan geçiş süreci içerisinde adada *self-determinasyon* idaresinin tesis edilmesini öngörürken "taksim" savını savunan Türkiye açısından ise bu plan nihai bir çözüm olarak görülmemektedir. Bu planın kabul görmemesi üzerine 1958'de Macmillan Planı öne sürülmüştür. Ancak bu plan Türkiye'nin taksim savını hayata geçirebileceği gerekçesi ile Yunanistan tarafından kabul görmemiştir. Türkiye ise bu planın uygulamaya konulması halinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a Enosis'ine sebep olabileceğinden dolayı bu plana karşı çıkmıştır. Türkiye'nin 1956 yılında öne sürdüğü taksim savı 1958 yılında yerini "Ya Taksim Ya Ölüm!" sloganına bırakmıştır. 18 Aralık 1958 tarihine gelindiğinde NATO kapsamında gerçekleşen toplantıda Yunanistan ve Türkiye savunmuş oldukları Enosis ve Taksim savlarını savunmayı bıraktıklarını ifade etmişlerdir. NATO açısından Yunanistan ve Türkiye arasında uzlaşımın gerçekleşmesi önem arz etmektedir. Çünkü NATO'nun güney kanadını oluşturan ve bölgesel güç olan Türkiye ve Yunanistan, Sovyet tehdidi karşısında dengeleyici bir unsur olarak yer almaktadır. Bu kapsamda Kıbrıs'ın bağımsızlığı formülü kapsamında Zürih ve

Londra Anlaşmaları hazırlanarak Türk ve Yunan hükümetlerini temsilcileri aracılığıyla müzakereler gerçekleşmiştir (Özdağ, 2021:21-23).

3.2 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulma Süreci

3.2.1 Zürih ve Londra antlaşmaları

Kıbrıs'ta yaşayan Türkler ile Rumlar arasındaki gergin durum, Türkiye ve Yunanistan'ın karşılıklı çıkarlarında uyuşmazlığa sebep olmaktadır. Bu uyuşmazlık ise SSCB'ye karşı NATO'nun güney kanadını tehlikeye sevk etmektedir. Yunanistan'ın Kıbrıs meselesi için yeniden BM'ye başvurması üzerine BM, bu meselenin Türk ve Yunan taraflarınca müzakere edilmesi ile çözüme kavuşabileceğine dair görüş paylaşmıştır. Bu kapsamda iki taraf arasında daha sıkı müzakereler gerçekleşmiştir. Kıbrıs sorunu açısından Yunanistan, bu zamana değin Enosis'e yönelik girişimlerine rağmen son müzakerelerde Enosis taleplerinden vazgeçtiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Türk-Yunan müzakerelerinde ilerleme kaydedilmiştir. Kıbrıs sorunu ekseninde gerçekleşen müzakerelerdeki ılımlı hava nedeniyle dönemin Başbakanı Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile Yunan Başbakan Karamanlis ve Dışişleri Bakanı Evangelos Averof arasında gerçekleşen görüşmede Kıbrıs'ın bağımsızlığını öngören bir uzlaşma ortaya çıkmıştır. Bu uzlaşmayı takiben 11 Şubat 1959 tarihinde 27 maddeden oluşan bir anlaşma metni ortaya konularak taraflarca imza altına alınmıştır. Zürih müzakerelerinde Kıbrıs'ta bulundurulması planlanan Türk asker sayısı belirlenmiş ve Türkiye, Kıbrıs üzerinde garantör ülke olarak görülmüştür. Türk ve Yunan yetkililerce geçen zorlu müzakereler sonucunda nihai olarak 650 kişiden oluşan askeri birliğin bulunması ve Türkiye'nin garantörlüğü konusunda uzlaşma sağlanmıştır. Kıbrıs'ın bağımsızlığına giden süreçte Zürih'te imza altına alınan anlaşma kapsamında Centilmenlik Anlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı Anlaşması, Garanti ve İttifak Anlaşmaları üzerinde de uzlaşma sağlanmıştır (Salep, 2022:59-60).

Zürih'te Türkiye ve Yunanistan'ın üzerinde uzlaşma sağladığı anlaşmanın kapsamı konusunda İngiltere'nin bilgilendirilmesi ve Zürih müzakerelerinin ayrıntılarının görüşülmesi için Londra Konferansı planlanmıştır. Birinci Londra Konferansı'nda Yunanistan'ın *self-determinasyon* talebi kabul görmemiştir. Zürih Anlaşmasının imza altına alınmasını takiben 19 Şubat 1959 tarihinde gerçekleşen

İkinci Londra Konferansı'nda Zürih anlaşmasında geçen hükümlerle ilgili maddeler Kıbrıs Türklerini temsil etmekle görevlendirilen Dr. Fazıl Küçük tarafından onaylanmıştır. Ancak Başpiskopos Makarios ilk aşamada bu maddelere onay vermemiştir. Bunun üzerine Yunanistan Başbakanı Karamanlis ile Dışişleri Bakanı Averof'un baskıları neticesinde Makarios, gönülsüz olarak bu anlaşmayı imzalamaya mecbur bırakılmıştır. Esasen Zürih ve Londra Anlaşmalarının imzalanması Rumlar açısından Enosis isteklerinin hayata geçmesinin önünde bir engel olarak görülmüştür. Ancak bu anlaşmalar neticesinde Rumlar Enosis isteklerinden Türkler ise Taksim savlarından vazgeçmişlerdir. Bu bağlamda, Kıbrıs halklarının huzur ve refahının bozulmaması ve güvenliğinin tesisi konusunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere garantör ülke olarak kabul görmüştür. Buna müteakip, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması kararına varılmıştır. Tüm gelişmelere bakıldığında bu anlaşmalar neticesinde İngiltere bu durumdan karlı çıkmıştır. Sonuç olarak, EOKA'nın tedhiş faaliyetlerinin neden olduğu gergin koşullar altında Zürih ve Londra Anlaşmaları üzerinde uzlaşma sağlanması ile İngiltere, önemli bir sorunu çözümlerine uygun bir şekilde atlatmıştır (Savrun & Tinal, 2017:362-363).

3.2.2 Garanti ve ittifak anlaşması

Kurucu Anlaşmalar, Kıbrıs'ta egemen olan İngiliz yönetiminin yetkilerinin sona ererek tüm yetkilerin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devredilmesini öngörmektedir. Garanti Anlaşması ise gerek Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünün gerekse de bütüncül yapı içerisinde bağımsız ve anayasal sistemin korunarak garanti edilmesini amaçlamaktadır (Garanti Anlaşması, 1959: madde 1). Son olarak İttifak Anlaşması ise Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin Kıbrıs'taki askeri hususlarına dair bir anlaşma niteliği taşımaktadır (İttifak Anlaşması, 1959: madde 1-2). Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına yönelik olarak imza altına alınan anlaşmalar neticesinde başarı sağlanmıştır. Bunun sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Rum lider Makarios olurken Cumhurbaşkanı yardımcılığı görevine ise Dr. Fazıl Küçük seçilmiştir. Cumhurbaşkanı ile yardımcısı hem Bakanlar kurulu kararlarını hem de meclisten gelecek olan kararları reddetme yetkisine haizdirler.

Kıbrıs Cumhuriyeti bütüncül bir yapı olarak gözükse de yeni sistemde gerek Rumları gerekse de Türkleri temsilen eğitim, din ve kültürel birçok konu üzerinde sorumluluk üstlenen ayrı Cemaat Meclisleri oluşturulacaktır. Mahkemeyi ilgilendiren

ve ceza gerektiren vakalarda suçlu hangi topluma mensup ise o topluma mensup hâkim tarafından yargılama yapılacaktır (Tamçelik, 2010:280). İki farklı toplum üyesinden oluşan Kıbrıs'ta anayasal çerçevede dengenin sağlanması ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasa'sının hukuki denetiminin sağlanması hususunda en önemli kuruluş olarak Yüksek Anayasa Mahkemesi yerini almaktadır (Babaoğlu, 2014:308-309). Eşit haklara ve politik konuma sahip olan Rumlar ve Türkler arasında dahili denge sağlanırken Türkiye ve Yunanistan arasında ise harici denge sağlanmaktadır. Bu denge durumu sayesinde uzun bir süre sonra Kıbrıs sorunu üzerinde geçici de olsa uzlaşma sağlanmıştır.

3.3 Bölüm Değerlendirmesi

Neorealizm teorisi kapsamında bakıldığında Kıbrıs'ın coğrafi konumundan kaynaklı olarak ortaya çıkan siyasi ve iktisadi menfaatlere bağlı olarak devletler arasında hegemonya savaşında gücün önemi yadsınamaz şekilde ortaya çıkmaktadır. Osmanlı dönemine bakıldığında Akdeniz'de güvenlik kaygılarını gidermek, iktisadi menfaatlerin korunarak bölgede siyasi gücünü muhafaza etmek için Kıbrıs'ın fethedilmesinin elzem olduğu kanaati oluşmuştur. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında alınan yenilgi sonucu Osmanlı Devleti'nin güç kaybı yaşamasının neorealist kapsamda güvenlik ikileminin yaşanmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin Rusya kaynaklı güvenlik kaygıları karşısında Osmanlı'yı koruyacağını taahhüt eden İngiltere'ye Kıbrıs'ın geçici devredilmesi ile Kıbrıs'ta İngiltere hegemonya dönemi başlamıştır. Buna bağlı olarak bu dönemde İngiltere'nin Osmanlı Devleti gibi Türkler ve Rumlar arasında toplumsal sulh ve huzur ortamını sağlayamaması sonucu Kıbrıs sorununun oluşumunda yadsınamaz bir etkisi olduğu çıkarımına varılmıştır. İngiltere hegemonyasındaki Kıbrıs'ta Türklerin uzlaşmacı yaklaşımının aksine Rumlar Enosis gayeleri kapsamında İngiliz hegemonyasına başkaldırmıştır. Bu başkaldırı toplumsal sulh yerine kaotik bir yapıya sebebiyet vermiş ve Rumlar EOKA tedhiş örgütü vasıtasıyla faaliyetlerine devam etmiştir. Bunun sonucu olarak Rumlar karşısında Türklerin toplumsal beka çatışmalarının devam etmesi neorealizmin diğer bir argümanı olan güvenlik sorununu ortaya çıkarmasının önemli bir kanıtı olarak ortaya çıkmaktadır.

4. 1960 SONRASI KIBRIS SORUNU VE TÜRKİYE

Bu bölümde öncelikle 1960 yılında Türk ve Rum toplumlarının yönetiminde olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde yaşanan toplumsal krizlerin nedenleri açıklanmaya çalışılacaktır. Bunun yanı sıra Rumların Akritas Planı kapsamında 1963 Kanlı Noel Saldırıları ile Kıbrıs Türklerini yok etme girişimlerine değinilecektir. Buna bağlı olarak da BM Güvenlik Konseyi tarafından ortaya konulan karara temas edilecektir. 1963 Kanlı Noel saldırılarına bağlı olarak Kıbrıs Türklerinin yaşadığı beka sorunu karşısında Türkiye'nin Kıbrıs'ta izlediği politikalara değinilecektir. ABD Başkanı Johnson'ın hazırlanmış olduğu "Johnson Mektubu"nun hangi gerekçeler kapsamında hazırlandığı ve bu mektubun Türk-Amerikan ilişkilerinde yarattığı etki neorealizm teorisi kapsamında irdelenecektir. Bu süreçten sonra ise Taraflar arasında uzlaşma sağlanmasını öngören Cenevre görüşmeleri ve I. ve II. Acheson Planlarının kapsam ve içeriğine yönelik değerlendirmelerde bulunulacaktır.

I. ve II. Acheson Planlarından sonra ise BM Genel Kurulu tarafından arabulucu olarak tayin edilen Galo Plaza'nın hazırlanmış olduğu rapor neorealizm teorisi kapsamında yorumlanmaya çalışılacaktır. 1965 yılına gelindiğinde ise BM Genel Kurulu tarafından alınan kararın Türkiye, Kıbrıs Türkleri ve Rumlar açısından ne anlam ifade ettiği konusuna temas edilecektir. 1967 Kıbrıs kriz dönemine bakıldığında Yunanistan'da sivil yönetime karşı darbe gerçekleşmesi ile Albaylar Cuntasının yönetimde söz sahibi olması süreci kısaca anlatılacaktır. Bununla birlikte Cunta yönetimi ile Başpiskopos Makarios arasında gerçekleşen görüş ayrılıkları ve Türkiye'nin Kıbrıs sorununa karşı ne gibi bir yaklaşım sergilediğine değinilecektir. Son olarak ise 1967 Kıbrıs buhran sürecinin oluşmasında önemli bir etken olan Geçitkale ve Boğaziçi tedhiş faaliyetleri, Geçici Türk Yönetiminin kurulması ve Türkiye'nin Kıbrıs politikalarına temas edilerek hangi noktada neorealist kapsamda hareket edilip edilmediğine dair değerlendirmelerde bulunulacaktır.

4.1 1960-1964 Kıbrıs Buhran Dönemi

4.1.1 1960 Kıbrıs ortaklığı ve kriz dönemi

Kıbrıs'ta çoğunlukta olan Rumların Enosis fikri kapsamında gerçekleştirdikleri faaliyetler neticesinde Türklere yönelik baskılar ortaya çıkmıştır. Türkiye ise Kıbrıs Türklerinin adadaki bekasının tehlikede olması hasebiyle Rumların Enosis faaliyetleri karşısında Kıbrıs Türk İşleri Masasını kurmuştur (Gözügüzelli, 2021:65). Kıbrıs Türk Masasının kurulmasında Türkiye'nin temel gayesi, adada Türklere yönelik meydana gelen şiddet olaylarına karşı çözüm bulmaktır. Sorunların çözüme kavuşması için 1959 Şubat'ında Türk ve Yunan başbakanlarının Zürih'te bir araya gelmesi ile Kıbrıs'taki ihtilafı konuların çözümünde taraflar arasında mutabakat sağlanmıştır. 23 Şubat 1959 tarihinde II. Londra Konferansı'nda sağlanan mutabakat çerçevesinde Kıbrıs için yeni bir gelecek tesis edilmesinin kapısı aralanmıştır. Nitekim, 15 Ağustos 1959 tarihinde Kıbrıs'ın son Valisi olan Sir Hugh Foot tarafından bağımsızlık bildirgesi okunarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu duyurulmuştur (Gözügüzelli, 2021:66-67). Bu süreçte beklentiler göz önüne alındığında gerek Türk tarafının gerekse de Rum tarafının beklentilerinden uzak bir çözüm ihtiva edilmiştir. Bu çözüm karşısında dönemin muhalefet lideri olan İsmet İnönü, 1960 Kıbrıs Ortaklığı konusunda rahatsızlık duymaktadır. İsmet İnönü, bu ortaklık üzerinden dönemin iktidar partisi Demokrat Partisi'ne ağır eleştiriler yöneltmiştir. İsmet İnönü'nün ağır eleştirilerinin temel nedeni, neorealizm teorisi açısından da önem arz eden beka sorunu açısından Kıbrıs'taki Türk halkının adadaki varlığının devamı için hedeflenmiş olan "taksim" tezinden uzaklaşılmasıdır (Gözügüzelli, 2008:66). Ancak bu kaygıları bertaraf edecek bir gelişme ise Garanti Antlaşması kapsamında Yunanistan ve İngiltere'nin yanında Türkiye'nin de garantör ülke olarak tayin edilmesidir (Gözügüzelli, 2021:68). Bunun sonucu olarak zoraki ortaklık olarak görülen Kıbrıs Cumhuriyeti'nde meydana gelebilecek ve Türk halkının aleyhine olabilecek bir anayasa değişikliği dahi Türkiye tarafından kabul görmediği takdirde hayata geçemeyecektir. Türkiye, bu süreçte Kıbrıs sorunu konusunda ulusal çıkarları kapsamında rasyonel bir politika geliştirmenin yanı sıra dostane bir yaklaşım sergileyerek bu soruna barışçıl bir çözüm getirmeye çalışmıştır. Bu yönüyle Türkiye önemli bir bölgesel aktör olduğu gerçeğini kabul ettirmiştir. Rum tarafı açısından ise 1960 Kıbrıs Ortaklığı, nihai hedefleri olan Enosis'in hayata geçirilmesinde bir

basamak olarak görülmüştür. Bu bağlamda, 1960-1963 yılları arasındaki süreçte Rum lideri Makarios Kıbrıs Ortaklığı üzerinden Enosis düşüncesi kapsamında hareket etmeye devam etmiş ve Akritas Planını hazırlamıştır (Aksu, 2008:82). Akritas Planı, Enosis'e hizmet eden ve ilk etapta Kıbrıs'ın savaşılmadan sulh içerisinde bir Yunan adası haline dönüştürülmesini öngörmektedir. Enosis'in sulh içerisinde gerçekleşmemesi durumunda ise silahlı bir mücadeleyi amaçlamaktadır.

Rumlar'a göre Akritas Planı'nda yer alan barışçıl nitelikli önlemler şöyle sıralanmaktadır.

- Kıbrıs'ta Rum üstünlüğünün hayata geçirilmesi için Türklerin adadaki haklarını vermeme,
- Teşkilat olarak adadaki Türk cemaatini huzursuz etmek suretiyle adadaki Rum üstünlüğünün tesis edilmesi,
- Kıbrıs'ın dış ülkelerle olan uluslararası temaslarında Türk yetkililerinin etkinliğini bertaraf etmek,
- Türkiye'yi Kıbrıs'a her an müdahale edebilecek bir ülke olarak göstermek,
- Kıbrıs Türklerinin Kıbrıs üzerindeki etkinliğinin içeriden müdahale ile parçalanarak Enosis düşüncesinin hayata geçirilmesi için gerekli olan çalışmalara hız kazandırmak,
- Ambargo politikalarına benzer nitelikteki iktisadi sorunların ortaya çıkmasına yol açmak,
- Eğitim, kültür, bilim gibi pek çok alanda baskı politikaları izlenerek Türk toplumunun adada gerek kalkınma ve refahına gerekse de toplumsal olarak ilerlemesine engel olmak,
- Kıbrıs Türklerini adaya bağlayan arazilerin Türklerden satın alınması yoluyla Türk topluluğunun adadaki değerlerini yok etmek,
- Bölgesel olarak yadsınamaz bir güç olan Türkiye'nin güç kaybı yaşadığı anı yakalamak ya da Kıbrıs Türklerinin içerideki bütüncül yapısının bölünmesi sağlanarak Enosis düşüncesine ulaşmak gayesidir (Gözügüzelli, 2021:69).

Bu maddelere bakıldığında Rumların Enosis gayelerinde hiçbir şekilde bir sapma olmadığı görülmektedir. Rumları bu gayeleri ile değerlendirdiğimizde Hobbescu anlayıştan hareketle pesimist yaklaşım sergileyerek Kıbrıs Türkleri

üzerinde baskı yaptığı değerlendirilmesi oluşmuştur. Bu durum ise Türkler açısından adadaki güvenlik kaygısının artmasına sebebiyet vermiştir.

Akritas planının hayata geçirilmesi için dönemin terör örgütü olan EOKA'nın yerine geçen Akritas örgütü, 25 Mart 1962 tarihinde camilere yapmış olduğu saldırılar ile harekete geçmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üç yıllık sürecinde başka sorunlar da kendini göstermektedir. Birincisi, ordu sorunudur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş anlaşmaları ve anayasası kapsamında Kıbrıs'ta yaşam süren toplumlardan 2000 kişiden oluşan bir ordu tesis edilecektir. Bu ordunun Türk ve Rum nüfus kıyaslandığında yüzde 60'ı yani 1200 kişilik kısmı Rumlardan oluşurken yüzde 40 yani 800 kişilik kısım ise Türklerden oluşacaktır. Ancak bu hususta Dr. Fazıl Küçük ile Makarios arasında bir anlaşmazlık baş göstermiştir. Makarios, devlet içerisindeki iki toplumdan oluşan karma yapıda bir ordunun tesis edilmesini savunmaktadır. Dr. Fazıl Küçük ise Türklerin Kıbrıs ordusunda yer alması ile Rum ordu mensubu komutanları tarafından Türklerin adadaki etkinliğinin azalacağı yönünde endişeye sahiptir. Bundan ötürü Dr. Fazıl Küçük, karma bir Kıbrıs ordusu yerine ayrı örgütsel yapının oluşturulmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Diğer bir husus ise Türkler ve Rumlar arasındaki dil sorunundan kaynaklı olarak yeterli seviyede askeri eğitimin verilmesi hususunda yaşanabilecek iletişim sorunlarıdır. Tüm bu sorunlara karşın Makarios, Temsilciler Meclisi aracılığıyla ortak ve karma bir ordu yapısını öngören bir kanun ihtiva etmiştir. Ancak Dr. Fazıl Küçük Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak anayasanın kendisine tanıdığı veto yetkisini kullanarak Temsilciler Meclisince ortaya konulan kanun maddesini reddetmiş ve ortak bir ordunun kurulmasına engel olmuştur (Beratlı, 2020:241-242, Ateş, 2004:19).

İkinci sorun, ayrı belediyeler sorunudur. Buradaki temel sorun, Kıbrıs'ta dengenin sağlanması için Kıbrıs halklarının nüfusları oranında belediye meclis üyesi çıkarılmasına dayanmasıdır. Belediye başkanının meclis üyeleri tarafından seçilmesi neticesinde Kıbrıs Türkleri Lefke haricinde hiçbir yerde gerek meclis üyeliğinde üstünlük sağlayamamaktadır. Kıbrıs Türkleri meclis üstünlüğünün sağlanamamasına bağlı olarak belediye başkan ve başkan vekili seçememektedir. Bu bağlamda Türkler yönetimde etkinlik sağlayamamaktadır (Beratlı, 2020:242). Makarios, Enosis düşüncesi kapsamında Kıbrıs'ın bir Yunan adası olarak görmektedir. Bundan dolayı,

Kıbrıs Türklerinin ayrı belediyeler kurmasının Rumlar açısından ilerde bu yerlerin Türkiye'ye bağlanabileceği endişesini doğurmuştur.

Üçüncü sorun, toplumlar arasında ayrı çoğunluk ve veto konusundaki sorunlardır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasına göre Temsilciler Meclisi bünyesinde yasama görevinde 15 Türk ve 35 Rum üyeden oluşan bir yapı geçerlidir (Beratlı, 2020:246). Kıbrıs Anayasasının 78. maddesinin 1. bendi kapsamında Temsilciler Meclisi'nin anayasal olarak toplanabilmesi için meclisin 1/3'ü kadar üye sayısı yeterlidir. Bunun yanı sıra mecliste kararların alınabilmesi için ise toplantıya katılanların basit çoğunluğu gerekmektedir. Bu anayasal sistem içerisinde seçim, belediye ve vergiler ile ilgili oylamalarda karar alınabilmesi için Türk ve Rum üyelerin ayrı olarak çoğunluk şartı yer almaktadır. Kıbrıs anayasasının 50. maddesi kapsamında ise Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısı, devleti ilgilendiren dış politika, güvenlik gibi birçok konudaki yasaları birlikte kabul edebilme veya ayrı bir şekilde reddetme yetkisine haizdirler. (1960 Kıbrıs Anayasası madde 50-78). Rumlar, Enosis hedefleri önünde Kıbrıs anayasasının Türkiye gibi bir garantör devlet ve BM gibi uluslararası bir örgüt tarafından anayasal güvence sağlanmasından rahatsızlık duymaktadır. Bunun yanı sıra Rumlar, Türkiye'yi hem adadaki toprak bütünlüğü hem de adanın özgürlüğü ve hakimiyeti açısından bir tehdit olarak algılamaktadırlar. Başka bir deyişle, Rumlar; adanın tek hâkimi olmak istemekte ve herhangi bir ülke ya da uluslararası örgütün adaya yönelik müdahalesine hoşgörü ile bakmamaktadırlar.

Dördüncü sorun, Kamu görevlilerinin kamudaki oranına dair sorundur. Kıbrıs Anayasası kapsamında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetiminde yüzde 30'unda Türkler ve yüzde 70'inde oranında ise Rumlar söz sahibidir. Önceki dönemlerde ortaya çıkan birçok hususa çıkarları doğrultusunda itiraz eden Rumlar, bu konuda da itiraz etmişlerdir. Bu itirazların temel sebeplerinden biri ise Kıbrıs'ın nüfusuna oransal olarak bakıldığında Türk halkının nüfusunun sadece yüzde 18'ine tekabül etmesi ve temsilde ise oransal olarak yüzde 30 temsil yetkisine sahip olmasıdır. Buna ek olarak aynı zamanda yetkin beşerî güç olarak yeterli eğitim seviyesine sahip olmayan Türklerin yönetimde yeterli insan gücüne sahip olmamasıdır (Nas, 2013:41).

Kıbrıs'taki diğer bir sorun ise vergi sorunudur. Vergi sorunu, Kıbrıs Cumhuriyeti için yıkıcı etkileri olan bir sorundur. Kıbrıs Türkleri Temsilciler Meclisi'nde kendilerini temsil yetkisine sahip vekiller aracılığı ile ayrı çoğunlukçu

anlayış kapsamında haklarını kullanarak Kıbrıs vergi yasasının onaylanmasını sekteye uğratmışlardır. Ancak buradaki temel sorun, daha önce de belirtildiği gibi adanın yüzde 18'ini teşkil eden bir Türk halkının gereksinimleri için Kıbrıs Anayasası'nda öngörülen şekilde yüzde 30 olarak kaynak aktarılması sorunudur. Kıbrıs Türkleri ise Kıbrıs Hükümeti tarafından gereksinimlerinin karşılanması koşuluyla vergi yasasının Temsilciler Meclisi'nde onaylanması için olumlu reylerini kullanacağını belirtmektedir. Tüm bu gelişmeler karşısında Rum tarafı, Kıbrıs Türk halkının kendi arasında vergi toplamasına karşı çıkmaktadır. Çünkü Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti bünyesinde ortak vergi toplanması ve toplumların anayasal hakları oranında toplanan vergilere razı gelmeleri görüşündedir (Önalp, 2010:115-116, Beratlı, 2020:250).

Kıbrıs'taki Rumlar aleyhine olan gelişmelerin farkında olan Makarios, 13 maddelik bir anayasa değişikliğini gerçekleştirmek istemiştir. Bunlar;

- Yasaların onaylanması sürecinde Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısının veto hakkına son verilmesi,
- Cumhurbaşkanı devletin dışişleri için yurt dışında görevde iken onun yerine Cumhurbaşkanı yardımcısının vekaleten görevi sürdürmesi,
- Temsilciler Meclis başkanı ile başkan yardımcısının seçiminde Türkler ve Rumlar tarafından ayrı ayrı değil, bütün milletvekillerinin iştirak etmesi,
- Temsilciler Meclisi başkanının görevleri ile ilgili olarak gerektiğinde başkan yardımcısının başkan yerine vekaleten görev yapabilmesi,
- Seçim, belediye ve vergi gibi konularla ilgili Temsilciler Meclisi'nde çıkarılan yasaların hayata geçebilmesi için Kıbrıs Anayasası'nın 78. maddesi gereğince belirtilmiş olan ayrı çoğunluk maddesinin kaldırılması,
- Kıbrıs Anayasası'nın 173. maddesi kapsamındaki Türk ve Rum halkının kurmuş oldukları ayrı belediye anlayışının terk edilerek ortak bir çerçevede belediyelerin birleştirilmesi,
- Adada Türk ve Rum halkının yargılama süreci ile ilgili kendi toplum üyelerinin mensubu olduğu mahkemeler aracılığıyla yargılanması anlayışı yerine adalet sisteminin tek elde toplanarak birlik sağlanması,
- Güvenlik teşkilatındaki ayrışmayı önlemek için Polis ve Jandarma teşkilatının birleştirilmesi,
- Ordu sayısının özel bir yasa kapsamında belirlenmesi,

- Türk ve Rum halklarının nüfusları oranında kamuya alınması,
- Anayasanın 124. maddesine göre tesis edilmesi planlanan 3 kişinin Türk ve 7 kişinin ise Rumlardan oluştuğu Kamu Hizmeti Komisyonu'ndaki Türk üye sayısının 3 olması yerine 5 kişilik bir sistemde 1'e düşürülmesi,
- Kamu Hizmeti Komisyonu'nun karar alma sürecinde basit çoğunluk sisteminin uygulanması,
- Kıbrıs Anayasası'nın 86. maddesinde belirtildiği üzere her toplumun kendisine mensup olan kişileri ayrı birer üye olarak seçmiş oldukları meclis anlayışının ortadan kaldırılmasıdır (Salep, 2022:166-168, Turan, 2020:53-54).

Makarios'un anayasaya yönelik olarak öngördüğü değişiklik önerilerine bakıldığında Kıbrıs Türklerinin adadaki etkinliğini kaybettirme gayesi ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda Rumların ada yönetiminde daha etkin bir rol oynayarak Enosis hedefleri için basamak olarak gördükleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek hâkimi olmayı hedefledikleri görülmektedir. Rumların gayelerinin farkında olan Türkler, kendi güvenlikleri için rasyonel hareket ederek yukarıda belirtilen anayasa değişikliği önerilerine karşı çıkmışlardır. Kıbrıs Türkleri adada pesimist bir yaklaşımdan ziyade iyimser ve uyum sağlayıcı yaklaşımları tercih etmişlerdir. Kıbrıs Türkleri sergilemiş oldukları dik duruş ile siyaseten güçlerini nispeten de olsa muhafaza etmektedirler. Rumlar, barışçıl yollardan adanın Enosis'inin sağlanamamasına bağlı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkmaya yönelik olarak çeşitli örgütlenmelere gitmiştir. Devleti yıkmaya yönelik Rum örgütlenmesi karşısında Türk halkı da örgütlenerek karşıt bir tavır sergilemiştir. Akritas Planı hayata geçirilmeden önce Rumlar Kıbrıs'ta yasa dışı bir şekilde milis örgütlenme yoluna gitmiştir. Makarios, gizli bir örgütlenme yolunu seçerek önceden EOKA mensubu olan ve bağlarını koparmayan Rumların örgütlenmesi talimatını vermiştir. Bu talimat kapsamında Yorgacis, V. Lissaridis ve Sampson gibi öncü isimler de kendi silahlı örgütlerini oluşturmuşlardır. Bunun yanı sıra EOKA lideri Grivas'a bağlı olan belli bir Rum grup da kendi aralarında örgütlenme yoluna gitmişlerdir (Tenşi, 2018.45).

Rumların Enosis hedefleri doğrultusunda Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkmaya gayeleri karşısında Türkler de 1957 yılında Rauf Denktaş'ın öncülüğünde kurulmuş olan TMT ile örgütlenme yoluna gitmiştir. TMT, özü itibarıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nden ziyade taksim tezi kapsamında hareket eden bir örgüttür. TMT, Türkiye'den gelen talimatlara göre hareket etmiş ve Kıbrıs'taki Türklerin yaşadığı

sorunlarla ilgili olarak Türk hükümetine gerekli ikazlarda bulunmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesi ile ortaya çıkan Türk hükümeti, Adnan Menderes döneminden farklı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı yönünde bir politik yaklaşım sergilemiştir. Bu yüzden Menderes hükümetine kıyasla 1960 darbesi sonucu ortaya çıkan hükümetin TMT'ye desteği istenilen düzeyde olmamıştır. Tüm bu gelişmelere bakıldığında Türkiye'den yeterli desteği alamayan TMT'nin 1962 yılında askeri ve politik olarak Kıbrıs Türkleri lehine adayı taksim etme gibi bir güce sahip olmadığı görülmektedir (Beratlı, 2020:256-258).

4.1.2 Akritas planı kapsamında 1963 Kanlı Noel saldırıları

1959 yılında gerçekleşen Zürih ve Londra Anlaşmalarından itibaren Atina öncülüğünde Kıbrıs'ta faaliyet gösteren EOKA mensuplarına Akritas Planı ulaştırılmıştır. Bu plan kapsamında Kıbrıs'ta yaşayan Türklere yönelik olarak gerçekleştirilmek istenilenler şöyle sıralanmaktadır. Birincisi, Rumlara karşıt konumda Türklerin Kıbrıs'taki önderliğinin sona erdirilerek adadaki gerek idari gerekse de siyasi gücünü kırmaktır. İkincisi, adadaki Rum hegemonyasının oluşması için Türklerin adadaki bekasını savunan TMT örgütü hakkında teferruatlı istihbarat sağlanmasıdır. Üçüncüsü, Kıbrıs'ta etkin olan Türklerin adadaki etkinliğini sona erdirmektir. Dördüncüsü, Kıbrıs Türklerinin en büyük destekçisi Türkiye ile Kıbrıs Türk halkı arasındaki ilişkileri bozmaya yönelik girişimler ortaya koymaktır. Son olarak, Rumları haksız konuma düşürmemek adına Türkler ve Rumlar arasındaki dostane yaklaşımı müdafaa etmektir (Keser, 2006:269).

Akritas Planı kapsamında hayata geçirilen 1963 Kanlı Noel saldırılarının özüne bakıldığında bu saldırılar Türklerin adadaki varlıklarını yok etme niteliği taşımaktadır. Akritas Planı özü itibarıyla 1963 yılı öncesine dayanan bir plan olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak daha eskiye dayanan bu planın önceki dönemlerde faaliyetlerine başlanmasına karşın planın uygulanmasının 1963 yılında Kanlı Noel ile gerçekleştiği görülmektedir. 21 Aralık gecesinde iki Türk gencinin Rum polisi ve yanlarında bulunan EOKA mensubu kişilerce öldürülmesi 1963 Kanlı Noel olaylarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra Lefkoşa Türk Lisesine yönelik olarak gerçekleştirilen makinalı tüfekli saldırı neticesinde iki talebinin yaralanması Kanlı Noel olaylarının fitilini ateşlemiştir. Rumlar, bununla yetinmemekte ve aynı zamanda Lefkoşa'da bulunan Atatürk heykeli ve Selimiye

Camisine yapılan saldırılar ile siyasi ve dini değerlere yönelik saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Olayların artış gösterdiği 22 Aralık günü ise Rum polisler Türklere yönelik ateşli saldırılarda bulunmuştur. Türklerin yaşadığı köy ve mahallere baskınlar düzenleyerek Akritas planını uygulamaya koymuşlardır (Keser, 2011:98).

Dönemin en içler acısı ve ibretlik bir olayı ise Kıbrıs'taki Türk Kuvvetler Alayında görevli Binbaşı Nihat İlhan'ın evinde olmadığı bir günde evine Rumlar tarafından bir saldırı gerçekleşmiştir. Bu saldırıdan dolayı korunmak için Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğu makineli silah vasıtasıyla insanlık dışı bir şekilde öldürülmüştür (Oktay, 2015:97). Burada yaşanan vahşet, Türk halkının adadaki bekasının nasıl bir tehlike içerisinde olduğunun ve ortaya çıkan güvenlik sorununun ne derece ciddi olduğunun önemli bir göstergesidir. Rumların gerçekleştirdiği katliamlar 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda Kıbrıs Türklerine tanımış olduğu hak ve menfaatlerin kaybına sebebiyet vermektedir. Bu da Türk halkının adadaki varlığı için bir güvenlik kaygısı yaratmış ve Rumlara karşı bir mücadelenin başlatılmasını elzem hale gelmiştir. Rumların Akritas planı kapsamında gerçekleştirdiği saldırılara karşı TMT örgütü yeterince cephane ve silaha sahip olmadığından dolayı Kıbrıs Türklerini koruyabilecek bir güce sahip değildir. Bu durum Rumlar karşısında Türklere güç kaybı yaşatmaktadır. Rumlar ile Türkler mühimmat bakımından kıyaslandığında muharebe silahlarına sahip olan Türklerin ağır mühimmatlara sahip olan Rumlar karşısında askeri olarak daha güçsüz durumda olduğu görülmektedir (Adıgüzel, 2019:84-85).

Rumların Kanlı Noel saldırılarını önlemek için TMT ilk etapta gizli bir şekilde faaliyet gösterirken artan saldırıların ciddi boyutlara erişmesi neticesinde aleni bir şekilde faaliyet göstermeye başlamıştır. Kuruluş amacı itibarıyla bir savunma örgütü niteliği taşıyan TMT'nin ilk etapta gizlilik içerisinde faaliyet göstermesinin ana nedeni EOKA tedhiş örgütü ile Rum Polis teşkilatının TMT'nin faaliyetlerini engelleyici girişimlerde bulunması tehlikesidir. Rum saldırıları karşısında karşıt güç olan TMT, zulme maruz kalan Türklerin güvenli bölgelere kaçmasına ve Türkler arasında güç birliğinin oluşması için gayret göstermektedir (Yüksel, 2018:326, Keser, 2015:73). Türkiye ise garantör ülke olarak Kıbrıs Türklerini yok etme niteliği taşıyan saldırılar karşısında hava kuvvetleri vasıtasıyla uyarı uçuşları yaparak caydırıcı etki yaratmak istemiştir. Türkiye'nin yapmış olduğu uyarı uçuşları neticesinde Rumlar nispeten geri adım atmıştır. Bu kapsamda İngiltere

ve Rum lider Makarios öncülüğünde Türk ve Yunan askeri birlikleri arasındaki temas hattı, Kıbrıs haritasındaki işaretleme ile “Yeşil Hat” olarak ayrıma tabi tutulmuştur. 1963 yılında Kıbrıs haritasında çizilen “Yeşil Hat”, Kıbrıs’ın Türkler ile Rumlar arasında iki ayrı yönetiminin oluşması ve bütüncül yapı olarak kuruluşu gerçekleşen Kıbrıs Cumhuriyeti’nin fiili olarak sona erdiğinin bir göstergesidir (Atun, 2021:196).

1 Ocak 1964 tarihine gelindiğinde ise Makarios’un Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurucu anlaşmalarını tek taraflı olarak kaldırması sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti hukuki olarak Rumlar açısından sona ermiştir. Bunun neticesi olarak kuruluş anlaşmaları kapsamında ortaya konulan anayasal kurumlar işlevini kaybetmiştir (Özdağ, 2021:295). Buna bağlı olarak da Türklerin anayasal hak ve güvenceleri sona ermiş ve Türkler Kıbrıs yönetimindeki yetki ve görevlerini kullanamaz hale gelmiştir. 15 Ocak 1964 tarihinde ise Türkiye ve Yunanistan’ın yanı sıra diğer bir garantör ülke olan İngiltere öncülüğünde Londra Konferansı organize edilmiştir. Ancak Kıbrıs Rumları, Türkiye’nin garantör ülke statüsünün sona erdirilmesi ve Türk halkının azınlık olarak statüsünün tanımlanması hususunda ayak diretmesinden dolayı Londra Konferansı’nda herhangi bir sonuç ortaya çıkmamıştır (Atun, 2021:197).

1964 yılındaki İngiltere temel politikasına bakıldığında Rumları karşılıklı olarak alacak bir şekilde muhalif yaklaşım gözlenmemektedir. İngiltere’nin Türklere yönelik olan Kanlı Noel saldırıları karşısındaki çelişkili yaklaşımı adadaki kaotik durumda artış yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Rumlar, adada sulhun tesis edilmesi için ABD ve anayasal olarak garantör ülke İngiltere tarafından NATO askeri birliğinin gönderilmesine olumsuz yaklaşmaktadır. 4 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs sorununun BM’ye yansması neticesinde Güvenlik Konseyince alınan 186 sayılı karar kapsamında BM tarafından askeri birliğin adaya ulaştırılması yoluna gidilmiştir (Tuncer, 2014:40-41).

Neorealist açıdan değerlendirdiğimizde, ABD ve İngiltere gibi güçlü devletlerin menfaatlerine hizmet eden NATO ve BM gibi uluslararası örgütlerin etkinliği görülmektedir. Bunun yanı sıra Kıbrıs Türklerinin maruz kaldığı var olma savaşında garantör ülke olarak Türkiye hava kuvvetleri ile gerçekleştirdiği uyarı niteliğindeki askeri uçuşlar ile caydırıcı gücünü ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra Türk halkının karşılaştığı güvenlik tehdidinin kısmen de olsa bertaraf edilmesi için

NATO ve BM gibi uluslararası örgütlerin neorealist çerçevede adadaki sulh ortamı için gayret gösterdiği görülmektedir. Yunan ve Rum tarafı, BM gibi uluslararası güce sahip devletleri bünyesinde barındıran bir örgütün adaya barış gücü gönderilmesine yönelik aldığı karardan dolayı memnuniyetsizlik duymaktadır. Çünkü Rumlar Akritas Planı ile gerçekleşen 1963 Kanlı Noel saldırıları neticesinde Türk halkının yok edilerek adada hegemonya sahibi olma arzularının sekteye uğramasından endişe duymaktadır. Kendi gayeleri için tehlike arz eden BM barış gücünün adaya gelmesi sürecinde üstün konumunu korumak isteyen Rumlar, vakit kaybetmeden Türklere yönelik bir saldırı başlatmıştır. Rum saldırıları karşısında Türkiye ise garantör ülke olarak BM barış gücünü beklemeden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş anlaşmalarının kendilerine sağlamış olduğu müdahale hakkı kapsamında 27 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'a askeri birlik göndermiştir (Mütercimler, 2021:163-164).

4.1.3 Johnson mektubu ve Johnson mektubunun Türk dış politikasındaki etkileri

Akritas planı kapsamında Makarios'un Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş anlaşmalarını feshettiğini duyurması Türkiye ve Kıbrıs Türklerinin bölgesel güvenlik kaygısının oluşmasına önemli rol oynamıştır. Makarios'un ve destekçisi olan tedhiş örgütlerinin Enosis gayeleri için Türk halkına ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığına karşı faaliyetleri neticesinde Türkiye, 6 Haziran 1964 tarihinde garantör ülke olarak Kıbrıs'a müdahalede bulunma kararı almıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunma konusunda karar alacağına sinyallerini "*Rumların Türk halkına karşı tedhiş faaliyetlerine devam etmesi halinde Türkiye'nin adaya müdahalesinin gerekliliğini*" ifadesi etmesi ile vermiştir (Şahin, 2019:13). Ancak Kıbrıs'a yönelik karar sonrasında ABD Başkanı Johnson tarafından 6 Haziran 1964 tarihindeki Johnson Mektubu ile Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik askeri müdahale planı sekteye uğramıştır. Özellikle Johnson Mektubu neticesinde Türkiye ve ABD arasında Truman Doktrini ile sağlanmış olan iyi ilişkiler tersine bir dönüşüm yaşamıştır.

Johnson Mektubu ana hatları ile şu noktalara dikkat çekmektedir. Birincisi, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasındaki anlaşmalarda garantör ülke olarak Kıbrıs'a müdahale edebilmenin koşulları belirtilmiştir. Bu koşullar sağlanmadan Türkiye'nin Kıbrıs'a herhangi bir müdahalede bulunmaması

gerektiğidir. İkincisi, Türkiye'nin Kıbrıs'a gerçekleştireceği bir askeri müdahale neticesinde Başpiskopos Makarios ve Rum toplumunun desteğini aldığı SSCB ile Türkiye arasında çatışmanın ortaya çıkabilmesidir. Bunun sonucu olarak da ABD'nin dolayısıyla da NATO'nun SSCB karşısında Türkiye'yi savunmaya yönelik desteğinin olmayacağıdır. Üçüncüsü, ABD tarafından NATO üyesi olan Türkiye'ye savunma amaçlı verilen silahların Kıbrıs'a yönelik olarak bir müdahale için saldırı amaçlı kullanılmayacağıdır. Son olarak ise dönemin Başbakanı olan İsmet İnönü'nün Washington'a gelmesi yönündeki davetidir. Ana hatları ile bakıldığında, Johnson Mektubunda belirtilen Türkiye'ye savunma amaçlı verilmiş olan silahların Kıbrıs müdahalesinde kullanılmayacağına belirtilmesi Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak kendisini sorgulamasına sebebiyet vermiştir. "Türkiye'nin askeri güç olarak silahlanmasını NATO ve ABD'ye ne derece doğru bir hamleydi?", "ABD'nin Türkiye'ye çektiği rest neticesinde Türkiye nasıl bir yol izlemelidir? "Türkiye, Johnson mektubuna nasıl bir karşılık vermesi gerekmektedir?" şeklindeki sorular önem arz etmektedir (Kaynar, 2021:262-263, Alptekin, 2019:46-47).

ABD açısından da Johnson Mektubunun yazılmasına gerekçe oluşturan belli nedenler söz konusudur. Bunlardan biri de Türkiye'nin Kıbrıs'a gerçekleştireceği askeri müdahale sonucunda Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaşın patlak vermesi olasılığıdır. Özellikle adada varlığını devam ettiren komünist güçler de dikkate alındığında SSCB'nin bu durumdan faydalanmasına ve Doğu Akdeniz'de önemli bir güç olmasına katkı sağlayacaktır. SSCB'nin Doğu Akdeniz'de bölgesel güç olmasını istemeyen ABD'de dönemin Dışişleri bakanı Dean Rusk tarafından Başkan Johnson'a acilen harekete geçilmesi yönünde brifing verilmiştir (Beratlı, 2020:299). Bunun üzerine Başkan Johnson'ın talimatı kapsamında Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik müdahalesine engel olmak üzere Dışişleri Bakanı Dean Rusk, Bakan yardımcılığı görevini yürüten Harland Cleveland ve onun yardımcısı konumundaki Joseph Sisco'nun öncülüğünü yaptığı dış politika sorumlularınca Johnson mektubu hazırlanmıştır. Siyasi sorumluluk açısından sorumlu kişi olarak Lyndon B. Johnson olmasına rağmen Türkiye ve ABD ilişkilerini derinden etkileyen bu sert üsluplu mektubu hazırlayanlar başkalarıdır. Johnson daha çok ülke içi meselelerle ilgili iken Kıbrıs gibi dış politikayı ilgilendiren meselelerle ilgili olarak Dışişleri Bakanı Dean Rusk ve onun diğer yardımcısı George Ball görevlendirilmiştir. ABD'nin diğer bir deyişle Başkan Johnson'un Kıbrıs gibi bir dış

meseleye ilk etapta ilgilenmemesinin bir nedeni de içerde Barry Goldwater'a karşı giriştiği seçim yarışı ve dışarda ise Vietnam'daki savaş nedeniyle ortaya çıkan sorunlara çözüm arayışından kaynaklanmaktadır (Kaynar, 2021:261). Böyle bir dönemde Johnson, ABD desteğini gereksinim duyan Türkiye ve Yunanistan arasındaki husumetten dolayı rahatsızlık duymaktadır (Şahin, 2019:24).

1964 yılında ABD'yi temsilen Türkiye Büyükelçisi olan Raymond Hare, Johnson mektubunun sert bir üslupla yazıldığını kabul etmekle birlikte Johnson mektubunun yazılma nedeninin ABD açısından da bakılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. ABD, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararı neticesinde ortaya çıkması olası bir savaş tehlikesine bütüncül bakış açısıyla engel olunmadığı takdirde olayın ne boyuta gelebileceği hususunu dile getirmiştir (Şahin, 2019:31, Kaynar, 2021:263). Johnson Mektubunun hazırlanmasında bulunmasa da içeriğin ne olduğuna dair görgü tanıklarından biri de Dışişleri Bakan yardımcısı George Ball'dur. George Ball'a göre Johnson Mektubu, Türkiye ile ABD arasındaki yakın diplomatik ilişkileri ters yönde evrimleştiren bir bomba etkisi yaratmıştır. Bu mektup Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesini bir süre için ertelemiş olsa da dönemin Türkiye lideri olan İsmet İnönü'nün bu mektup karşısında nasıl sakinleştirileceği hususunda George Ball'ın hiçbir fikri bulunmamaktadır. ABD Dışişleri Bakan yardımcısı George Ball açısından endişe verici olan durumdan biri NATO komutanı General Lemnitzer'in Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararı sonrasında gönderilmesidir. Diğer endişe verici durum ise Johnson mektubu neticesinde Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik olan askeri hazırlık ve müdahale girişiminin ertelenmesinden ziyade Türkiye ve ABD ilişkilerinde yaratacağı olumsuz etkidir. Dönemin önemli bir gücü olan İngiltere, Kıbrıs'ta Türklere karşı gerçekleşen Rum saldırılarına engel olarak sulhu tesis etmek için Yeşil Hat ile iki halkı birbirinden ayırarak tarafsız bir bölge kurulmasını hedeflemiştir. Ancak adada sulhun tesisi için arzu edilen tarafsız bölgenin istenilen sonucu vermemesi neticesinde ABD'nin bölgedeki etkinliğinin daha hissedilir hale geldiği görülmektedir (Şahin, 2019:37).

ABD bölgedeki temel gayesi Kıbrıs meselesinin NATO kapsamında çözüme kavuşması ve SSCB'nin ABD karşısındaki bölgesel olarak etkinliğini bertaraf etmektir. Bu bağlamda ABD'nin bölgesel çıkarlarına hizmet eden her çözüm kabul edilebilir görünmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere ABD, bölgede NATO'nun güney kanadı için önem arz eden stratejik ülke konumundaki Türkiye ve Yunanistan

arasında bir savaşın çıkmasına karşı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu kapsamda ABD, Kıbrıs meselesinin çözümü için Enosis, Taksim tezi ve Çifte Enosis olarak nitelendirilen iki devletin hegemonyasını içeren yönetim anlayış gibi seçenekler göz önünde bulundurmamıştır. Johnson Mektubu karşısında Başbakan İsmet İnönü tecrübeli bir siyasetçi olarak sükûnet içinde hareket ederek bu mektupta geçen hususları çürütecek argümanlar ileri sürmüştür. İsmet İnönü'nün Başkan Johnson'a cevaben yazmış olduğu mektupta dikkat çeken esas bölümler şunlardır. İlk etapta İsmet İnönü, Türkiye'nin önemli bir müttefiki olarak gördüğü ABD'den böylesi bir mektubu almasının kendisinde yarattığı düş kırıklığını vurgulamıştır. İkincisi, ABD Johnson mektubunda Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararının kendisine danışılmadan alındığı hususuna yer vermiştir. Ancak İsmet İnönü, bu hususun tamamen gerçek dışı olduğunu Türkiye'nin Kıbrıs'ı ilgilendiren girişimlerine yönelik ABD'ye her daim bilgi verildiğini ifade etmiştir. Üçüncüsü, İsmet İnönü ABD'nin Kıbrıs'ta Türk halkına zulmü hak gören Yunanistan, onun destekçisi Başpiskopos Makarios ve Rum halkına baskı uygulanmasının gerekliliği belirtmiştir. Dördüncüsü, Johnson mektubu Türkiye'nin ABD ile müttefik ilişkisine dair kendisini sorgulamasına neden olmuştur (Şahin, 2019:87).

Neorealist kapsamda değerlendirdiğimizde ABD Başkanı Johnson'ın dış politika bürokratlarına hazırlattığı Johnson mektubu NATO'nun güney kanadında yadsınamaz bir güç olan Türkiye açısından bir düş kırıklığı niteliği taşımaktadır. Türkiye'nin neorealizmin *self- help* yani kendi kendine yardım ilkesinden saparak SSCB karşısındaki NATO'ya güvenmesi kendisini rehavete sevk etmiştir. Johnson mektubunda olası Türk-Yunan savaşında SSCB'nin Rumları desteklemesi karşısında NATO'nun Türklere desteğinin olmayacağı belirtilmiştir. ABD'nin Türkiye'ye verilmiş olan silahları Rumlara karşı bir saldırı aracı olarak kullanamayacağı yönündeki beyanı, Türkiye'nin güvenlik endişelerini artırmıştır. Türkiye, ABD ve SSCB'nin güvenlik ikilemi yarattığı bir atmosferde dengeleyici güç olarak ABD ve Batı ittifakı yönünde tercihte bulunarak SSCB karşısında güç dengesini sağlamaya çalışmıştır. Türkiye menfaatleri açısından kısa vadede müttefiklik ilişkisi çerçevesinde gücünü artırma ya da rakip devletleri zayıflatma amacı gütmektedir. Başka bir deyişle, harici dengeleme yoluna gitmesi dış politika açısından rasyonel bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Türkiye'nin yeknesak olarak ABD ve NATO'ya güvenmesini orta ve uzun vadede neorealist bir yaklaşım olarak

değerlendirmek yanlış olacaktır. Nitekim, Türkiye'nin uzun vadeli olarak neorealizmin *self- help* ilkesinden hareketle kendi imkân ve olanakları kapsamında içerdeki gücüne güvenmesi gerekmektedir

4.1.4 Cenevre görüşmeleri ve I. Acheson planı

Johnson mektubu ile Başbakan İsmet İnönü'yü ABD'ye davet eden Başkan Johnson'ın davetine icabet edilmiştir. Türkiye'yi İsmet İnönü önderliğinde Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Nihat Erim ve Washington Büyükelçisi Turgut Menemencioğlu gibi önemli isimler temsil etmektedir. ABD ise Başkan Johnson öncülüğünde Dışişleri Bakanlığı görevindeki Dean Rusk, onun yardımcısı görevindeki George Ball, ABD'nin Türkiye Büyükelçisi Raymond Hare ve Genelkurmay Başkanı Maxmell Taylor görüşmelerde bulunmuştur. ABD'deki görüşmeler neticesinde Londra ve Zürih Anlaşmalarının hala geçerliliğini muhafaza ettiğinin ABD tarafından kabul edilmesi önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Johnson ve İnönü'nün görüşmelerinden sonra Dışişleri Bakanlığı görevini Dean Rusk'tan devralan D. Acheson Kıbrıs meselesine diplomatik olarak çözüm bulmak için harekete geçmiştir. Acheson öncülüğünde Kıbrıs'ın garantör ülkeleri olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile Cenevre'de bir araya gelinmiştir. Cenevre'de bir araya gelinmesi ile yapılan görüşmelerin sonucunda "Acheson Planı" adı altında çözüm önerileri ortaya konulmuştur. 14 Temmuz tarihli Acheson Planına göre ilk çözüm önerisi, Kıbrıs Rumlarının Enosis kapsamında Yunanistan ile birleşmeyi hedefleyen düşüncüyü seçmekte hür olduğudur. İkincisi, Kıbrıs'ın kuzeydoğusunda yer alan Karpaz bölgesinin Türkiye'ye ait olmak üzere tahsis edilmesidir. Üçüncüsü, Kıbrıs Türklerinin çoğunlukta olduğu bölgelerde *self-determinasyon* yani kendi kaderini tayin hakkının verilmesidir. Dördüncüsü, Lozan Antlaşması kapsamında Yunanistan'daki Türklere tanınmış olan hak ve imkanların aynısının Rumların yönetimi altındaki bölgelerde yaşam süren Türklere de tanınmasıdır. Beşincisi, BM ve Uluslararası Adalet Divanıca tayin edilmiş olan gözlemciler vasıtasıyla Kıbrıs Türklerinin kendilerine tanınmış olan haklara Rumlar tarafından saygı gösterilip gösterilmediğini teftiş etmektir. Son olarak, Yunanistan hegemonyası altında bulunan Meis adasının Türklere bırakılmasıdır (Gülen, 2012:415).

Acheson'un Kıbrıs meselesinin çözümü bağlamında ortaya koyduğu çözüm önerilerine bakıldığında hem Enosis hem de Taksim tezine olanak sağlayacak şekilde ortaya konulmuş bir plan olarak tasarlanmıştır. Acheson Planının Kıbrıs Türklerinin güvenlik kaygıları ile ilgili endişelerini giderici çalışma olarak ortaya konulmasının sonucu olarak Acheson Planına Yunanlılardan tepkiler gelmiştir. Cenevre görüşmeleri sonucu Acheson Planı kapsamında ortaya konulan öneriler Türkler açısından kabul edilebilir olarak görülmektedir. Ancak bu planın uygulanabilirliği açısından Türkiye'nin endişeleri söz konusudur. Türkiye'yi bu endişelere sevk eden husus ise Rumlar açısından zoraki ortaklık olarak görülen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu anlaşmalarının feshedilerek Akritas Planı kapsamında Rumların adadaki işgal girişimidir. Bu bağlamda, Kıbrıs Rumlar tarafından Enosis hedefleri doğrultusundaki işgal girişimi Acheson Planı'nın uygulanabilirliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Keza, ABD'nin arabulucusu Acheson öncülüğünde Türk ve Yunan temsilcilerince yapılan müzakerelerde uzlaşma sağlanamamış ve Rumların Erenköy'e gerçekleştirdikleri saldırılar neticesinde müzakereler kesintiye uğramıştır (Kocakılıç, 2021:65).

Sonuç olarak, Acheson Planı kapsamında ABD, uluslararası arenada etkin bir ülke olarak Kıbrıs üzerinden Doğu Akdeniz ve Ortadoğu olmak üzere bölgede istikrarı tesis etmek için Türk ve Yunan tarafı arasındaki uzlaşma arayışına girişmiştir. Neorealist kapsamda değerlendirdiğimizde, ABD tarafından müttefik olarak kabul edilen ve NATO'nun güney kanadının yadsınamaz güçleri olan Türkiye ile Yunanistan arasında uzlaşma sağlama gayesi güdülmesi SSCB karşısında dengeleyici bir güç unsuru olarak önem arz etmektedir. İki taraf arasında uzlaşma sağlanması, bölgede ortaya çıkabilecek olan tehdit unsurlarının etkinliğini kaybetmesine yol açacaktır. Ancak Acheson Planı'ndaki öneriler Yunan tarafınca kabul edilebilir görülmemiştir. Türkiye açısından ise ulusal menfaatlere uygun görülmesine karşın ortaya bir uzlaşmanın çıkmaması ABD'nin SSCB karşısındaki dengeleyici gücünün kısmen kaybedilmesine yol açmıştır.

4.1.5 Erenköy Savaşları ve II. Acheson planı

I. Acheson Planı kapsamında Türk ve Yunan temsilcileri arasındaki müzakerelerin devam ettiği süreçte Rumlar tarafından Erenköy'e gerçekleşen saldırılar neticesinde kesintiye uğramıştı. Erenköy'ün Rumlar tarafından saldırılara

maruz kalmasının Rumlar açısından stratejik bir önemi söz konusudur. Erenköy, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri sevkياتını yapabileceği stratejik bölge olarak Rumların saldırılarına maruz kalmıştır. Erenköy saldırılarının esas amacı, stratejik öneme sahip olan bölgede Türk halkının kuşatılması sonucu Türkiye'nin ada ile bağlantısını kesmek ve Türkiye'yi bölgeden soyutlamaktır. Bu amaç etrafında saldırıların devam ettiği bir süreçte BM barış gücü, Rumların Kıbrıs Türkleri ile Türkiye arasında irtibatı kesmek için gerçekleşen Erenköy saldırılarını önlemekte yeterince başarı sağlayamamıştır. Tüm bu gelişmeler ekseninde Türkiye siyasi olarak Kıbrıs'a bir müdahalede bulunma yönünde bir iradeye sahip olmasına rağmen askerî açıdan gerekli imkân ve olanaklara sahip değildir. Bu askeri imkansızlıklar da Kıbrıs'ta Türklere yönelik saldırıların engellenmesi önünde karşı güç kullanımına imkân vermemektedir. Ancak Türkiye Kıbrıslı Türklerin karşı karşıya kaldığı saldırılar karşısında Türkleri yalnız bırakma gibi bir düşünceye sahip değildir. Erenköy saldırıları, Kıbrıs Türkleri ile Türkiye arasında yeterli irtibatın sağlanamamasına sebebiyet vermiştir. Bu irtibat kopukluğu neticesinde adaya yönelik tek müdahalenin hava güçleri vasıtasıyla gerçekleştirilmesi yönünde siyasi irade gerçekleşmiştir. Türkiye, adaya yönelik uyarı niteliğindeki askeri uçuşları gerçekleştirmeden önce uluslararası arenadaki kaotik durumda etkin birer örgüt niteliği taşıyan BM ve NATO'ya gerekli bilgileri vermiştir. ABD ise Doğu Akdeniz'de olası bir savaşın ortaya çıkmasının önüne geçmek için Yunanistan aracılığı ile Rum tarafına Türk Hava Kuvvetlerine ait savaş uçaklarına herhangi bir karşı saldırıda bulunulmaması yönünde direktif vermiştir. Türkiye, Kıbrıs'a çıkartma yapılabilecek stratejik bir bölge olan Erenköy'e yönelik gerçekleşen saldırılarda yaşanan artış neticesinde bombardıman yapılması kararına varılmıştır. Rum askeri güçlerince Türk savaş uçaklarına yapılan karşı ateş sonucunda Yüzbaşı Cengiz Topel'in idaresindeki savaş uçağına isabet eden ateş neticesinde Cengiz Topel uçaktan atlamayı başarmıştır. Ancak, Rumların idaresindeki bölgeye iniş yapan Cengiz Topel, Rum güçlerince yakalanarak kendisine işkence yapılması sonucu hayata veda etmiştir (Gülen, 2012:417).

Rum saldırılarının hala devamlılık göstermesine bağlı olarak gerek Batılı Devletler gerekse de ABD çatışmaların durdurulması yönünde mesaj vermiştir. Kıbrıs'ta çatışmaların durması yönündeki çağrılara bakıldığında Türkler ile Rumlara yapılan çağrılar arasında önemli bir nüans bulunmaktadır. Saldırıların devam ettiği

süreçte saldırıların durdurulması suretiyle geçici de olsa ateşkesin sağlanması için Türk tarafına ateşkesin yapılması yönündeki “çağrı” yapılmıştır. Rum tarafına ise ateşkesin sağlanması için ateşkes yapılması yönünde “bir talimat” verilmiştir. Bu durum göstermektedir ki neorealist çerçevede Türkiye, dış güçlerin talimat vereceği herhangi bir güç olmaktan ziyade aksine bölgesel olarak önemli bir güç teşkil etmektedir. Rumlar ise dış güçlerce kendisine yapılan “ateşkes talimatı” neticesinde Kıbrıs’ta nüfus olarak üstün konumda olması hasebiyle Kıbrıs Cumhuriyeti üzerindeki hegemonyaya sahip olsa da bölgesel bir güç olarak dikkate alınmamaktadır. Bu dönemdeki gelişmelere bakıldığında Türkiye’nin politikalarında neorealist kapsamda herhangi bir sapma yaşanmadığı kanaati oluşmuştur.

Kıbrıs Türklerine karşı tüm bu saldırıların sona ermesinin akabinde Cenevre’de Kıbrıs meselesinin çözümü için yeni müzakerelerde bulunulmuştur. I. Acheson planında Türkiye’yi temsil eden Nihat Erim’e aynı müzakere yetkileri II. Acheson Planı için gerçekleşen müzakerelerde de verilmiştir. ABD özel temsilcisi Dean Acheson, Başkan Johnson’ın talimatı ile II. Acheson Planı için önerilerde bulunmuştur. ABD için öncelikli hedef, I. Acheson Planı’ndan memnun kalmayan Rum halkını II. Acheson Planı ile memnun etme arzusudur. II. Acheson Planı kapsamında ortaya çıkan öneriler şunlardır. Birincisi, Komikebir bölgesinin iki mil kadar batısında yer alan Kuzey ve Güney çizgisinin doğusu elli yıl kadar süre ile Türkiye’ye kiralanacaktır. İkincisi, I. Acheson Planı’nda belirtildiği gibi II. Acheson Planı’nda da Türklere verilen hak ve imkanlar geçerliliğini koruyacaktır. Bunun yanı sıra Lefkoşa’da Türkleri temsilen ve onlarla ilgili işlerle ilgilenmek üzere Yüksek rütbeli bir görevli memur olacaktır. Son olarak, Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilme gayesi güden Enosis hayata geçecek ve adada yaşam süren Türklerin haklarının korunacağına dair ABD tarafından teminat verilecektir (Atun, 2021:207).

II. Acheson Planı’na bakıldığında Türkiye’yi memnun edici öneriler içermemektedir. I. Acheson Planı’na göre Türkiye’ye verilmesi önerilen önemli bir üs konumundaki Karpaz’a bakıldığında alan olarak II. Acheson Planı’nda önerilen Komikebir bölgesinden daha büyüktür. Bunun yanı sıra Komikebir üs bölgesinin 50 yıllığına kiralanması Türklere has bağımsız bölgelerin oluşturulması gayesini sekteye uğratmaktadır. Sonuç olarak, II. Acheson Planı’nda geçen öneriler Türkiye’nin ve Kıbrıs Türklerinin menfaatlerine aykırı olması nedeniyle kabul edilmemiştir.

Makarios ise Enosis hedeflerine gerçek anlamda ulaşılması hususunda II. Acheson Planı'nın önerilerini kabul edilebilir olarak görmemiştir.

4.1.6 Galo Plaza raporu

I. ve II. Acheson Planları ile taraflar arasında uzlaşa sağlanamaması bağlı olarak müzakerelerde istenilen başarı sağlanamamıştır. Bunun üzerine bölgede devam eden kaotik durumun ortadan kaldırılması ve sulhun sağlanması için Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U Thant tarafından Galo Plaza arabulucu olarak görevlendirilmiştir. Galo Plaza, arabulucu rolünü üstlenmesi ile gerek Rum tarafı ile gerekse de Türk tarafı ile müzakerelerde bulunmuştur. Rum tarafı, Kıbrıs'a egemen halk olarak kendilerini görmekte ve Türkleri azınlık olarak nitelendirmektedir. Bundan dolayı Rumlar, Galo Plaza'dan Türklerin azınlık statüsünde görülmesini ve Türklere tam bir özerklikten ziyade kısmi olarak özerklik verilmesini arzu etmektedirler. Rumların temel gayesi kendilerine *self-determinasyon* hakkının verilmesi ile bu gayeyi hayata geçirmektir. Türkler ise Lefkoşa merkezli olmak üzere Yayla Köyü'nden Mağusa'ya kadar uzanan hat üzerinden Kıbrıs'ın yüzde 38'ini teşkil eden Kuzey bölümünün Türklerle tahsis edilmesine dair coğrafi federasyonun oluşturulması yönünde öneri ortaya koymuştur (Örnek & Ververi, 2016:102-103).

BM Genel Sekreteri U Thant tarafından yeni arabulucu olarak tayin edilen Galo Plaza'nın hazırladığı rapora bakıldığında ilk olarak, 1963 Kanlı Noel saldırılarının öncesindeki devlet sistemine tekrar geçilmesinin imkansızlığına vurgu yapılmaktadır. Bununla birlikte Türk ve Rum tarafı arasındaki husumete konu olan hususlar arasında uzlaşının sağlanması için çözümler ortaya koymak gerekmektedir. İkincisi, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti anlaşmalarının taraflara yüklemiş olduğu mükellefiyetten kurtulmanın gerekliliği düşünülmektedir. Üçüncüsü, bir halkın kendi geleceğini kendisinin belirleyeceği yani *self determinasyon* hakkının kabul edilmesi ve çoğunluk prensiplerine riayet edilerek adada sulhun oluşması yönünde çözüm getirmesidir. Son olarak ise Kıbrıs'ta coğrafi olarak ayrıma ve siyasi olarak da federasyon tipi bir yönetim anlayışının oluşmasının önüne geçmektir.

Plaza raporunun içeriğine bakıldığında söz konusu önerilerin Rum tarafının Enosis hedefleri kapsamında öne sürmüş olduğu görüşe uygun bir rapor olduğu görülmektedir. Bu yönüyle Galo Plaza raporu, Türklerin savunmuş olduğu Kıbrıs üniter devlet yapısının devamı için koruyucu nitelik taşıyan Garanti ve İttifak

antlaşmalarının geçerliliğinin kaybedilmesine yol açacak bir rapor olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, Plaza raporu, iki taraf için çözüm önerileri ile kıyaslandığında Rum tarafının Enosis hedefleri yönünde hareket etmektedir. Rumların Enosis gayesi kapsamındaki girişimleri adada yaşayan Türklerin toplumsal ve siyasi olarak azınlık statüsüne konumlandırılmasına neden olmaktadır. Bu durum ise adadaki Türk varlığı için bir tehdit oluşturmaktadır. Bu yönüyle söz konusu rapor, Türkler açısından kabul edilebilir bir öneri niteliği taşımamaktadır. 25 Mart 1965 tarihi itibarıyla BM Güvenlik Konseyine gelen Plaza raporu, Türk halkının menfaatlerine aykırı nitelik taşıması gerekçesi ile Türkiye ve Kıbrıs Türkleri tarafından reddedilmiştir. Bunun sonucu olarak da Galo Plaza'nın Türk ve Rum halkı arasındaki arabulucu konumunun son bulunduğu yönünde bir irade ortaya konulmuştur.

4.1.7 BM Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1965 tarihli kararı

Kıbrıs meselesine dair Plaza raporu kapsamında uzlaşa sağlanamaması sonucu 18 Aralık 1965 tarihinde BM Genel Kurulu bünyesinde toplanılarak Kıbrıs meselesi tekrar BM gündemine alınmıştır. BM gündemine alınan Kıbrıs meselesine ilişkin görüşmede Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsız ve egemen bir devlet olarak toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra Kıbrıs'a karşı ortaya çıkabilecek herhangi bir müdahaleden imtina edilmesinin gerekliliği yönünde karara varılmıştır. Buradan hareketle BM tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti bütüncül bir yapı olarak görülmektedir ve bu devletin topraklarında gerçekleşecek olan herhangi bir dış müdahaleye karşı bir duruş sergilenmiştir. Bu bağlamda 18 Aralık 1965 tarihli BM Genel Kurul kararına bakıldığında Rum lideri Başpiskopos Makarios'un görüşleri ile hemfikir olduğu görülmektedir. Bu süreçte Türkiye'de iktidara gelen Süleyman Demirel, BM Genel Kurul kararının hukuka ve uluslararası anlaşmalardaki hükümlere aykırı nitelik taşıdığını belirtmiştir. Buna ek olarak ise uluslararası anlaşmaların Türkiye ve Kıbrıs Türklerine sağlamış olduğu hak ve yetkilerin bertaraf edilmesinin söz konusu olamayacağına dair görüş ortaya koymuştur. Tüm bu gelişmelere bakıldığında Kıbrıs sorununun çözümünde 1959 tarihli Garanti Anlaşması'nın hayata geçmesini ve bölgesel güç olan Türkiye'nin Kıbrıs'ta sulhu tesis etmesine yönelik bir engelleme girişimi dikkate değer bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır (Tuncer, 2014:54). Türkiye'nin adadaki sulhu tesis ederek Kıbrıs Türklerinin bekasını ve ulusal menfaatlerini gözetici akliselim

politikalar izlemesi neorealist anlayış ekseninde hareket edilmeye çalışıldığının bir göstergesidir.

4.2 1967 Kıbrıs Buhran Süreci

BM Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1965 tarihli kararından önce iktidara gelen Süleyman Demirel ve Adalet Partisinin dış politikaya yönelik temel gayesi, öncelikle Türkiye'nin güvenliğinin sağlam temellere dayandırılmasının gerekliliğinin üzerinde durmasıdır. İkincisi, uluslararası arenada önemli bir güç olmak adına uluslararası devlet münasebetlerinin daha geniş kapsamda gerçekleşmesidir. Üçüncüsü, iktisadi kalkınma için dış politikanın yardımcı bir araç olarak kullanılmasıdır. Dördüncüsü, Türkiye için önem arz eden Kıbrıs meselesine tarafların menfaatlerine aykırı olmayacak şekilde akliselim bir çözümün getirilmesidir. Rum tedhiş saldırılarına maruz kalan ve tehdit altında yaşam süren Kıbrıs Türklerinin bekasının önem arz ettiği bir dönemde Türkiye'nin iktisadi kaygılar güderek Kıbrıs meselesinden kısmen uzaklaşması ile neorealist eksenden uzak bir politika izlendiği görülmektedir. Avrupa ve SSCB ile yakın ilişkiler Türkiye'nin iktisadi gayelerine hizmet etmiştir. Ancak Kıbrıs'taki soydaşlarımızın karşı karşıya kaldığı zulüm ve vermiş oldukları var olma savaşı Rumlar karşısında Türklerin güvenlik kaygısının had safhaya çıkmıştır. 1965 yılında kısmen Kıbrıs meselesinden uzaklaşılsa da dış politika gayelerine uygun ve tarafların menfaatlerine aykırı olmayacak bir çözümün hayata geçmesi için Türkiye ve Yunanistan arasında ikili müzakereler gerçekleşmiştir (Canar, 2018:227-228, Tuncer, 2014: 55).

1965 yılının son dönemleri hem Türkiye'de hem de Yunanistan'da yaşanan siyasal değişimin yaşandığı dönem olarak önem arz etmektedir. Türkiye'de Adalet Partisi iktidarı hükümetteki yerini almıştır. Yunanistan'da ise 1964 seçimleri ile iktidara gelen Yorgo Papandreu'nun görevi bırakması ile siyasal istikrarı bozucu şekilde koalisyon hükümetleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Koalisyon hükümetleri döneminde yaşanan siyasal istikrarsızlık neticesinde 27 Nisan 1967 tarihinde gerçekleşen darbe neticesinde Yunanistan "Albaylar Cuntası" yönetimi altına girmiştir. Albaylar Cuntası ve Kıbrıs Rumları arasında Kıbrıs meselesinde bir görüş birliği sağlanamamıştır. Yunanistan yönetimindeki Albaylar Cuntası, Batılı devletler ile müttefiklik münasebetlerini iyi bir şekilde devam ettirme yönünde iradeye sahiptir. Aynı zamanda Acheson Planı kapsamında Türkiye'ye ödenmesi öngörülen

tazminata olumlu bir yaklaşım sergilemektedir. Ancak Rum lider Başpiskopos Makarios, Albaylar Cuntası'nın bu görüşleri ile hemfikir değildir. Özü itibarıyla Yunanistan'da iktidarı ele geçiren Albaylar Cuntası, Başpiskopos Makarios'a karşı bir tavır sergilemektedir. Özellikle Albaylar Cuntasının Batı yanlısı politikalarının aksine Makarios, Doğu Bloğuna karşı yakın bir politika benimsemektedir. Makarios'un karşıt politikalar sergilemesine bağlı olarak Albaylar Cuntası, hoşnut olmadığı Makarios'u denetlemesi için Grivas'ı kullanmıştır (Şener, 2020:280).

Makarios, Yunanistan'ın benimsediği NATO ve ABD politikaları ile adadaki varlığını devam ettirebileceği görüşünde değildir. Bu yüzden Yunanistan'ın kendisine karşıt yaklaşımının farkında olan Makarios, Grivas ve onun kontrolündeki askeri birliklerin Kıbrıs'tan gönderilmesi hususunda bir tutum ortaya koymuştur. Bu süreçte Başbakan Süleyman Demirel ile Albaylar Cuntası'nın Başbakan olarak görevlendirdiği Kollias arasında görüşmeler yapılmıştır. Yunan Başbakan Kollias, Türkiye'nin menfaatlerine aykırı olmayacak şekilde Rumların Enosis gayelerinin hayata geçmesinin olası olabileceğini vurgulamıştır. Aynı zamanda Enosis sonucu oluşacak yeni düzende adada yaşam süren Kıbrıs Türklerinin din, kültür ve dil gibi pek çok alanda eşit haklarının hukuki olarak tanınabileceğini ifade etmiştir (Oran, 2020:735).

Yunan Başbakan Kollias, Enosis düşüncesini hayata geçirmek için Türkiye lehine olabilecek birtakım tavizler de vermeye razıdır. Ancak Demirel hükümeti, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti ortak yönetimine dönülmesi ya da Türkiye'nin savunduğu "taksim" tezinin gerçekleşmesi yönünde bir arzuya sahiptir. Türkiye açısından bir ulusun diğer bir ulus hegemonyası altında bir yaşam süreceği şekilde ileri sürülen herhangi bir öneri kabul görmemektedir. Türkiye, Lozan'da oluşmuş olan dengelerin kendi aleyhine bozulmamasına çaba göstermiş ve mutabakat sağlanmış olan anlaşmalar üzerinde tek taraflı olarak bir değişime yol açacak çalışmaların karşısında yer almıştır. Bu dönemde Türkiye diğer garantör ülke olan İngiltere'nin Kıbrıs meselesine dair çözüm hususunda kendisine Kıbrıs'ta bir üs tahsis edilmesine yönelik öneriye sıcak bakmıştır. Ancak Yunanistan'ın adada tek hegemonya sahibi olma arzusu, İngiltere'nin teklifinin hayata geçmemesine yol açmıştır. Türkiye ve Yunanistan adına Demirel ve Kollias arasında geçen müzakereler neticesinde bir uzlaşımın sağlanamaması Kıbrıs meselesinin nihai bir çözüme kavuşmasında artık taraflarca bir uzlaşma sağlanmasının zorluğu ön plana çıkmıştır (Oran, 2020:736).

15 Kasım 1967 tarihine gelindiğinde eski EOKA lideri Grivas öncülüğünde Geçitkale ve Boğaziçi gibi köylerde Türklere karşı gerçekleşen saldırılar neticesinde 1967 buhran süreci başlamıştır. Bu süreçte Yunanlılar asker göndererek Rum ordusunun askeri bir güç olarak Kıbrıs Türkleri üzerindeki baskısının daha da hissedilir hale gelmesine sebebiyet vermiştir. Demirel hükümeti, adaya gizli bir şekilde sızan Yunan askeri birliklerinin çekilmesi ve Rum Milli Muhafız ordusunun faaliyetlerinin durdurulması yönünde isteklerini dile getirmişlerdir. Tüm bu isteklerin yanı sıra TBMM’de alınan karar kapsamında Kıbrıs’a Türk askerinin gizli bir şekilde transferinin yapılması yetkisi alınmıştır. Ancak bu dönemde Türkiye Kıbrıs’a etkin bir çıkarma yapabilecek askeri güç ve imkana sahip değildir. Bunun yanı sıra ABD’nin Akdeniz’de halihazırda bekleyen 6. Filosunun olası bir Kıbrıs çıkarmasını önleme ihtimali Türkiye’nin Kıbrıs’a asker transferini zorlaştırmaktadır (Tuncer, 2014:58, Şener, 2020:284-289). Bu noktada Türkiye’nin Kıbrıs’a çıkarma yapmak için yeterli askeri imkanlara sahip olmaması ve Akdeniz üzerinde yadsınamaz bir güç olan ABD karşısında birtakım çekincelere sahip olmasından dolayı Türkiye’nin neorealist kuramdan bir sapma yaşadığı görülmektedir. Türkiye yeterli askeri imkanlara sahip olmayarak diğer devletler karşısında nispeten güç kaybı yaşamıştır. Türkiye, uluslararası arenada hegemonik bir güç olan ABD karşısında neorealist kapsamda askeri ve siyasi güç artırımı yoluyla harici dengelemeyi gerçekleştirememiştir. Aynı zamanda Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesi halinde ABD’nin Akdeniz’deki 6. Filosu ile askeri müdahaleyi önleme olasılığı neorealist kuramdan ne derece sapma yaşadığının bir göstergesidir. Bu süreçte Türkiye deniz üzerinden planlanan askeri transfer konusunda yaşanan aksaklıklar sonucu hava gücü vasıtasıyla Rumları caydırma politikası izlemiştir. Başpiskopos Makarios’a yapılan iletide birliklerinin geri çekilmediği takdirde hava bombardımanının gerçekleşeceği uyarısında bulunulması üzerine Yunan birlikleri Boğaziçi ve Geçitkale köylerinden çekilmişlerdir. Bu çatışma sürecinde adada bulunan BM askeri gücü, 17 Kasım 1967 akşamında adada ateşkesin sağlanmasında görev almıştır. Başbakan Süleyman Demirel, Kıbrıs Türklerinin yaşam sürdüğü köylere yönelik saldırıların devam etmesi sonucu Kıbrıs’a müdahalenin gerekliliği yönünde bir baskıya maruz kalmıştır. Bu kapsamda Demirel, Yunan askeri cunta hükümetine Türkiye’nin Kıbrıs’a dair isteklerine razı olunmadığı takdirde Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesinin kaçınılmaz olduğu bir nota ile iletmiştir (Tuncer, 2014:59).

ABD, yaşanan gerginlik nedeniyle Kıbrıs'ta sulhu tesis edilmemesine ve NATO'nun güney kanalının önemli bölgesel güçleri olan Türkiye ve Yunanistan arasında olası bir savaşın patlak vermesine dair endişelere sahiptir. Ancak ABD, Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginliğin durdurulması için 1964 tarihli Johnson mektubunda olduğu gibi Türk kamuoyunda tepkiye neden olabilecek şekilde adım atmaktan imtina etmektedir. Burada önemle dikkat çekilmesi gereken nokta, 1964 Johnson mektubu ile ciddi derecede tepkiye maruz kalan ABD, bu sefer Kıbrıs konusunda Türkiye'ye yazılı bir bildirimde bulunmak yerine şifahi olarak bildirimde bulunma yolunu tercih etmiştir. İçerdiği büyük bir baskıya maruz kalan Demirel'in Kıbrıs'a yönelik istekleri Yunanistan tarafından kabul görmemiştir. Bunun üzerine Başkan Johnson, taraflar arasında arabuluculuk görevinde bulunmak üzere Savunma Bakanlığında eskiden Müsteşarlık görevinde bulunmuş olan Cyrus Vance'i görevlendirmiştir. Cyrus Vance, Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik herhangi bir müdahalesi sonucunda olası çatışma durumunda ABD'den sağlamış olduğu askeri teçhizatların kullanılmayacağını Türkiye'ye bildirmiştir. Yunanistan'a ise Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesine sebebiyet verilmesi durumunda olası çatışmayı önlemek için ABD desteğinin olmayacağını ifade etmiştir. Vance'in arabulucu girişimleri sonuç vermiş ve arabuluculuk faaliyetleri neticesinde Türkiye Kıbrıs'a yönelik bir askeri müdahalede bulunmamıştır. Yunanistan tarafı ise askerlerini Kıbrıs'tan çekmiş ve Rum saldırılarının etkin komutanlarından Grivas'ın Kıbrıs'tan gönderilmesi ile Rum Milli Muhafız Ordusu da lağvedilmiştir. Bunlara ek olarak, Türklerin yaşam sürdürdüğü ve Rum güçlerin kontrolünde olan köylerde askeri güçlerin geri çekilmesi ile Türk esirler serbest bırakılmıştır. Özellikle Kıbrıs Türklerinin yaşadığı bölgelerde işgale bağlı olarak ortaya çıkan zararını tazmin edilmesi, Kıbrıs Türklerinin egemenliği altındaki bölgelerde yerel hükümet yönetimlerinin oluşturulması ve güvenliğin tesisi için bölgede Türklere ait bir polis gücünün oluşturulması kararlaştırılmıştır. Vance'in arabuluculuğu, Yunanistan ve Rumlar karşısında Türkiye ve Kıbrıs Türk halkının menfaatlerine hizmet eden sonuçları itibarıyla tatmin edicidir (Oran, 2020:737).

BM Genel Sekreteri U Thant ve Vance'in üzerinde durduğu husus, Kıbrıs'taki yabancı askeri birliklerin geri çekilmeleri ve adadaki çete faaliyetlerinin sona erdirilmesine yönelik çağrıdır. Bu çağrının taraf devletlerce kabul görmesi neticesinde 1967 Kıbrıs buhran dönemi sona ermiştir. Vance'in arabuluculuk

sürecine bakıldığında ABD'nin Johnson mektubunda olduğu gibi Türkiye'ye yönelik sert bir üslup kullanılmamıştır. Vance'in Türkiye'yi ABD'den uzaklaştırmayacak şekilde bir politika izlemesi sonucu Türkiye ve ABD münasebetlerinde bir aksama yaşanmamıştır. Türkiye'nin bu dönemde neorealist teori kapsamında Hobbescu anlayıştan hareketle düşmanca bir yaklaşım sergilemekten ziyade Kantçı anlayışın benimsediği uluslararası münasebetlerde dostane bir yaklaşım sergilemiştir. Türkiye, uluslararası arenada sergilemiş olduğu Kantçı yani dostane yaklaşım ile dış politikada ulusal menfaatleri doğrultusunda hedeflerine kısmen olsa ulaşmıştır. Bunun yanı sıra Kıbrıs'ta gerçekleşen saldırıların ortaya çıkardığı güvenlik ikileminden kaynaklı olarak Kıbrıs Türklerinin ulusal bekasına yönelik endişeleri nispeten giderilmiştir.

4.2.1 Geçici Kıbrıs Türk yönetiminin kurulma süreci ve 1967-1974 tarihleri arasında Türkiye'nin Kıbrıs politikası

Akritas planı kapsamında gerçekleşen 1963 Kanlı Noel ile başlayan buhran sürecine karşın 1967 Buhran dönemi, tarafların bir silahlı çatışmasına sebebiyet verilmeden ABD'nin arabuluculuğu ile çözüme kavuşmuştur. Bu sıkıntılı süreçte Türklerin örgütlendiği "Genel Komite" öncülüğünde 28 Aralık 1967 tarihinde Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi kurulmuştur. Geçici Kıbrıs Türk Yönetiminin kurulması sürecini daha iyi değerlendirebilmek adına Genel Komite dönemini incelemek yararlı olacaktır. Genel Komite, Kıbrıs Türklerinin adada akla gelebilecek bütün gereksinimlerini karşılama gayesi ile kurulmuş olan bir yönetimdir. Kıbrıs Türklerinin yaşadığı sorunlu süreçte onlara bir rehber görevi görmektedir. Genel Komite sadece toplumsal gereksinimler için değil aynı zamanda Kıbrıs Türklerinin anayasal ve yönetim haklarına yönelik girişimlere karşı koruyucu mekanizma görevi görmektedir. Genel Komite özü itibarıyla gizli ve TMT'ye bağlı olarak görev yapmaktadır. Özellikle 1963 buhran sürecinde Türklerin devlet mekanizmasından dışlanması sonucu açık bir şekilde devlet mekanizması işlevi ile hareket etmiştir. 1963 buhran dönemi olağanüstü bir süreci teşkil ettiğinden dolayı Genel Komite, olağanüstü bir süreçte hareket eden bir hükümet görevi görmektedir. Bu yönüyle Genel Komite olağanüstü süreçte Türk halkı adına hareket eden bir hükümet olarak bir ilki gerçekleştirmiştir. Genel Komite, 1963-1967 tarihleri arasındaki sorunlu dönemlerde Rumların Türklere çektirmiş olduğu acıları ve tedhiş girişimlerini dünyaya duyurma noktasında aktif rol oynamıştır (Turan, 2020:62-64).

Genel Komiteyi genel olarak değerlendirecek, 1960 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş anlaşmalarına ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına saygılı ve kanunlar çerçevesinde hareket ettiği görülmektedir. Bu süreçte Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı yönünde irade sergileyen Kıbrıs Türkleri, Genel Komite öncülüğünde toplumdaki farklı görüşe sahip insanları bir araya getirmiştir. 1960 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasa'sına ters düşmeyecek bir şekilde "geçici" bir yönetim olduğu özellikle vurgulanmıştır. 28 Aralık 1967 tarihinde ise Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi kurulmuştur (Vatansever, 2010:1514)

Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi, Kıbrıs Anayasası'nın aktif olarak uygulanmasına kadarki süreçte yönetimin işlevselliği bakımından 19 maddelik bir "Temel Kurallar" oluşturulmuştur. Temel Kurallara uygun bir şekilde gerçekleştirilen yasama, yürütme ve yargı görevleri yerine getirmektedir. GKTY'nin temel kurallarından birkaçı şunlardır:

1. Türklerin egemen olduğu bölgelerde yaşayan halk Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi bünyesinde olacaktır.
2. Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi meclis üyeleri, 1960 tarihli Kıbrıs Anayasa'sında geçen haklarını kullanmayı sürdüreceklerdir.
3. Güvenlik ve savunma gibi konulardaki hizmetler, Yürütme Kurulu'nun belirleyeceği teşkilat tarafından gerçekleştirilecektir.
4. Yargı işleri bağımsız mahkemelerce görülür.
5. Türk halkının yaşam sürdüğü bölgelerde 1960 tarihli Kıbrıs Anayasası uygulanıncaya kadarki süreçte GKTY temel kuralları uygulanmaya devam edecektir (Turan, 2020:74-76).

Türkiye, 1963 ve 1967 buhran yıllarından önemli dersler çıkartmıştır. Kıbrıs'a müdahale konusundaki yetersizliklerden alınan dersler sonucu askeri gücün istenilen düzeye erişmesi için gerekli hazırlıklar yapılarak eksik olan teçhizatların temini sağlanmıştır. Bu yönüyle askeri gücü sağlanması bakımından neorealizm kapsamında hareket edildiği kanaati oluşmaya başlamıştır. Tüm bu hazırlıklar devam ederken uluslararası arenada da Kıbrıs'ta sulhun tesisi konusunda BM Genel Sekterliğince 1968 Haziran'ında müzakereler yeniden başlamıştır. Kıbrıs Türklerini Rauf Denктаş, Rum tarafını Klerides, Yunanistan'ı Mihail Dekleris, Türkiye'yi Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı ve BM Genel Sekreterince görevlendirilmiş olan özel temsilci eşliğinde müzakerelere başlanmıştır (Armaoğlu, 2015:710-711, Savrun, 2018:260).

Ne kadar zulme maruz kalsa da Kıbrıs Türklerinin zamanla güçlenmesine de bağlı olarak Türklerin Kıbrıs'ta özerk bir yönetime sahip olmaları müzakere edilmiştir. Ancak Başpiskopos Makarios, gerek özerk yönetim gerekse de federal yönetim ve taksim tezinin Enosis gayelerini sekteye uğratacağı endişesinden hareketle müzakereleri reddetmiştir. Kıbrıs Türklerini beklenmedik bir saldırı ile yok etme gayesini güden Rumlar, EOKA'nın yeniden aktif olması için "EOKA B" adı altında gizli bir örgüt kurmuşlardır. EOKA B, Rum Milli Muhafız ordusunu komuta eden Yunan subaylar tarafından kontrol edilmektedir. EOKA B'nin kurulması ile 1971 yılında gizli bir şekilde adaya gelen Grivas, EOKA B'nin liderliğini devralmıştır. Makarios, Rumların gerçekleştirecekleri askeri saldırılar sonucunda Türkiye'nin garantör ülke olmasına bağlı olarak müdahale hakkını kullanmasından çekinmektedir. Ancak cunta yönetiminin EOKA B'yi kurmasındaki temel gayenin Makarios'u devirmek olduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. Görüldüğü üzere Kıbrıs'a yönelik Enosis gayelerine erişmede Başpiskopos Makarios ve Yunanistan Cunta yönetimi arasında görüş ayrılıkları mevcuttur. Cunta yönetimi, Makarios ile arasındaki görüş ayrılıklarına bağlı olarak Enosis gayelerini gerçekleştirmede yaşanan zorluklar sonucu Kıbrıs'ta Makarios yönetimine son verme arzusundadır (Çelik & Çelebi, 2020:179).

Türkiye'nin 1967-1974 yılları arasındaki Kıbrıs politikalarını değerlendirdiğimizde Türkiye, öncelikli olarak güvenlik konusundaki endişelerini gidermek için Kıbrıs sorununa yönelik çözüm önerilerini desteklemiştir. Türkiye, Kıbrıs'ın Rumların Enosis gayelerinin hayata geçirilmesini sonucu Kıbrıs'ın Yunanistan gibi bir ülkeye tek yanlı olarak bağlanmasını kabul etmemektedir. Genel olarak Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili politikalarına bakıldığında Kıbrıs sorununa dair imza altına alınmış olan uluslararası antlaşmalara bağlı politikalar sergilenmiştir. Türkiye, Kıbrıs Türkleri ile Rumların ortak yönetimini dayanan bir anlayışı savunmuştur. Türkiye açısından adada yaşam süren Türklerin aleyhine başka bir deyişle Rumlar lehine yönetim biçiminin dayatılması uygulanamaz bir yönetim anlayışı olarak görülmektedir. Bu bakımdan Türkiye, Akdeniz üzerindeki bölgesel bir güç olarak oluşan dengelerin Yunanistan lehine olmaması için Kıbrıs üzerinde güç dengesini bozucu politikalara karşı çıkmaktadır (Tuncer, 2014:62-63).

4.3 Bölüm Değerlendirmesi

Zürih ve Londra Anlaşması anlaşmaları sonrasında sağlanan uzlaşılı ile 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti sonrası süreci değerlendirdiğimizde, Türklerin her zaman olduğu gibi uzlaşmacı bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Rumların ise Enosis emellerinden vazgeçemedikleri ve adada çoğunluğa sahip bir toplum *olarak self-determinasyon* ilkesi kapsamında adanın kendilerine verilmesi için politikalar izlediği bulgusuna rastlanmıştır. Türkiye açısından bakıldığında ise bölgede uzlaşmacı ve akliselim politikalar izlenmesi bakımından ulusal menfaatlere zarar vermeyecek şekilde neorealist çizgide hareket ettiği değerlendirilmektedir. Akritas Planı kapsamında gerçekleşen 1963 Kanlı Noel saldırıları ile Rumların neorealizm teorisi kapsamında Hobbescu anlayışı benimsediği ve pesimist politikardan vazgeçmediği görülmektedir. Nitekim, Kıbrıs Türklerini yok etme gayesi güden Kanlı Noel saldırıları ada halkının güvenlik endişelerine kapılmasında önemli bir etken olarak rol almaktadır. Bu tedhiş faaliyetlerine karşı Kıbrıs Türklerinin güvenlik kaygısından kaynaklı var olma savaşında ortaya çıkan beka sorununa karşı birlik içinde hareket edilmesi gücün yadsınamaz önemini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin garantör ülke olarak Kıbrıs Türklerine karşı tedhiş girişimleri karşısında hava kuvvetlerinde gerçekleştirilen uçuşlar ile yapmış olduğu güç gösterisi neorealist çerçevede hareket edildiğinin önemli bir göstergesidir.

27 Mart 1964 tarihinde Türkiye'nin adaya müdahale kararı sonrasında Johnson mektubu neticesinde Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale kararından vazgeçmesi ile neorealist çizgiden sapma yaşanmasına sebebiyet verdiği kanaati oluşmuştur. Nitekim, *self-help* ilkesi kapsamında hareket etmeyerek operasyonel anlamda yeterli askeri sahip olmamasına bakımından Türkiye'nin gizliden de olsa Johnson Mektubundan memnuniyet duyulduğu çıkarımına varılmıştır. Türkiye, SSCB karşısında NATO'ya güvenmekle rehavete kapılmış ve ABD ile yaşanan menfaat çatışması sonucunda yalnız bırakılma tehdidi ile karşı karşıya bırakılmıştır. Bu yönüyle Türkiye'nin neorealizmin *self-help* yani kendi kendine yardım ilkesi çizgisinde hareket etmediği değerlendirilmektedir. Neorealizm teorisine göre devletler, ilk önce kendi imkân ve olanaklarına güvenmeli ve bu kapsamda politikalar üretmelidir. Artık uluslararası bir güç olan ABD'nin adadaki etkisinin daha hissedilir hale geldiği dönemde Cenevre görüşmeleri I. ve II. Acheson Planları ve Galo Plaza tarafından hazırlanan rapor Rumlar ve Türkler tarafından kabul

görmemiştir. Bu noktada uluslararası bir örgüt olan ve neorealist açıdan uluslararası bir güce sahip devletleri bünyesinde barındıran BM'nin Kıbrıs'ta sulhun sağlanması konusunda yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. 1967 yılında Yunanistan'da "Albaylar Cuntası"nın iktidarı ele geçirmesiyle Rum lider Başpiskopos ve Albaylar Cuntası arasında belli görüş ayrılıkları yaşansa da Enosis gayesinin baki kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda Kıbrıs Türkleri ciddi boyutta güvenlik tehdidi altında kaldığı bir süreçte Türkiye'nin adaya askeri müdahale kararı almasına rağmen Kıbrıs'a askeri çıkarma yapacak bir güce sahip olmaması bakımından Türkiye'nin neorealist çizgide hareket edemediği çıkarımına varılmıştır.

Neorealist kapsamda genel olarak Türkiye'yi değerlendirdiğimizde, 1974 Kıbrıs Barış harekâtına giden süreçte 1963-67 buhran sürecinin getirmiş olduğu askeri yetersizliklerden önemli dersler çıkarılmıştır. Bu kapsamda Kıbrıs'ta yaşanan güvenlik endişelerini giderici askeri adımların atılmasının öneminin farkına varılmıştır. Türkiye, Kıbrıs'taki kaotik durumun yarattığı Doğu Akdeniz üzerindeki menfaat çatışmaları sonucu olarak güç dengelerinin kendi aleyhine bozulmasını istememektedir. Bu yönüyle Türkiye'nin güç dengesini bozucu nitelikteki politikalara karşıt yaklaşımı ile rasyonel hareket etmesi bakımından neorealist bir politika sergilediği kanaatine varılmıştır.

5. KIBRIS SORUNUNUN TÜRK-ABD İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Bu bölümde Türkiye'nin başlatmış olduğu I. ve II. Kıbrıs Barış Harekâtına kadarki süreçte ABD'nin Kıbrıs politikasının ne olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. ABD'nin Kıbrıs Politikasına dair bilgi verildikten sonra I. Kıbrıs Barış Harekâtına değinilecektir. Birinci askerî harekât sonrasında ise taraflar arasında uzlaşma gayesi güden Cenevre görüşmeleri ve burada sunulan çözüm önerileri irdelenecektir. Cenevre görüşmeleri sonrasında uzlaşımın sağlanamaması gerekçesinden hareketle II. Kıbrıs Barış harekâtının neorealizm teorisi kapsamında neden ve sonuçlarına dair değerlendirmelerde bulunulacaktır. Tüm bu gelişmeler ekseninde ABD'nin ambargo kararının hangi gerekçeler ekseninde şekillendiği, bu karar karşısında Türkiye'nin tepkisinin ne olduğu, ambargonun Türk siyasetinde ve iktisadi unsurlarda ne gibi etkiler yarattığı irdelenecektir. Bunun yanı sıra Türkiye'ye yönelik ambargonun kaldırılması konusundaki girişimlere temas edilecektir. Son olarak ise II. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan 1983 yılında KKTC'nin kurulmasına kadarki süreç anlatılacaktır.

5.1 ABD'nin Kıbrıs Politikası

Kıbrıs'ın coğrafi konumundan kaynaklı olarak stratejik önemi yadsınamaz bir gerçektir. Bu kapsamda düşünüldüğünde ABD açısından NATO bünyesinde SSCB'ye karşı Doğu Akdeniz üzerinde hegemonya sağlama gayesi öncelikli olmuştur. Doğu Akdeniz'deki ABD menfaatleri göz önüne alındığında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını destekler politikalar izlendiği görülmektedir. Bu dönemde Kıbrıs'ta bulunan İngiliz üsleri ABD'nin Ortadoğu'da ortaya çıkan gelişmelere katılması yönünden önem arz etmektedir. Aynı zamanda ABD, Adana'da bulunan İncirlik üssü ile bölgede etkinliğini artırmakta ve lojistik olarak herhangi bir gereksinim duyduğunda Kıbrıs'tan lojistik desteğini sağlayabilmektedir. Bu olanak ABD açısından Kıbrıs'ı önemli kılmaktadır. ABD Kıbrıs sorununa müdahil olmasa da İngiltere'nin eski gücünü kaybetmesi ile ikame güç olarak bölgede hegemonya kurmaya başlamıştır. Özellikle 1970 sonrası süreçte ABD'nin bölgede daha etkin olduğu görülmektedir. ABD gerek bölgede dinleme yaparak gerekse de U2 uçuşları

ile bölgede istihbarat edinmiştir. Bu yüzden ABD'nin Kıbrıs politikasında güvenlik stratejik öneme sahiptir. Nitekim, ABD politikalarının temelinde SSCB'yi çevreleme arzusu yatmaktadır (Şahin, 2017:633).

SSCB'nin komünizm üzerinden bölgede etkinlik sağlamasını arzu etmeyen ABD, Kıbrıs yönetiminde söz sahibi olan Makarios'un hem adadaki komünist görüşteki insanlara hoşgörüsü hem de SSCB ile yakın teması yönelik olarak karşıt bir politika sergilemektedir. Bunun yanı sıra ABD, SSCB'nin bölgede etkin olmaması için Kıbrıs kriz dönemlerinde Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşmesi olası bir savaşı önleyici girişimlerde bulunmuştur. Çünkü ABD, bölgede etkin olmak ve kontrolü elinde tutmak için NATO'nun güney kanadının önemli güçleri arasındaki olası bir savaşı menfaatlerine aykırı olarak görmektedir. Bundan dolayı ABD açısından Kıbrıs'ın Türkiye'nin ya da Yunanistan'ın egemenliğine girip girmemesi önem arz etmemektedir (Şahin & Şahin, 2023:301-309).

ABD açısından önemli olan bölgede istikrarın hâkim olmasıdır. Daha önceki bölümde önemle vurgulandığı üzere ABD'nin 1971 öncesi süreçte Kıbrıs sorununa gerek arabuluculuk gerekse Johnson mektubu gibi girişimleri ile müdahalede bulunması Türkiye-ABD ilişkilerinde belirleyici olmuştur. 1971-1974 arasındaki sürece bakıldığında ise ABD iç politikasındaki gelişmeler ABD'nin Kıbrıs konusunda nispeten uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir. Ancak ABD, bölgede istikrarının sağlanması için Kıbrıs'ta bağımsız yönetim anlayışının devamı yönünde görüşe sahip olmaya devam etmiştir. Bu zamana kadarki süreçte ABD, Kıbrıs'ta yaşanan sorunlara müdahil olmaktan ziyade Türkiye ve Yunanistan arasında olumlu müzakerelerin gerçekleşmesi yönünde politika izlemiştir. Çünkü Türkiye ile Yunanistan arasında bir uzlaşma sağlanması ABD'nin Doğu Akdeniz üzerindeki menfaatleri açısından SSCB karşısında güçlü konuma geçmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda, 1971 yılı itibarıyla başlayan sulh müzakerelerinde uzlaşma sağlanmaması ABD'nin diplomatik kanallardan Kıbrıs'a müdahil olmasına yol açmıştır. ABD, olası Türkiye-Yunanistan savaşının SSCB'ye yarayacağı ve kendi menfaatlerine aykırı olması sebebiyle çatışmayı önleyici politikalar benimsemiştir. Ancak ABD, Kıbrıs'ta etkin politika sergileme bakımından zorluk yaşamaktadır. Bu zorlukların nedeni ise Rum lider Başpiskopos Makarios'un adada ortaya çıkan sorun üzerinde gerek ABD'nin gerekse de NATO'nun müdahalesine karşı bir duruş sergilemesidir. ABD,

NATO'nun güney kanadını oluşturan ve SSCB karşısında güvenlik stratejileri bakımından Türkiye ve Yunanistan arasında bitaraf olmayı tercih etmiştir. ABD herhangi bir tarafa daha yakın bir yaklaşım sergilemesi durumunda menfaatlerinin zarar görmesi ihtimali karşısında diğer tarafın tepkisinden çekinmektedir. Bundan dolayı ABD, Rumların Enosis düşüncesini ya da Türklerin taksim tezinden birini destekleyerek taraf olmamıştır. ABD, adada sulhun tesis edilmesi için BM ve Avrupa devletlerinin arabulucu rolünden faydalanma yolunu tercih etmiştir (Derman & Kurban, 2016:460). ABD'yi bu dönemde izlediği politikalar bakımından neorealist kapsamda değerlendirdiğimizde hem rasyonel bir hareket edildiği hem de olası çatışmanın yaratacağı güç kaybı ve güvenlik ikileminin oluşmasını önleyici bir politika sergilendiği görülmektedir.

ABD Kıbrıs sorununa karşı yaklaşımında, 1971-1974 arasındaki süreçte Rumlar ile Türkler arasındaki çatışma durumundan ziyade Makarios ile "Cunta Yönetimi" arasındaki fikir ayrılıklarına dayanan ilişki belirleyici olmuştur. Bu süreç, Kıbrıs Türkleri ile Rumlar arasında çatışmaların durulduğu ancak Makarios ile Yunanistan arasında mücadelenin kendini gösterdiği bir dönemdir. Bu yüzden Cunta yönetimi, Makarios'un yönetimdeki iktidarına son vermek için gerçekleşen darbe planı ABD'nin ilgisini Kıbrıs'a yöneltmiştir. Makarios kendisine yönelen tehlikenin farkındadır ve bu tehlike karşısında kendisini güvene almak için silahlanma yoluna gitmiştir (Uslu, 2000:244).

Makarios ve Cunta yönetimi arasındaki fikir ayrılığı neticesinde Makarios'un iktidarına son verme planı ABD'yi doğrudan olmasa da dolaylı yollardan etkileyecektir. Çünkü gerçekleştirilecek bir darbe sonucunda Makarios iktidarına son verilmesi Türkiye'nin garantör ülke olarak adaya müdahalesine imkân tanyacaktır. Buna ek olarak, SSCB ile yakın temasları bulunan Makarios iktidarına darbe ile son verilmesinin ABD ile SSCB'yi karşı karşıya getirme ihtimali de söz konusudur. SSCB ise Atina'da bulunan Büyükelçi Levitchine aracılığıyla Makarios'a yönelik bir darbe girişimine karşı olduğunu belirtmiştir. Çünkü SSCB açısından Makarios önemli bir siyasi figürdür. Nitekim, bu dönemde Kıbrıs'ta siyasi faaliyet gösteren ve kömünist görüşün egemen olduğu AKEL partisi, Makarios'un destekçisi konumundadır (Tenşi, 2018:67).

SSCB menfaatleri açısından Makarios'un önderliğinde bağımsız ve federal bir sisteme dayanmayan tek devlet yapısı arzu edilmektedir. ABD ise Türkiye ve

Yunanistan'ın Kıbrıs'ta ortaya çıkacak olan iç çatışmalara bağlı olarak karşı karşıya gelmesini arzu etmemektedir. Çünkü ABD, olası bir savaşın NATO'nun güney kanadını zayıflatacağı ve Kıbrıs'ın NATO üssü konumunu olumsuz etkileyeceği görüşüne sahiptir. Ancak Makarios'un adadaki iktidarına son verme arzusunda olan EOKA-B lideri Grivas'ın silahlanması gerilimin yeniden başlamasına yol açmıştır. Grivas'ın silahlanarak Makarios karşıtı saldırılar gerçekleştirmesi ABD'nin bölgedeki menfaatlerini olumsuz etkileyeceği için bu saldırıların sonlandırılması arzu edilmektedir. Bundan dolayı ABD menfaatleri açısından Enosis'e ulaşma düşüncesi kapsamında adada şiddet faaliyetlerini komuta eden Grivas sorununun bir an önce çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

5.2 Kıbrıs Barış Harekâtı Süreci ve ABD'nin Kıbrıs Krizine Tepkisi

1974 Kıbrıs krizinin ortaya çıkış sürecine bakıldığında, öncelikle Yunanistan'da gerçekleşen 25 Kasım 1973 tarihinde gerçekleşen darbe sonucu Yunanistan'da Papadopoulos iktidarı sona ermiştir. Papadopoulos yerine İonnides önderliğindeki cunta yönetimi geçmiştir. Cunta yönetimi Papadopoulos hükümetinin benimsemiş olduğu politikalara nazaran daha korkutucu politikalar benimsemiştir. Bu kapsamda ilk olarak Cunta hükümeti Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı konusunda Makarios'a baskı uygulamaya başlamıştır. Makarios bu süreçte kendisinin adadaki iktidarına son verme girişimlerinin farkındadır. Gerek Makarios gerek Kıbrıs Rum basını tarafından meşru Rum yönetiminin adadaki iktidarına son verilmek istendiğini ilan edilmiştir (Uslu, 2016:294). Keza, cunta lideri İonnides, Kıbrıs sorununun artık kesin bir çözüme kavuşmasını arzu etmekte ve Makarios'a karşı bir girişimde bulunacağını sinyali vermiştir. Bunun yanı sıra İonnides, Makarios yönetimine karşı darbe girişimine karşı Türkiye'nin askeri müdahalesinin 1964 ve 1967 süreçlerindeki gibi ABD tarafından önleneyeceğini görüşüne haizdir (Uslu, 2016:295). Makarios özellikle adada bulunan Yunan subaylarının adadaki iktidarına son vermek için darbe girişiminde bulunacağı şüphesiyle adadaki Yunan askerlerin Yunanistan'a geri dönmeleri talebinde bulunmuştur. Ancak Yunan askerlerinin böyle bir gayelerin olmadığı yönünde alınan cevaba karşın 15 Temmuz'da Makarios iktidarına son verilmiş ve Nikos Sampson dönemi başlamıştır (Kıralp, 2023:376-377).

Nikos Sampson'un adada yönetimi ele geçirmesi Kıbrıs Türkleri açısından arzu edilen bir durum değildir. Nitekim, Türkiye garantör ülke olarak bölgeye

müdahale yapabilmek için askeri hazırlıklara başlamıştır. Bununla birlikte Makarios'a darbe girişiminde bulunan askerlerin adadan geri çekilmesini talep etmiştir. Bu süreçte adanın önde gelenlerinden Denктаş ve Klerides, adada federal sistem yapısının devam etmesi için müzakerelerin başlatılması, bu müzakereler başlatılmadığı takdirde ise diğer bir garantör ülke olan İngiltere ile ortak müdahalede bulunulması önerisi ortaya atmıştır (Göktepe & Ünlü, 2014:159).

Türkiye, Nikos Sampson ve diğer darbeci subayların müdahalesi ile Makarios iktidarının sona ermesi sonucu bağımsız Kıbrıs yapısından uzaklaşmasını arzu etmemektedir. Nitekim, Nikos Sampson'un bir oldubitti ile adanın Yunanistan'a Enosis'ini gerçekleştirmesi Türkiye'nin Kıbrıs politikası açısından aykırılık teşkil etmektedir. Garantör ülke olarak Türkiye'de Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin hayatı tehlikeleri nedeniyle yaşanan güvenlik kaygılarını ve beka sorununu bertaraf etmek için vakit kaybedilmeden adaya askeri bir müdahalede bulunulması gerektiği düşüncesi hakimdir (Eroğlu, 2002:756). Bu süreçte, ABD'nin bilgisi olduğu halde darbe girişimine engel olmadığı ve askeri cunta lideri İonnides'in Kıbrıs'a darbe girişine ortam hazırlandığı iddiası hem H. Kissenger hem de ABD Kıbrıs Masası Müdürü Thomas Boyatt tarafından reddedilmiştir (Günel, 2019:2175-2192).

ABD yönetimi Yunanistan için bir sorun teşkil eden Makarios sorunu karşısında etkin rol oynamak yerine çözüm konusunu Yunanistan hükümetinin inisiyatifine bırakmıştır. Bu bağlamda ABD, Yunanistan ve Kıbrıs Rum yönetimi arasındaki ihtilaflar neticesinde ortaya çıkan sorunlara siyasi olarak herhangi bir müdahalede bulunmama yolunu tercih etmiştir. ABD'nin Yunanistan'daki menfaatleri göz önüne alındığında Yunanistan cunta yönetiminin desteklenmesi önem arz etmektedir (Uslu, 2016: 296). Temel olarak ABD dış politikası bekle ve gör politikası dayandığından dolayı Yunanistan Cunta yönetiminin Makarios iktidarına son vermesine ses çıkartılmamıştır. ABD sadece adada şiddetin uygulanmaması ve Kıbrıs'ın bütüncül toprak yapısının muhafaza edilmesi gerektiği konusunda desteğini ifade etmiştir. ABD yönetimine göre Kıbrıs darbesi sonucu yaşananlar Kıbrıs'ın iç sorunları olarak görülmektedir. ABD açısından Makarios iktidarının son bulması yadsınamaz bir öneme sahiptir. Çünkü Makarios, Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasında başlayan rekabetten menfaatleri doğrultusunda faydalanarak neorealist kapsamda değerlendirebileceğimiz bir denge politikası izlemiştir. Bundan dolayı SSCB yanlısı bir Makarios yerine ABD

menfaatlerine hizmet eden bir yönetim arzu edilmektedir. Keza, ABD'nin Yunanistan'daki menfaatleri göz önüne alındığında Yunanistan'ın Kıbrıs'a darbe girişimine ABD yönetimince ses çıkarılmaması yadırganmamalıdır (Günel, 2019:2189).

ABD için önemli husus, Makarios yönetiminin devrilmesi sonucunda Türkiye ve Yunanistan arasında çıkması muhtemel bir savaşın önlenmesi için taraflar arasında müzakerelerin başlatılmasıdır. Ancak ABD, Türkiye'nin Sampson rejiminin son bulması, adada federasyon tipi oluşumun ortaya konulması ve Türkler ile Rumlar arasında görüşmelere başlanılmasına dair görüşü desteklememiştir (Uslu, 2016: 298). Diğer bir taraftan ABD'nin Kıbrıs darbesi sonucu Başpiskopos Makarios iktidarına son verilmesine sessiz kalmasının arkasında yatan nedenlerden biri de ABD iç siyasetini meşgul eden Watergate skandalıdır. ABD Başkanı Nixon'ın Watergate skandalı nedeniyle görevden uzaklaştırılma olasılığı ilgiyi dış politikadan ziyade iç politikaya yöneltmiştir (Başlamışlı, 2021:703).

ABD'nin Kıbrıs darbesine sessiz kalması Türkiye'nin adaya yönelik bir askeri müdahalede bulunmasına yönelik bir destek olarak algılanmamalıdır. 17 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs darbesinin yaratmış olduğu kaotik durum istişare edilmek üzere Başbakan Bülent Ecevit ve İngiliz yetkililer arasında Londra'da görüşmeler yapılmıştır. Bu süreçte ABD Dışişleri Bakanı H. Kissenger, bakan yardımcısı Joseph Sisco'yu darbe nedeniyle kaotik ortamın baş gösterdiği Kıbrıs'a göndermiştir. Sisco'nun öncelikli vazifesi, mekik diplomasi uygulamak suretiyle Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesini geciktirmek ve Türkiye ile Yunanistan arasında olası bir savaşın patlak vermesine engel olmaktır. Nitekim, Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaşın patlak vermesi ABD'nin bu ülkelerdeki üslerinin akıbetini tehlikeye atacaktır (Uslu, 2016:299-300).

Türkiye'nin ABD'nin arabulucu tayin ettiği Joseph Sisco'nun arabuluculuğuna karşı iyi niyetli bir yaklaşım sergilemesi bakımından neorealist anlamda rasyonel bir politika sergilendiği görülmektedir. Türkiye, Joseph Sisco'nun arabuluculuğunu kabul ederek hem dünya kamuoyunda tepki çekmemiş hem de Kıbrıs'a askeri müdahale sürecine giden süreçte kendilerine yol açmıştır. Bülent Ecevit, Londra'da İngiltere ile Türkiye arasında görüşmelere katılmak isteyen Joseph Sisco'ya ABD'nin garantör devletlerinden olmaması hasebiyle bu görüşmelere katılamayacağı ifade etmiştir. Bunun yanı sıra Joseph Sisco ile birebir görüşmeye

açık olduğu düşüncesini iletmiştir. Sisco ve Bülent Ecevit arasında gerçekleşen görüşmede Sisco, olası bir Türkiye-Yunanistan savaşının Türkiye ile ABD arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Buna bağlı olarak da Türkiye'ye yapılan ABD yardımlarının kesintiye uğrayabileceği vurgulanmıştır. Bülent Ecevit, Kıbrıs'a olası bir askeri müdahaleden vazgeçmek için Nikos Sampson ve Yunan subaylarının adadan geri çekilmesi, federasyon tipi bir yönetim anlayışının oluşturulması ve Kıbrıs Türkleri ile Rumlar arasında görüşmelere başlanması konusunda şartlar öne sürmüştür. Sisco ise bu şartları Yunanistan cunta yönetiminin kabul etmesi için gayret göstereceğini belirtmiştir. Ancak Sisco, bu süre zarfında Yunanistan'dan cevap alınıncaya kadar Türkiye'nin Kıbrıs'a herhangi bir askeri müdahalede bulunmamasını istemiştir (Ecevit, 1999:16-17).

Bülent Ecevit'e göre bir oldubitti ile kabul görmek isteyen Sampson rejiminin iktidarına son vermenin tek yolu Kıbrıs'a bir askeri müdahalenin gerçekleştirilmesidir. Daha önceki süreçte Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmasına olanak tanınmayan Türkiye, Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmadığı takdirde adayı tamamen kaybedeceğini farkındadır. Sisco'nun Nikos Sampson yerine daha ılımlı bir liderin tayin edilmesi ve Yunan askerlerinin adadan geri çekilmesi önerileri Yunanistan askeri cunta yönetimince kabul görmemiştir. Bülent Ecevit, 1964 ve 1967 buhran sürecinde ABD'nin dinlenerek yapılan hatalardan ders çıkartmış ve aynı hataların tekrar yapılmayacağını Joseph Sisco'ya ifade etmiştir. Sisco ile yapılan görüşmeler neticesinde Bülent Ecevit, bölgesel bir güç olarak yeterli askeri gücü temin ettikten sonra Kıbrıs'a askeri müdahale kararı almıştır (Ecevit, 1999:18).

Bu dönemi neorealist kapsamda değerlendirdiğimizde Türkiye bu süreçte neorealist çizgiden kopmadan akılsel davranmış ve her daim diplomatik kanalları açık tutmuştur. Diplomatik kanalların tıkanıdığı noktada 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtı başlatılmıştır. Türkiye Türk birliklerini adaya sokarak Girne'ye kadar ilerlemiştir. BM Güvenlik Konseyi, Türkiye'nin adaya müdahalesi sonucu gerçekleşen çatışmaların geçici olarak durması için ateşkes ilan etmiş ve Türkiye bu karara uymuştur. Ancak adaya yapılan askeri teçhizat aktarılmasında bir aksama yaşanmamıştır. Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi Rum ve Yunanistan cephesinde yönetimde değişimlere sebebiyet vermiştir. Bu süreçte Atina Cunta yönetimi görevini sivil bir yönetim olan Karamanlis'e devretmiştir. Rum tarafında ise darbe ile

iktidarı ele geçiren Enosis yanlısı Nikos Sampson yerine Klerides yönetimi devralmıştır (Arık, 2011:17). ABD'nin askeri ve iktisadi yardımlarının kesileceği hususundaki tehditlerinin Türkiye üzerinde etkili olmamasının nedeni haşhaş sorunu nedeniyle minimuma inen yardımlardan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden Türkiye'ye yönelik ABD tehditleri Kıbrıs Türk askeri müdahalesini önlemede etkisiz kalmıştır (Uslu, 2016:304-305).

Ateşkesin sağlandığı süreçte gerek Rum tarafında gerekse de Yunanistan'da gerçekleşen yönetim değişikliği sonrasında garantör ülkelerin Dışişleri Bakanları Cenevre'de bir araya gelmişlerdir. 25 Temmuz 1974 tarihinde başlayan Cenevre görüşmeleri gergin geçmiştir. İlk etapta taraflar arasında uzlaşma sağlanamamıştır. İngiltere'nin bu görüşmelerdeki etkin rolü sayesinde 30 Temmuz 1974 tarihinde taraflar arasında bir protokol imzalanmıştır. Bu protokole göre 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu anlaşmaları olan Londra ve Zürih Anlaşmalarının geçerliliği koruduğu konusunda uzlaşma sağlanmıştır. Aynı zamanda, Türk ve Rum askeri birlikleri arasında bir güvenli bölgenin tesis edilmesi, Rumların işgal etmiş oldukları Türk köylerinden çekilmesi ve Kıbrıs Türkleri ile Rumların bir arada yaşam sürdüğü bölgelerde BM tarafından güvenliğin tesis edilmesi gibi kararlar bu protokole yer almıştır (Erol, 2017:210-211, Dinç, 2022:143). Ancak Rum tarafı bu protokole sadık kalmamış ve Türk köylerine yönelik şiddet girişimlerine devam etmiştir. Bu süreçte politik konulara dair müzakerelerde bulunmak üzere II. Cenevre görüşmeleri başlamıştır. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger Başbakan Bülent Ecevit ile yapmış olduğu görüşmede Cenevre görüşmelerinde Türk tarafının adadaki yönetim önerisi için "kanton" sisteminin sunmasını istemiştir. Görünen tabloda gerek Rum tarafının gerekse de Yunanistan'ın yaklaşımına bakıldığında federasyon tipi bir yönetim anlayışının adada uygulanmasının zorluğu aşıkardır. Bu yüzden tarafların adaya yönelik yönetim beklentileri göz önünde alındığında "kanton" sistemi, H. Kissenger tarafından B. Ecevit'e öneri olarak sunulmuştur (Uslu, 2016:312, Erol, 2015:732-749-754).

Türkiye'nin bu konferansta ulaşmayı arzu ettiği temel gaye, Kıbrıs'a gerçekleştirdiği müdahale sonucunda federal yapı içerisinde elde edilen toprakları kabul ettirmektir. Ancak Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi ile elde edilen yüzde 38'lik toprak parçasının Kıbrıs Türklerine ait olacak şekilde bir yönetim anlayışının hayata geçmesi düşüncesi Rumlar tarafından kabul görmemiştir. Bu bağlamda Cenevre

Görüşmelerinde istediğini alamayan ve Kıbrıs'ta sulhun sağlanamayacağı kanaatine varan Türkiye, 14 Ağustos 1974 tarihinde II. Kıbrıs Barış Harekâtını başlatmıştır. Bu barış harekâtı ile Kıbrıs'ın Kuzey bölgesi Türklerin kontrolüne geçmiştir (Şahin, 2022:63-64). Kıbrıs'ta yaşayan Türkler ile Rumlara bakıldığında birçok noktada ayrışmayı tarihsel süreçte görmekteyiz. Keza, iki toplum arasında dil ve dini konularda da ortak bir yan yoktur. Bu noktada Kıbrıs görünüşte bir bütünlük arz etse de toplumsal yapıya bakıldığında iki toplum arasında ayrışmalar bariz bir şekilde görülmektedir. Bundan dolayı da Türkiye'nin 1974 yılındaki Kıbrıs askeri müdahalesi bölünmüş yapı içerisindeki Türk hattının netleşmesine yardımcı olmuştur (Özata, 2017:211-212).

Türkiye'nin Kıbrıs askeri müdahalesinin gerçekleştiği bu süreç aynı zamanda ABD iç siyasetinde çalkantılı bir döneme rastlamaktadır. 1974 Kıbrıs müdahalesine giden süreçte ABD Başkanı Nixon, Watergate Skandalı'ndan kaynaklı olarak ülkedeki iktidarını devam ettirme çabası içerindedir. Ancak Türkiye, Yunanistan ve İngiltere öncülüğünde gerçekleşen Cenevre müzakereleri döneminde Başkan Nixon iktidarı kaybetmiş ve yerini Gerald Ford'a bırakmıştır. Dışişleri Bakanı olan Henry Kissenger diplomatik süreçte etkin bir rol oynamıştır. Kıbrıs Türk askeri müdahalesine gerekçe oluşturan Makarios'a darbe girişimine giden süreçte ABD, Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından sunulan çeşitli raporlarla istihbarat edinmiştir. Ancak ABD gerek CIA vasıtasıyla kendisine gelen istihbarat gerekse Dışişleri Bakanlığına gelen raporlar kapsamında harekete geçmek yerine Makarios'a karşı gerçekleşen darbeye kadarki gelişmelere karşı sessiz kalma yoluna gitmiştir. SSCB yanlısı politikalar izleyen bir siyasi figür olan Makarios iktidarına son verilmesi ABD'nin menfaatleri açısından darbeye sessiz kalınmasına bir gerekçe oluşturmaktadır (Günel, 2019:2175-2180-2190).

ABD, Kıbrıs konusunda her daim temkinli politikalar izlemiştir. ABD açısından önemli olan daha önce de belirtildiği gibi hangi toplumun adaya yönettiği değil aksine bölgede istikrarın tesis edilmesidir. Darbe sonrası süreçte ise Dışişleri diplomatlarından Sisco, Dışişleri Bakanı H. Kissenger'ı bilgilendirerek darbe sonrası oluşan yeni rejimin tanınmasının Türkiye-ABD ilişkilerinde gerginliğe neden olacağı yönünde bir görüş ifade etmiştir. Bu dönemde ABD Türkiye'ye çeşitli notalar vererek hem Yunanistan'ın tepkisini çekmemiş hem de Enosis'in gerçekleşmeyeceğine dair garanti verilerek Türkiye ile ılımlı politikalar ortaya

koymuştur. ABD dışışleri diplomatlarından Sisco'yu darbe sonrası süreçte Türkiye ile Yunanistan arasında arabuluculuk yapması için görevlendirilmiştir. Sisco'nun arabulucu rolünü üstlenmesindeki temel gaye, daha önce de üzerinde durulan Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs üzerinden olası bir savaşı önlemektir. Esasında ABD bir taraftan da SSCB yanlısı Makarios'un adadaki iktidarının sona ermesinden de memnuniyet duymaktadır (Toman, 2019:135). SSCB ise menfaatlerine uygun hareket eden ve uzlaşi içerisinde olduğu Makarios'un önderliğinde bağımsız bir Kıbrıs arzu etmektedir. SSCB'nin desteklediği bir siyasi ve dini figür olan Makarios iktidarına Yunanistan cunta yönetiminin desteği ile gerçekleşen bir darbe sonucu son verilmesi SSCB tarafında tepkiye yol açmıştır. Bu durum aynı zamanda SSCB ile oluşan detant döneminin sekteye uğramasına yol açacağından hareketle ABD, Kıbrıs konusunda ilk etapta etkin bir rol oynamamayı tercih etmemiştir. Keza, ABD Dışışleri Bakanı H. Kissinger ABD'nin Kıbrıs konusunda müdahil olmama yönündeki iradesini ifade etmiştir (Özata, 2017:220).

Makarios'un adadaki iktidarına son verilerek Nikos Sampson iktidarının başlamasına müteakip Türkiye tarafından başlatılan Kıbrıs Barış Harekâtı neticesinde ABD, ilk tepki olarak sulhun tesisi için ateşkes ilan edilmesi talebinde bulunmuştur. Türkiye'nin başlatmış olduğu Kıbrıs Barış Harekâtı'nın yarattığı kriz sürecini ABD'nin periyodik olarak izlediği yaklaşımları özetlemek gerekirse, ABD, adadaki Makarios iktidarına karşı bir darbe girişiminin olacağı bilgisine gerek CIA gerekse de Dışışleri Bakanlığı raporlarından edinmiştir. Ancak ABD ilk olarak darbe girişimine karşı herhangi bir müdahalede bulunmamayı tercih etmiştir. İkinci olarak, ABD, Yunanistan'daki cunta yönetiminin adadaki müdahalesine herhangi bir tepki vermemiş ve Türkiye ve Yunanistan arasında uzlaşi için ABD Dışışleri diplomatı Sisco aracılığıyla taraflar arasında mekik diplomasisi izlemiştir. Nitekim, bu süreçte ABD Türkiye'nin diplomatik yollardan ziyade adaya askeri müdahalesine müsaade edilmemesi yönünde politika izlemiştir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken önemli husus, bu süreçte meşru olmayan Nikos Sampson iktidarına karşı adaya müdahale edilmediği takdirde Sampson' un ABD tarafından tanınacağıının Türkiye tarafından erken fark edilmesidir. Üçüncü olarak, ABD 20 Temmuz itibarıyla Türkiye tarafından başlatılan hareketin gerçekleşmesinin anlaşılabilir olduğunun ortaya konulduğu bir yaklaşım sergilemiştir. Nitekim, bu yaklaşımın benimsendiği süreçte Türkiye ve Yunanistan arasında ABD vasıtasıyla diplomatik kanallar açık

tutulmuştur. Dördüncü olarak, Cenevre görüşmelerinde arzu edilen uzlaşımın sağlanamaması sonucu Türkiye'nin Kıbrıs'a başlattığı ikinci harekât sonrasında ABD, Türkiye'nin ilk harekâtın anlaşılabilir olduğu görüşünü terk ederek ikinci harekâta karşıt bir yaklaşım izlemiştir. Bu dönemde ABD Yunanistan hükümetini destekleyici yaklaşım sergilemiştir. Çünkü, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi ile Yunanistan meşru yönetimi Karamanlis hükümeti zayıflamıştır. Bu bağlamda, ABD destekçisi olan Karamanlis hükümetinin yönetimde kalması için Yunanistan'a desteğini esirgememiştir. NATO kapsamında bakıldığında 1974 yılındaki Türk askeri müdahalesinin Yunanistan üzerindeki etkisi yadsınamaz nitelik taşımaktadır. Çünkü bu süreçte Yunanistan hükümet lideri Karamanlis, Türkiye'nin adaya gerçekleştirdiği askeri müdahalesi karşısında NATO'nun askeri kanadından çekilme kararına varmıştır. Bu karar bir nevi tepki olarak ortaya çıkmıştır. (Çaylı, 2023:146). Keza, H. Kissinger ve Sisco Yunanistan'daki ABD karşıtlığından ötürü Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadında çekildiği kanaatindedir. Yunanistan hükümet lideri Karamanlis'in iç siyasetteki baskılarla baş edebilmek ve hükümetin güç kaybetmesinin önüne geçebilmek için NATO'nun askeri kanadından çekildiği göz ardı edilmemelidir. Bu yönüyle Karamanlis'i değerlendirdiğimizde neorealist kapsamda rasyonel kabul edilebilir bir politika ortaya koymuştur. Ancak Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekilmesi müttefik ilişkiler kurularak harici güç dengelemesinin sağlanması bakımından neorealist çizgiden kısmi kopuş yaşandığı izlenimi yaratmaktadır.

5.3 ABD'nin Türkiye'ye Silah Ambargosu

5.3.1 Ambargo kararının alınma ve uygulanma süreci

Ambargo sürecinin gelişmelerinin temelinde ABD dış politikasını oluşturan askeri ve iktisadi yardımlar önemli bir yere sahiptir. ABD'nin diğer ülkelere yardım politikasının temel gayesi diğer ülkelerin ABD menfaatlerine hizmet etmesidir. Keza, ABD diğer devletlere yaptığı iktisadi yardımlar vasıtasıyla diğer coğrafyalar üzerinde etki alanını genişletmektedir. Bundan dolayı ABD, milli menfaatlerine aykırı hususlarla karşılaştığı zaman iktisadi yardımı kesme tehdidi ile diğer devletleri korkutarak dış politikaya dair emellerine ulaşmaya çabalamaktadır. Ambargo kararının alınmasında her ne kadar görüntüde Türkiye'nin 1974 tarihli Kıbrıs askeri müdahalesi neden olarak belirtilse de altında yatan gerçek bambaşka temellere

dayanmaktadır. Bu yüzden ambargo kararının alınmasında neyin etkili olduğuna ve bu kararın hangi gerekçeye dayandırılarak kamuoyuna ilan edildiğini ayrıntılı işlemekte fayda olacaktır. Türkiye'ye yönelik ambargo kararının alınmasına yönelik olarak ortaya çıkan ilk görüş, 1974 yılında yönetimde olan Ecevit hükümetinin ABD'nin Türkiye'deki haşhaş ekiminin yasaklanması konusundaki görüşleri karşısında karşıt politikalar izlenmesi olarak görülmektedir. Bu karşıt politika üzerine ABD kongresinde ortak bir yönerge kapsamında Türkiye'ye karşı bir ambargo uygulanması görüşü paylaşılmıştır. Temelde haşhaş ekimi dolayısıyla ambargo kararı alınması görüşünün hâkim olduğu bir atmosferde Kıbrıs askeri müdahalesi sonucu Türkiye'nin kısmi egemenliği karşısında kamuoyundan tepki çekmemek için ambargo bir silah olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, silah ambargosu Kıbrıs askeri müdahalesine bağlı bir karar olarak dayatılmıştır (Özata, 2017:240-241).

Neorealist kapsamda bakıldığında Soğuk Savaş dönemindeki ABD ve SSCB arasındaki dış politikada da değişimler gözlenmiştir. Neorealist kapsamda hegemonik bir güç olarak değerlendirdiğimiz ABD, SSCB'nin kendisinde ve müttefik devletlerde yarattığı güvenlik ikilemine bağlı olarak gerçekleştirdiği çevreleme politikasını terk etmiştir. Ayrıca SSCB ile ilişkilerdeki detant dönemi olması ABD'nin güvenlik algısında değişime neden olmuştur. Bu algı değişikliği ise Türkiye gibi iktisadi yardıma gereksinim duyan bir devlet yardımlarında azalma yaşanmasına sebebiyet vermiştir. SSCB karşısında stratejik bir öneme sahip yadsınamaz bir bölgesel güç olarak Türkiye'ye verilen iktisadi yardımların azaltılması ve Türkiye'ye uygulanan ambargo kararı artık Türkiye'nin ABD dış politikasında öneminin azaldığı görüntüsü çizmektedir. Ambargo kararının alınması sürecine bakıldığında ABD yönetimi ve kongre arasında fikir ayrılıklarının yaşandığı görülmektedir. ABD yönetimi, Türkiye'ye karşı ambargo kararının alınmasını istemezken kongrede ise tam tersi bir görüş hâkim olmuştur. Çünkü Senatörlere göre Türkiye, silaha yardımlarına dair 1947 ve 1960 yıllarında imzalanmış olan ikili anlaşma maddelerinde bahsi geçen silahların savunma amaçlı kullanılabileceği maddesini ihlal etmiştir. Ancak ABD yönetimi, Türkiye'ye yardımların kesilmesi durumunda stratejik öneme sahip ABD üslerinin kullanımı konusunda endişeye sahiptir (Uslu, 2016: 318).

Keza, Kongre ve Senato tarafından Türkiye'ye uygulanması öngörülen ambargo kararı yasa tekliflerinin ABD Başkanı Ford tarafından reddedilmesi, kongre ile ABD yönetimi arasındaki fikir ayrılıklarının bir göstergesidir. Ancak unutulmaması gereken husus, dış politika kararlarının belirlenmesinde etkin aktör kongre değil ABD yönetimidir. ABD yönetimi Türkiye konusunda tepkileri üzerine çekmemek için dış politikada belirleyici olanın kongre olduğu izlenimi yaratmıştır. Nitekim, ABD yönetimi hem Türkiye ilişkilerinde aksama yaşanmamasını hem de Türkiye'de bulunan ABD üslerinin kullanımına devam edilmesi gayesini taşımıştır. ABD Başkanı Ford ve Dışişleri Bakanı H. Kissenger, uygulamaya konulmak istenen ambargo kararının Türkiye-ABD ilişkilerinde aksamalara neden olacağı görüşüne sahiptir. Bu yüzden ambargo kararı ABD'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu gibi bölgeler üzerindeki menfaatleri açısından arzu edilmemektedir (Özata, 2017:245).

Türkiye ve ABD arasındaki haşhaş konusunda yaşanan fikir ayrılıkları yaşanması sonucu uygulanmak istenen ambargo kararının 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına bağlanmasının önemli nedenlerinden biri de Yunanistan'dır. Bu durumun yaşanmasında Yunanistan'daki ABD algısı etkili olmuştur. ABD, Türkiye'ye ambargo kararı uygulayarak hem kendisini destekleyen Karamanlis hükümetinin güç kaybetmesini engellemek hem de Yunanistan'daki ABD karşıtlığının önüne geçmek istemektedir. Bu bağlamda ABD'yi değerlendirdiğimizde Yunanistan'da ABD yanlısı bir toplumsal algı yaratmak bakımından rasyonel bir politika sergilenmiştir. Ancak ABD'nin önemli bir müttefik olan Türkiye'ye güven kaybı yaşatması bakımından rasyonel bir politika sergilenmediği değerlendirmesini yapmak yanlış olmayacaktır. ABD Karamanlis hükümetinin herhangi bir yolla göreve devam edememesi durumunda kendi menfaatlerinin zarar göreceğinden hareketle Karamanlis hükümetini desteklemiştir. Buna ek olarak, ABD, Türkiye'ye yönelik ambargo kararını haşhaş sorununa bağlı olarak her hâlükârda uygulayacağından dolayı ambargonun Kıbrıs müdahalesine bağlanması bakımından etkin bir politika ortaya koymuştur (Özata, 2017:247-248).

Tüm bu politikalara bakıldığında özellikle SSCB'ye karşı ortak hareket eden Türkiye ve ABD arasındaki ilişki açısından II. Dünya Savaşı itibarıyla devam eden sıkı müttefik ilişkisinde ve SSCB'ye yönelik tehdit algısında değişim yaşandığı görülmektedir. ABD açısından Türkiye'nin Kıbrıs'ın Kuzey bölümünü ele geçirerek o bölgede egemen olması neorealist kapsamda ofansif bir tutum olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Bu bağlamda, 1961 yılında üzerinde uzlaşa sağlanan Dış Yardım Yasası'na göre Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunması bu yasanın ihlali olarak değerlendirilmiştir. Keza, bu yasaya göre yardım olarak verilmiş olan askeri teçhizatlar ancak savunma ve güvenlik gibi amaçlar dışında kullanılamaz. Bundan dolayı ABD, Türkiye'ye uygulamak istediği ambargo kararı için yeni bir gerekçe ortaya koymuştur (Özata, 2017:251).

Yunanistan'ın da Kıbrıs'taki darbe girişimde kullandığı silahlara bakıldığında söz konusu askeri teçhizatların ABD yardımı ile kendilerine tahsis edildiği görülmektedir. Bu da aslında Yunanistan'ın kendisine savunma amaçlı verilen askeri teçhizatların Makarios'a darbe girişimde kullanılması ile 1961 Dış Yardım Yasası'nı ihlal ettiği görülmektedir. Buna rağmen ABD kongresi Yunanistan'ın bu girişimleri karşısında yaptırım olarak ambargo uygulanması düşüncesi ifade etmemiştir. Bu yönüyle ABD'nin iki yüzlü politika izlemiştir. Türkiye'nin Kıbrıs'ta Makarios'a darbe girişimi sonrasında vakit kaybetmeden adaya askeri müdahalesine ABD ambargo kararı ile müeyyide uygulamıştır. Bu süreçte Türkiye İngiltere'ye adaya ortak müdahale edilmesi teklifi sunmuştur. Ancak alınan ret cevabı ile Türkiye, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti kurucu anlaşmalarının kendisine tanıdığı müdahale hakkını kullanmıştır (Eroğlu, 2002:753).

ABD'nin Türkiye'ye ambargo kararı alması ve Yunanistan'a karşı böyle bir girişimde bulunmamasında ABD desteğini alan bir Yunan hükümetinin iktidarda olması ve ABD'de Yunan lobisinin bulunması etkin rol oynamıştır (Çelik, 2021:127-129). Temel olarak uluslararası gelişmeleri baz aldığımızda ABD'nin aldığı ambargo kararına Türkiye'nin Kıbrıs askeri müdahalesini gerekçe olarak sunmak doğru bir yaklaşım değildir. 1961 Dış Yardım Yasası'na bakıldığında ABD'nin ambargo kararı ile Türkiye'ye sağlanan askeri teçhizatın yanı sıra iktisadi yardımların da kesintiye uğraması yanlış bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ambargo kararı Türkiye açısından arzu edilmeyen içeriğe sahiptir. ABD kendi askeri teçhizatlarını durdurmakla kalmamış aynı zamanda lisans sahibi olduğu teçhizatların Üçüncü Dünya ülkelerine satılması konusunda da yasak getirmiştir. Bundan dolayı da Türkiye almış olduğu askeri teçhizatların yedek parçalarının ABD patentli olması hasebiyle yedek parça sıkıntısı yaşamıştır. Ambargo, kararın alınması ile başlayan süreci kapsamı gerekirken geçmişi de kapsayacak şekilde uygulamaya konulmuştur. Nitekim bu kapsamda ABD, Türkiye'nin kullandığı krediler ile satın

aldığı askeri teçhizatları vermeyerek bu teçhizatların Türkiye'nin envanterine girmesine engel olmuştur (Özata, 2017:264).

Türkiye ve ABD arasında İkinci Dünya Savaşı sürecinde başlayan sıkı ilişkiler ambargo kararı ile güven kaybına uğramıştır. Böylece Türkiye bölgede yalnız kalmıştır. Bu süreçte Türkiye ambargoya karşı ABD'yi baskı altına almak için çeşitli diplomatik faaliyetler yürütmüştür. Öncelikle ABD üslerine yönelik bir müeyyidenin uygulanacağı sinyali verilmiştir. ABD içerisinde de kamuoyunun baskısının farkında olan ABD, Ankara Büyükelçisi William Macomber aracılığı ile ambargonun kaldırılması için girişimlerde bulunmuştur. Ambargo kararının oluşum sürecinde iki yüzlü politika sergileyen Ford ve H. Kissenger, Türkiye'nin NATO üslerinin kapatılması kararı karşısında endişelere kapılmıştır. Bu kapsamda, NATO üslerinin ABD için yadsınamaz öneminden kaynaklı olarak ambargonun kaldırılması konusunda kongre üyelerini ikna süreci başlamıştır (Kıyanç, 2020:223).

ABD'nin NATO üsleri konusunda hassas olmasının nedeni Soğuk Savaş döneminde SSCB'ye karşı güç dengesi sağlamak için müttefik devlet olan Türkiye'de kurulmuş NATO üslerine nükleer silahlar yerleştirilmesidir. Nitekim, İki kutuplu dünyada ABD ile SSCB arasında neorealizm kuramının önemle vurguladığı "Dehşet Dengesi" başka bir deyişle Nükleer denge sağlanarak ABD menfaatlerine hizmet edecek şekilde Türkiye'nin güvenlik kaygıları giderilmiştir. Bu süreçte oluşan ambargo kararı ile sıkı ilişkiler sekteye uğramıştır ABD'nin Türkiye'yi bölgede yalnız bırakması sonucu Türkiye, NATO üslerini kapatma kozunu öne sürmüştür. ABD ise bu baskı karşısında Türkiye'de NATO üslerindeki varlıklarının sekteye uğramaması için ambargo konusunda birtakım değişikliklere yönelmiştir. Bu değişiklik önerisinde geçmişte satın alınan askeri teçhizata yönelik olan ambargonun kapsam dışında tutulması yer almaktadır (Balcı, 2018:171-172).

Özü itibarıyla bu durum ABD açısından ambargonun tam olarak kaldırılması olarak görülmemektedir. Ancak ABD menfaatleri için Türkiye'deki üslerini kaybetmek istememektedir. Nitekim, ABD açısından Türkiye ve Yunanistan kıyaslandığında SSCB karşısında stratejik olarak Türkiye'deki üslerin önemi yadsınamaz. ABD'nin Kıbrıs konusunda Türkiye'ye ambargo uygulayarak kaybettiklerine bakıldığında istenilen düzeyde kazanım sağlayamamıştır. Bundan dolayı ABD Dışişleri Bakanı H. Kissenger, Başbakan Süleyman Demirel ile uzlaşma sağlayarak desteğini talep etmiştir. H. Kissenger, ABD kongresinde ambargo

kararının çıkmasında etkin rol oynayan kongre üyesi Charles Rangel'ı ikna etmek için Türkiye'nin haşhaş meselesi konusunda bazı adımlar atmasının gerekliliği vurgulamıştır. Çünkü kongre üyesi Charles Rangel'ın Türkiye'ye ambargo uygulanması yönündeki algısı haşhaş meselesine dayanmaktadır. Bu kapsamda Türkiye ülkede haşhaş ekimine kısıtlama getirildiğine dair açıklamada bulunmuştur (Başlamışlı, 2021:699).

2 Ekim 1975 tarihi itibarıyla ambargonun kaldırılmasına yönelik teklifin içeriğine bakıldığında esasında ambargo uygulamasının tam olarak kalkması gibi bir durumun mevzubahis olmadığı görülmektedir. Çünkü ambargonun kısmen kaldırılması teklifi, Türkiye'nin silah ambargosu uygulanmadan önce askeri anlaşmalara dayanarak ödemesini yapmış olduğu başka bir deyişle satın aldığı askeri malzemelere yöneliktir. Bu bağlamda, söz konusu teklif ne Türkiye'ye herhangi bir silah yardımı yapılmasına ne de askeri silah alımında Türkiye'ye kredi verilmesine olanak vermektedir. (Armaoğlu, 2015:723).

5.3.2 Türkiye'nin ambargo kararına karşı izlediği politikalar ve ambargonun Türkiye üzerinde yarattığı etkiler

Türkiye, ABD'nin ambargo kararının sebep olduğu askeri teçhizatlardaki kesintiye alternatif olabilecek yollar olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'ye uygulanan ambargo kararı sadece Türkiye'yi değil aynı zamanda NATO mensubu bir devlet olarak müttefik ilişkilerini zedeleyici bir adım olmuştur. Bunun yanı sıra Türkiye ABD'nin Yunanistan'ın ABD silahlarını Makarios'a karşı darbe girişiminde kullanmasına neden tepki göstermediği konusunda ikilemde kalmıştır. Bunun üzerine Başbakanı Bülent Ecevit, ABD Dışişleri Bakanı H. Kissenger'a Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi sonucu uygulanan ambargo kararının Yunanistan'a karşı neden uygulanmadığı sorusunu bir mektup ile yöneltmiştir. Görünen o ki ABD menfaatleri neyi öngörür ise ona göre iki yüzlü bir politika izlemektedir. Bu dönemde Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak değişen ABD politikaları karşısında karşı bir müeyyide olarak kullanabileceği önemli bir koz, ABD üsleri konusundaki adımlardır. Bundan dolayı bu koz kullanılarak ABD'nin Türkiye'deki üslerine dair kısıtlamalar getirileceği ifade edilmiştir. Ambargo uygulanması ile Türkiye, NATO üzerinden ABD ilişkilerini sorgulasa da NATO'nun bölgede güç dengesinin sağlanmasındaki öneminden dolayı NATO mensubu bir devlet olarak kalmaya devam etmek önem arz

etmektedir. Ambargo uygulamasının devam ettiği süreçte ABD'ye ilk tepki olarak, 17 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk askeri harekâtı ile ele geçirilen bölgede Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur (Armaoğlu, 2015:722). İkinci bir tepki ise NATO kapsamında yürütülen kış tatbikatına Türkiye'nin katılmayacağını beyan etmesidir (İzgi, 2007:44).

Ambargo kararına karşı ABD dışında alternatif yollar aranmış ve bu nedenle silah alımı konusunda çeşitli Avrupa devletleri ile görüşmelerde bulunmuştur. Türkiye'nin bu adımı neorealizm kuramı kapsamında değerlendirirsek, ABD yöneliminde olan Türkiye, silah ambargosuna bağlı olarak kaybettiği askeri güç kaybını telafi etmeye ve Avrupalı devletlerden alternatif olarak silah gereksinimini karşılamak için görüşmeler yapmıştır. Böylece diplomatik kanalları kullanması bakımından politik denge sağlanırken askeri bakımdan ise askeri güç dengesi kurulmaya çalışılmıştır. 31 Mart 1975 Milliyetçi Cephe hükümeti döneminde Türkiye iç siyaseti bakımından ABD'nin ambargo adımına karşı adım atmada Demirel hükümetinin arzu edilen güçte olmadığı görülmektedir. Keza, Demirel hükümeti ABD'ye yakın siyaset izlerken, Milliyetçi Cephe koalisyon ortakları MHP ve MSP ise kırmızı çizgileri olan Kıbrıs konusunda geri adım atılmaması yönünde siyasi iradeye sahiptir. Türkiye açısından silah ambargosu ABD'ye karşı hem hayal kırıklığı yaratmış hem de müttefik olarak kabul görülen bir devlete karşı güven kaybı yaşatmıştır. Türkiye silah ambargosunun uygulanma sürecinde ilk etapta akliselim şeklinde hareket etmiştir. Özellikle ambargo kararına karşı müeyyide uygulama yöntemini seçmekten ziyade sadece olası müeyyidelerin dillendirilmesi yolu seçilmiştir (Özata, 2017:283).

1975 yılında Melih Esenbel ile H. Kissenger arasında geçen görüşmede Kissenger, Türkler ile Rumlar arasında müzakerelerin başlatılması gerektiğini aksi takdirde ambargo kararının alınması sürecinin işleyeceği ifade edilmiştir. Bu yönüyle bakıldığında ABD'nin ambargo konusunu Türkiye üzerinde bir baskı aracı olarak kullandığını görmekteyiz. Bu durum üzerine Dışişleri Bakanı Melih Esenbel, NATO'nun güney kanadının önemli bir üye devleti olan Türkiye'ye yapılan yardımların bir lütuf değil aksine NATO'nun bu bölgedeki güvenliği için verildiğine vurgu yapmıştır (Uslu, 2016:320).

22 Mayıs 1975 tarihinde gerçekleşen CENTO toplantısında H. Kissenger ile bir araya gelen dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ise

ABD'nin Türkiye'ye yönelik uygulanan silah ambargosunun devam etmesi halinde ilişkilerin zarar göreceğini ifade etmiştir (Coşkun, 2019:122). Dışişleri Bakanlığı seviyesinde görüşmeleri takiben 29 Mayıs 1975 tarihinde ABD Başkanı Ford ile Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel Brüksel'de bir araya gelmiştir. Bu görüşmede Süleyman Demirel, Türkiye'ye uygulanan ambargo kararının iki devlet arasında çeşitli sorunların baş göstermesine sebep olduğunu belirtmiştir (Özata, 2021:283-284). Demirel aynı zamanda ambargo sorununun devam etmesi halinde ABD'ye yönelik müeyyidelerin uygulanacağını ifade etmiştir. Özellikle ambargo ile Türkiye'nin ABD'den satın aldığı uçakların verilmediği, askeri teçhizatların yedek parçalarının temin edilmediği ve bu kapsamda iki devlet arasında ortak bir müdafaadan söz edilemeyeceği ABD Başkanı Ford'a aktarılmıştır (Coşkun, 2019:131-133).

26 Mart 1975 tarihinde ambargo kararının kaldırılmasına yönelik S.846 sayılı yasa önerisi ABD senatosunda Dış İlişkiler Komitesi tarafından görüşülmüştür. Türkiye'de düş kırıklığı yaratan ambargo konusunda ABD'nin bu adımı olumlu bir izlenim yaratmıştır. Ancak ABD senatosundaki yasama sürecinde yaşanan gecikmelerin Türkiye-ABD ilişkilerini olumsuz etkileyebileceğinden hareketle ABD üsleri ile ilgili kısıtlamanın uygulanması konusunda bir karara varılabileceği ABD Dışişleri Bakanı H. Kissenger'a iletilmiştir. Bu kapsamda 16 Haziran 1975 tarihinde toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nda (MGK) gerçekleşen görüşmede arzu edilen karar çıkmıştır. MGK'da çıkan karar kapsamında Türkiye'ye uygulanagelen ambargo kaldırılmadığı takdirde ABD üslerinin statüsünde bir değişikliği öngören görüşmelere başlanacaktır (Özata, 2017:285 Şahin, 2017:635).

Dönemin hükümetine bakıldığında esasında Kıbrıs sorunu üzerinden oluşan ambargo kararına karşı etkin olmadığı görülmektedir. Ancak Demirel hükümetinin neorealist anlamda rasyonel kabul edilebilecek politikası ise Türkiye'ye yönelik tenkitlere sebebiyet verebilecek bir girişime karşı önlemler almasıdır. Türkiye'ye silah ambargosunun kaldırılması konusunda 26 Mart 1975 tarihindeki adımdan sonra 24 Temmuz'a uzanan süreçte ABD Temsilciler Meclisi'nde yapılan görüşmelerde arzu edilen sonuç çıkmamıştır. Bu sonuç üzerine Türkiye, önemli bir koz olan ABD üslerinin denetimini kendisinin alacağı konusunda ABD hükümetine bilgi vermiştir (Tuncer, 2014:59-60).

Türkiye SSCB karşısında ABD'nin bölgesel üstünlüğünü kaybedeceği ve komünizmin bölgede yayılacağı kaygısını yaratarak önemli bir politika izlemiştir. Bu dönemde Türkiye gerek iktisadi gerekse de askeri olarak istenilen düzeyde bir güce sahip olmasa da harici dengeleme başka bir deyişle dış dengeyi sağlayarak arzu edilen sonuca ulaşmayı amaçlamıştır. 24 Temmuz'da Temsilciler Meclisi'ndeki görüşmelerde Türkiye'nin arzu ettiği sonuçlar çıkmayınca ABD, ambargo konusunda yeni bir girişimde bulunmuştur. Bu kapsamda ambargo konusunda Türkiye'nin menfaatlerine hitap edecek olan yeni düzenlemeler üzerine bir görüş sunan 1975 tarihli yasa tasarısı ortaya konulmuştur. ABD'nin bu adımı Türkiye'nin neorealist kapsamda değerlendirebileceğimiz rasyonel bir politika geliştirdiğini gözler önüne sermektedir. Türkiye'nin ABD üslerinde uyguladığı yasak ve denetim ABD yönetimi üzerinde ambargo konusunda nispeten de olsa etki yaratmıştır. Bu yönüyle istenilen düzeyde neorealist bir güç olmasa da uyguladığı denge politikası sonucu neorealist çizgide hareket edilmeye gayret gösterildiği anlaşılmaktadır. 3 Ekim 1975 tarihine gelindiğinde ise Türkiye açısından memnuniyet verici bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişme Türkiye'ye uygulanan ambargo kararının yumuşatılması konusunda ABD kongresinin ortaya koyduğu iradedir. Ancak Türkiye'de muhalif kanatta yer alan Bülent Ecevit, ABD kongresinin ambargo kararının yumuşatılması konusunda almış olduğu kararda yer alan madde kapsamında haşhaş sorununa da değinilmesine tepki vermiştir. ABD Dışişleri Bakan yardımcısı George Ball, devletler üzerinde baskı uygulanmasında ABD'nin askeri yardımlar vasıtasıyla sağladığı destek ve yedek parça temininin ne derece etkili bir politika olduğunu vurgulamıştır. Bu politikaya bakıldığında silah ambargosunun uygulanması sürecinde Türkiye ister istemez askeri ve iktisadi olarak olumsuz etkilenmiştir. Türkiye açısından esasında kısa bir sürede ambargonun yarattığı etkinin bertaraf edilememesi büyük bir etki yaratmıştır. Başka bir deyişle, Türkiye'nin ABD'den aldığı askeri teçhizatlara yönelik alternatif bir seçenek kısa vadede bulunamamıştır. Bu yüzden de ABD'nin Türk askeri teçhizatı teminindeki payının büyüklüğü nedeniyle ambargonun yarattığı etki kaçınılmaz olmuştur (Başlamışlı, 2021:708, Özata, 2017:246).

Neorealizm teorisi kapsamında Türkiye'ye değerlendirdiğimizde, Kıbrıs coğrafyası üzerinde önemli bir aktör olarak *self-help* ilkesi kapsamında hareket edilmemiştir. Buna bağlı olarak, dış bağımlılıktan uzak bir şekilde askeri gücün sağlanmaması bakımından neorealist çizgiden uzak bir politika izlendiği gerçeğini

ortaya çıkmaktadır. Türkiye, *self-help* ilkesi doğrultusunda hareket etmek yerine müttefiklik ilişkisi kurarak diğer devletler karşısında güç dengesi kurmuştur. Ancak müttefik olarak görülen ABD ile Kıbrıs harekâtına bağlı olarak ortaya çıkan ihtilaf konusunda *self-help* ilkesi doğrultusunda hareket etmenin ne derece önemli olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda, BM ve NATO gibi uluslararası örgütlerin de sisteme dahil edildiği ve güçlü devletlerin her zaman söz sahibi olduğu bir dünya anlayışı içerisinde *self-help* ilkesi kapsamında Türkiye'nin yaşadığı güvenlik ikilemini bertaraf etmesi gerekmektedir. Keza, NATO'nun diğer üye devletlerine kıyasla milli gelire oranla askeri harcamaların payı bakıldığında yerli silah üretiminin ihtiyacı karşılamadığı açıkça görülmektedir. Neorealizmin *self-help* ilkesinden uzak bir politika geliştirilmesi Türk ordusunun modernleşmesinde ve askeri yedek parçaların temin edilmesi konusunda Türkiye'yi ABD'ye bağımlı kılmaktadır. ABD, Türkiye'nin askeri bakımdan kendisine bağımlı olduğu gerçeğinin farkında bir devlet olarak Türk askeri gücünün ne derece güç kaybı yaşayacağını vurgulamaktadır. Nitekim, ABD'nin uluslararası bir güç olarak *self-help* ilkesi kapsamından hareket ederek hem askeri hem de iktisadi gücü sayesinde kendi menfaatlerinin gerektirdiği ölçüde hareket etmesi bakımından neorealist çizgide hareket ettiği görülmektedir. Türkiye'yi silah ambargosunda zorlayan bir diğer durum ise ABD menşeli silahların Üçüncü bir ülkeden temini konusundaki engeldir. Bu engel karşısında Türkiye, ABD menşeli olmayan silahlara yönelmiştir. Bu noktada Türkiye, ABD'ye alternatif olarak kendi silahlarını üreten İtalya ve Almanya gibi devletlerden çeşitli askeri araç ve silahlar temin etmiştir. Fakat Türkiye'nin ABD'ye olan askeri bağımlılığı göz önüne alındığında bu devletlerden yapılan alımların gerek miktar olarak gerekse de kalite olarak aynı düzeyde olmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra iktisadi olarak bu silah alınması bütçeye yük getirmektedir. (Şen & Özveren, 2023:9-14). Bundan dolayı söz konusu askeri teçhizat ve yedek parça açığını kapatmak için ordunun uzun vadede yeniden donatılarak çağdaştırılması gerekmektedir.

ABD'nin silah ambargosunun etkileri bakımından toplumsal sonuçlar da ortaya çıkmıştır. Türk toplumu Türkiye'ye yönelik ambargo kararı alınmasına anlam vermekte zorluk çekmektedir. Çünkü Kıbrıs sorununa bağlı olarak Yunanistan'la Türkiye arasında ortaya çıkan husumete bağlı olarak ABD'nin Türkiye'ye ambargo uygulaması Türk halkında ABD'nin dış politika uygulama sürecinde kimin etkin bir rol aldığına dair soruları akla getirmiştir. Bu bağlamda, ABD dış politikasında Yunan

lobisinin etkin bir rol oynaması Türk halkının ABD'ye karşı bir güven kaybı yaşamasına yol açmıştır. Bu yaşanan güven kaybı sonucunda ABD karşıtı bir düşünce Türk kamuoyunda yükselişe geçmiştir. Türkiye'de bulunan gerek ABD vatandaşları gerekse de politik olarak görev yapan kimseler tarafından ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargoya karşı eleştiriler yöneltmiştir. Uygulanan ambargo kararının olumsuz etkilerinin yanı sıra olumlu etkileri de olmuştur. Türkiye kendisine uygulanan ambargo neticesinde ABD'ye olan bağımlılıktan kurtulmak için neorealizm kuramının önemli bir ilkesi olan *self-help* ilkesi kapsamında kendi öz kaynaklarına yönelerek yerli silah üretimine yönelmiştir. Bu da bütçenin büyük bir çoğunluğunun savunma sanayisine aktarılmasına sebebiyet vermiştir. Ancak daha önce de vurgulandığı gibi kısa vadede ambargonun etkilerini bertaraf etmek mümkün görünmediğinden dolayı Türkiye yerli silah üretimine yönelmekle birlikte ambargonun kaldırılması yönünde adımlar atmaya da ihmal etmemiştir (Özata, 2017:295-297).

5.4 KKTC'nin Kuruluş Süreci

Kıbrıs'ta Türkler varlıklarını müdafaa etmek için "Geçici Türk Yönetimi" ve "Kıbrıs Federe Devleti" gibi bir devlet yapılanması içerisinde hareket etmiş olsalar da bu yapılar istenilen düzeyde beklentileri karşılamamıştır. Yunanistan'ın Makarios'a karşı darbe girişimi neticesinde oluşan kaotik ortamda Türklerin beka sorununun ve Rumların Enosis gayelerinin farkında olan Türkiye adaya askeri bir harekât gerçekleştirmiştir. Bu harekât sonrasında gelişen süreçte Kıbrıslı Türkler güvenlikleri için adanın kuzeyine yönelmiş ve bu kesimde bir araya gelmiştir. Nitekim, 13 Şubat 1975 tarihli Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulma gayesi, temelde Türklerin adadaki iktisadi, toplumsal, idari gereksinimlerin karşılanmasıdır. Bunun yanı sıra arzu edilen yönetim anlayışı olarak iki toplumdan oluşan federal yapıda bir cumhuriyetin tesis edilmesidir. Bu süreçte gerçekleşen görüşmelerde Türk tarafını Rauf Denктаş temsil ederken Rum tarafını ise Glafkos Klerides temsil etmiştir. Taraflar arasındaki görüşmelerde nüfus mübadelesi konusunda mutabakat sağlanmış ve 2 Ağustos 1975 tarihinde taraflar arasında "Nüfus Mübadelesi Antlaşması" imzalanmıştır. Nüfus Mübadelesi Antlaşması'nın uygulanması sürecinde aksama yaşanmaması için BM Barış Gücü'nün desteği alınmıştır. Bu anlaşma kapsamında Türklerin adanın kuzeyine geçişine müsaade edilmesi yer

almıştır. Rumlar ve Türkler arasında gerçekleşen nüfus mübadelesi sürecinde kuzey güney yönlü nüfus akışı adada iki farklı federe devlet yapısının oluşturulacağına göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Akgün, 2018:91).

9 Ocak 1977 tarihine gelindiğinde BM Özel Temsilcisi Perez De Cuellar vasıtasıyla Rauf Denktaş Makarios'a bir mektup göndermiştir. Rauf Denktaş bu mektupta Türkler ile Rumların tekrardan görüşmesi talebinde bulunmuştur (Tuncer, 2012:95-96). Kıbrıs'ta bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Donald Gordon'a göre Makarios'un Rauf Denktaş'ın iki toplum arasında görüşmelerin başlaması teklifini kabul etmesindeki temel neden, adanın güneyinde gerçekleşen 1976 seçimlerinden zafer elde etmesidir. Makarios bu minvalde hareket ederek adanın Rumların kontrolünde olduğu bölgede rakibi olmayan bir lider olarak statüsünü sağlamlaştırmayı amaçlamıştır. Bunun akabinde Rauf Denktaş'ın teklifini kabul etmiştir (Coşkun, 2018:133). Makarios'tan gelen olumlu yanıt üzerine yapılan görüşmelerde bağımsız ve bağlantısız bir Federal Cumhuriyetin tesis edilmesi, federal hükümet sistemi içerisinde ülkedeki birlik ve beraberliğin müdafaa edilmesi gibi konularda uzlaşa sağlanmıştır. Sonraki süreçte ise yapılan görüşmelerde ise iki ayrı toplumdaki oluşum konfederasyon ve Türklerin egemenlik kurması öngörülen yüzde 32'lik toprak parçasına karşın Makarios'un yüzde 25'lik bir dilim üzerinden pazarlık yapması gibi konular üzerinde bir uzlaşa sağlanamamıştır. 31 Mart 1977 tarihinde ise diğer bir BM Özel Temsilcisi olan Kurt Waldheim öncülüğünde Viyana'da taraflar arasında bir görüşme gerçekleşmiştir. Rum tarafını temsilen Rum lider Tassos Papadopoulos söz almıştır. Tassos Papadopoulos, Kıbrıs Türklerine adada yaşam sürmeleri için yüzde 20'lik bir toprak önerisi sunmuştur. Çünkü Papadopoulos, Rumlara kıyasla Türklerin nüfus oranına bakıldığında bu önerinin adil olduğu görüşüne sahiptir. Türk tarafına temsil eden Ümit Süleyman Onan ise bu önerinin gerek iktisadi bakımdan gerekse de güvenlik konusunda ihtiyaçları karşılamadığını ileri sürmüştür. Bu süreçte ABD Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Cyrus Vance, Rumların öne sürmüş oldukları öneriyi Türkler açısından tatmin edici olmadığını ifade etmiştir (Coşkun, 2018:135). Rum tarafının önerisi karşısında Türk tarafı da öneri sunmuştur. Türk tarafının önerisi iki toplumdaki oluşum ayrı yönetimlerin olduğu bir sistem içerisinde federe devletlerin kendi anayasalarının ve ordusunun olmasını içermektedir. Ancak bu önerileri de Rum tarafının eleştirilerine maruz kalmıştır (Tuncer, 2014:53).

Türkler ve Rumlar arasındaki görüşmeler Makarios'un 3 Ağustos 1977 tarihinde vefatı ile sekteye uğramıştır. Kıbrıs İngiliz Yüksek Komiseri Donald Gordon, Makarios'u Kıbrıs sorununun çözümü konusunda önemli bir siyasi figür olarak görmektedir. Bu yüzden Makarios'un vefatının Kıbrıs sorununun çözümünde olumsuz etki yaratacağına inanmaktadır. Makarios'un vefatı sonrasında Demokrat Partili Spyros Kyprianou Cumhurbaşkanı seçilerek yönetimde yeni siyasi figür olarak ortaya çıkmıştır. Ancak Türk tarafı Cumhurbaşkanı unvanını kazanan Spyros Kyprianou'un sadece Rum tarafını temsil ettiğini Türk tarafını temsil etmede yetkisiz olduğunu ifade etmiştir. 1978 yılına gelindiğinde ise "Amerikan Planı" adı altında Kıbrıs sorununa çözüm getirme gayesi güden bir plan sunulmuştur. Bu planın içeriğine bakıldığında, 1977 yılında üzerinde Türk ve Rum tarafının uzlaşması sağladığı antlaşma metni, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası ve Birleşmiş Milletler tarafından alınan kararlar göz önünde bulundurularak hazırlanmış bir öneri niteliği taşımaktadır. Bu planda, Parlamentonun üst ve alt meclis olmak üzere ikili bir yapı oluşturulması önerilmiştir. Üst mecliste yer alacak Türk ve Rum temsilcilerinin sayıca eşit olacağı ve alt meclisteki temsilci sayısının toplumlar arasındaki nüfus oranına göre belirleneceği belirtilmiştir. Bu iki mecliste yasaların onaylanma süreçlerine bakıldığında iki meclisin de birbirlerinin çıkarmış oldukları yasayı onaylaması gerekmektedir. Bunun yanı sıra alt meclis 2/3 çoğunluğu sağlayarak üst meclisin çıkarmış olduğu bir yasayı etkisiz kılacaktır. Bu meclislerde yasaların geçmesi için her iki toplumun temsilcilerinin yüzde 38'lik oranı sağlayarak meclise katılım sağlaması gerekmektedir. Ancak Rum tarafının bu planı reddetmesi ile ABD, İngiltere ve Kanada öncülüğünde hazırlanan "Amerikan Planı" hayata geçememiştir (Atun, 2021:244-247, Coşkun, 2018:139).

19 Mayıs 1979 tarihine gelindiğinde Rauf Denktaş ile Spyros Kyprianou arasında geçen görüşmede toplumsal görüşmelerin yeniden başlaması, toplum bireylerinin temel özgürlükleri ile insan haklarına saygı duyulması, taraflar arasında gerçekleşen görüşmeleri olumsuz etkileyebilecek herhangi bir davranıştan sakınılması, Kıbrıs'ın askerden arındırılması gibi hususlar üzerinde anlaşma sağlanmıştır. 15 Haziran 1979 tarihinde Lefkoşa'da gerçekleşen görüşmelerde Türk ve Rum tarafı arasında Kıbrıs sorununa dair fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak taraflar arasındaki görüşmeler askıya alınmıştır. Taraflar arasında gerçekleşen müzakere süreçlerinin istenilen şekilde sonuç vermemesi Kıbrıs

Türklerinin bağımsızlıklarının ilan edilmesi sürecinde Rauf Denktaş'ın elini kuvvetlendirmektedir. Dönemin Kıbrıs İngiliz Yüksek Komiseri Peregrine Rhodes'un değerlendirmesine göre, Türkiye; Kıbrıs Türklerinin bağımsızlıklarının ilan ettiği takdirde uluslararası bir reaksiyondan çekinmektedir. Ancak adadaki süreç göz önüne alındığında er ya da geç Türkiye'nin Kıbrıs Türklerinin bağımsızlık ilanına olur vereceği görüşü hakimdir. 1980 yılına gelindiğinde Türk tarafı ile Rum tarafı arasında yeniden görüşmelere başlanması için bu sefer BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi Hugo Gobbi devreye girmiştir. Hugo Gobbi, bu süreçte taraflara sunduğu anlaşma önerisinde Kıbrıs Türklerine yönelik uygulanagelen ambargonun kaldırılması ve Lefkoşa Uluslararası Havalimanı'nın kullanıma açılması gibi adada olumlu atmosfer sağlamayı amaçlayan öneriler yer almıştır (Coşkun, 2018:139-140).

Tarihsel süreç içerisinde Kıbrıs'ta çoğunlukta olmalarının vermiş olduğu özgüvenle Rumlar, Türkler ile kendilerini eşit görmemektedir. Bu yüzden de Rumlar Türklerin öne sürmüş olduğu toplumsal önerilere kayıtsız kalmıştır. Kıbrıslı Türkleri her defasında iki ayrı toplumdaki oluşun ve ikili bir federal sistemi savunmuştur. Bu yüzden Türkler Rumların egemenliği altında bir yaşam sürmekten imtina etmiştir. Bu süreçte Bağlantısız ülkelerden oluşan temas grubunun hazırlamış olduğu taslak öneri BM Genel Kurulu'na gelmiştir. Bu taslak öneri BM Genel Kurulu tarafından 37/253 sayılı karar ile kabul edilmiştir. Bu kararın içeriğine bakıldığında işgal güçlerinin adadan çekilmesi, Güvenlik Konseyine Kıbrıs'ta bir sorumluluk verilmesi ve BM Genel Sekreterinin yönetimi altında iki toplumun Kıbrıs sorununa çözüm bulması gibi konular yer almıştır. Ancak bu karara gerek Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) gerekse de Türkiye karşı çıkmıştır. Bu gelişmeler üzerine KTFD meclisi tarafından *self-determinasyon* yani kendi kendini yönetim hakkından hareketle alınan bir karar neticesinde 15 Kasım 1983 tarihi itibarıyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu yeni devletin ise Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş olmuştur (Erol, 2015:743-744, Turan, 2020:126-127). Sonuç olarak, Kıbrıs Türkleri yıllardır verilen var olma savaşı sonucunda KKTC Cumhuriyeti'nin kurulması ile başarıya ulaşmıştır. Artık Kıbrıs Türkleri kendi egemenlikleri altında olan bir bölgeyi yönetme hakkını elde etmişlerdir.

5.5 Bölüm Değerlendirmesi

ABD'nin genel Kıbrıs politikasına bakıldığında ABD'nin bölgedeki menfaatleri açısından Kıbrıs'ın önemli bir coğrafi konuma sahip olduğu görülmektedir. Nitekim, Kıbrıs SSCB'nin çevrelenmesi, Ortadoğu'da ABD menfaatleri önem arz etmektedir. ABD'nin ilk etapta Kıbrıs meselesine müdahil olmama yönünde politikalar sergilediğini görmekteyiz. ABD'nin Kıbrıs sorununa müdahil olmasında Türkiye'nin Kıbrıs Türklerinin uzun zamandır yaşamış olduğu beka sorununa askeri olarak elde etmiş olduğu operasyonel güç ile adaya müdahale etmesi etkin rol oynamıştır. Bunun sonucu olarak da ABD'nin Türkiye'yi cezalandırmak için almış olduğu ambargo kararının uygulanması karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin askeri ve iktisadi birçok konuda ABD'ye bağımlı hareket etmesi *self-help* ilkesi kapsamında hareket edilmediğinin önemli bir göstergesidir. ABD silahlarına bağımlı olan Türk ordusunun alternatif seçenekler bulmakta zorlanmasına bağlı olarak Türkiye'nin bağımsız ve milli silahlarını üretmesinin ne derece önemli olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

6. SONUÇ

Tarihsel süreçteki bulguları değerlendirdiğimizde, Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesi Akdeniz coğrafyasında Türk egemenliğini pekiştirmiştir. Osmanlı açısından bölgede ticari, askeri, güvenlik gibi konular “Yüksek Politika” olarak görülmüştür. Bu yönüyle bölgede egemenlik kurarak güvenlik kaygılarını gideren Osmanlı Devleti'nin neorealist çizgide hareket ettiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin neorealist kapsamda güç kaybı yaşamamasında kırılma noktası 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı'dır. Nitekim, neorealizm teorisinin anlatıldığı bölümde de vurgulandığı gibi savaşlar devletlerin değişim yaşamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda bakıldığında Osmanlı Devleti'nin *self-help* ilkesi kapsamında hareket etmeyerek Rusya karşısında güç dengesini sağlayamamış ve 1877-78 savaşını kaybetmiştir. Bunun sonucu olarak Osmanlı Devleti'nde güvenlik ikileminin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu süreçte uluslararası arenada etkin bir aktör olan İngiltere izlediği rasyonel politikalar ile Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'nden geçici olarak devralmıştır. Birinci Dünya Savaşı sürecinde Kıbrıs'ı kalıcı olarak egemenliği altına alan İngiltere'nin bölgedeki menfaatleri açısından rasyonel politikalar geliştirmesi ile neorealist bir çizgide hareket ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim, İngiltere'nin Ortadoğu ve sömürge yollarındaki iktisadi ve siyasi menfaatleri göz önüne alındığında İngiltere için Kıbrıs'ta söz sahibi olmak “Yüksek Politika” olarak görülmektedir.

1960-1983 sorunlu dönemin ortaya çıkmasında öncelikle Kıbrıs'ın İngiltere'ye devredilmesi etkin rol oynamıştır. Sonrasında ise İngiltere'nin Kıbrıs'ta toplumlar arasında ayrımcı politikalar izlemesinin Rumların Enosis düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Bu ayrımcı politikalar ise Kıbrıs Türkleri için neorealist kapsamda bir beka sorununun oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu süreçte İngiltere egemenliğine karşı Kıbrıs Türkleri uzlaşmacı bir yaklaşım sergilerken Rumlar ise Enosis düşüncesi kapsamında adada kaotik durumu tetikleyici politikalar izlemiştir. Rumların Kıbrıs'ta kaotik durumu tetikleyici politikaları Türklerin neorealist anlamda var olma savaşı sürecinin başlamasında

önemli rol oynamıştır. Nitekim, İngiltere açısından temel gaye, Kıbrıs üzerindeki üslere sahip olmak olduğundan dolayı Rumların Türklere yönelik baskılarına ve şiddet eylemlerine sessiz kalındığı görülmektedir. Ancak İngiltere Rumların Enosis gayelerinin hayata geçmesine izin vermese de Türkler açısından Kıbrıs'ta beka sorunu kademeli olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

Rumların Enosis hedeflerinden vazgeçmemeleri toplumsal huzur ve refahın bozulmasına neden olmuş ve neorealizmin yadsınamaz bir kavramı olan güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bu güvenlik sorunlarının hat safhaya ulaşmasında EOKA tedhiş örgütünün faaliyetlerinin etkin rol oynadığı bulgusuna rastlanmaktadır. EOKA tedhiş örgütünün girişimleri karşısında Kıbrıs Türklerinin örgütlenme yolunu tercih ederek güç dengesini sağlaması, güvenlik konusunda beka mücadelesinin başlangıcı olarak görülmektedir. Enosis gayeleri kapsamında Yunanistan, Rumların *self-determinasyon* hakkını kullanabilmesi için 1954 yılında konuyu BM'ye taşıyarak rasyonel bir politika olan diplomasi yolunu tercih etmiştir. Rumların Enosis gayelerine karşı adım olarak “taksim” tezinin sunulması bölgesel güç olarak Türkiye'nin dış politikada neorealist çizgide rasyonel hareket ettiğinin bir göstergesidir. Türkiye açısından önemli başarı ise bölgesel bir güç olarak diplomatik kanalların devreye sokulması ile 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıdır. Bu bakımdan Türkiye'nin neorealist çizgide hareket ettiği anlaşılmaktadır.

1960 Kıbrıs ortaklığının kurulması ile Türkler yönetimde söz sahibi olmaları bakımından uzlaşmacı bir yaklaşım sergilemişlerdir. Ancak Rumların Türklere nazaran farklı görüşe sahip olduğu görülmektedir. Türkiye ve Yunanistan açısından bakıldığında ise 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör devletleri olarak tayin edilmeleri ile neorealist anlamda bölgesel bir güç oldukları tescil edilmiştir. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması kısa vadede Kıbrıs Türklerinin beka sorununa çözüm getirirse de uzun vadede Türklerin neorealist kapsamda güvenlik sorunu kaçınılmaz olmuştur. Nitekim, Türkiye izlediği akliselim politikalar neticesinde kısa vade Kıbrıs Türkleri açısından “Yüksek Politika” niteliği taşıyan güvenlik sorununun çözüme kavuşmasında etkin rol oynamıştır. Bu yönüyle Türkiye'nin neorealist çizgide hareket ettiği görüşüne varılmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi Kıbrıs Türkleri, Başpiskopos Makarios'un sunduğu anayasa değişiklik önerisini reddederek adadaki varlıklarını müdafaa etmek açısından

rasyonel hareket etmiştir. Bu yönüyle Kıbrıs Türklerinin neorealist çizgide hareket ettiği görülmektedir.

1963 yılını değerlendirdiğimizde, Kıbrıs Türklerini yok etme amacı güden “Akritas Planı” kapsamında “Kanlı Noel” olarak tarihe geçen tedhiş faaliyetleri, Rumların Hobbescu anlayış kapsamında hareket ettiğinin ve pesimist politikaları terk etmediğinin önemli bir göstergesidir. 1963 Kanlı Noel saldırılarının en büyük etkisi, neorealizm kapsamında yaşanan güvenlik kaygıları neticesinde Kıbrıs Türklerinin adadaki beka sorununun ciddi boyuta erişmesidir. Bu saldırılara bağlı olarak ortaya çıkan beka sorunu karşısında Kıbrıs Türklerinin örgütlenme yoluna gittikleri görülmektedir. Bu örgütlenmeler sayesinde Rumların tedhiş faaliyetlerine karşı birlik olunmuştur. Bunun yanı sıra Rumların Kıbrıs Türklerine karşı tedhiş girişimlerini önlemek için Türk hava kuvvetlerinin caydırıcı güç gösterisi askeri bakımdan neorealist çerçevede hareket edildiğinin önemli bir göstergesidir.

1963 krizine bağlı olarak Türkiye'nin bölgedeki etkin rolü ile 4 Mart 1964 tarihinde uluslararası bir örgüt olan BM Güvenlik Konseyi tarafından 186 sayılı karar çıkarılmıştır. Bu kapsamda bölgeye barış gücünün intikal ettirilmesinde Türkiye'nin rolü dikkate alındığında neorealist çizgide hareket edildiği görülmektedir. Nitekim, bölgede yadsınamaz güce sahip olan Türkiye'nin Garanti Anlaşması'nın kendisine tanıdığı yetkiyle adadaki etkin rolü neorealist anlamda caydırıcı bir etki yaratmıştır. Tüm bu gelişmeler karşısında BM'nin 186 sayılı kararı kapsamında BM Barış gücünün adaya intikalinden önce Rumların Türklere yönelik saldırılarına devam etmesi pesimist ve Hobbescu politikalarından vazgeçilmediğinin başka bir tezahürüdür.

1963 Kıbrıs krizinin yarattığı kaotik ortamın durulması için yazılan Johnson Mektubu'nun Türk dış politikasında önemli etkiler yarattığı görülmektedir. Bu etkilerden ilki, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale kararından geri adım atmasıdır. İkincisi, Garantör ülke olarak adadaki huzur ve güven ortamının sağlanması yükümlülüğü almış bir devletin harekete geçememesidir. Bu etkilere baktığımızda, dış politikada ABD'ye olan bağımlılık Türkiye'nin neorealist kapsamda bağımsız bir şekilde hareket etmesini kısıtladığı kanaati oluşmuştur. Johnson Mektubu'nun içeriğine bakıldığında, Türkiye'nin Kıbrıs'a bir müdahalede bulunmasının NATO'nun güney kanadında zafiyet yaratacağı ve olası Türkiye-Yunanistan savaşında ABD'nin SSCB karşısında Türkiye'yi yalnız bırakılacağı belirtilmektedir. Bu bakımdan SSCB karşısında güç dengesini sağlamak için ABD ile kurulan

müttefik ilişkileri noktasında Türkiye neorealist kapsamda istenilen güce ulaşamamıştır. Bu bağlamda, Türkiye, iki kutuplu bir dünyada ABD ve SSCB gibi neorealist bir güç olarak gerek askeri gerekse de iktisadi imkanlar bakımından istenilen düzeye ulaşmış olsaydı ABD, Türkiye'yi SSCB karşısında yalnız bırakacağı tehdidinde bulunamazdı. Aynı zamanda Türkiye'nin bu dönemde neorealist çizgide hareket etmediğinin bir göstergesi ise *self-help* ilkesi kapsamında kendi silahlarını üretmemesi ve askeri gereksinimlerini ABD'den karşılama yolunu seçmesidir. Nitekim, gerçek neorealist bir devletin izlemesi gereken asıl strateji *self-help* ilkesinde yani kendi öz imkân ve olanakları kapsamında hareket ederek güce ulaşmaktır.

ABD dış politikada dikkatini SSCB'ye yönelttiğinden Kıbrıs sorununa mümkün mertebe müdahil olmamaya gayret göstermiştir. 1967 Kıbrıs krizinde de ABD'nin 1964 yılındaki uyguladığı bu politikadan sapmadığını görmekteyiz. Nitekim, ABD özellikle soruna doğrudan müdahil olmayarak NATO ve BM gibi uluslararası örgütleri devreye sokmuştur. Bu bağlamda ABD, NATO ve BM gibi uluslararası örgütleri devreye sokarak arabuluculuk faaliyetleri ile Kıbrıs sorununa doğrudan müdahil olmadan çözüm getirme çabası göze çarpmaktadır. Türkiye 1964'te olduğu gibi 1967 sürecinde de askeri bakımdan yeterli güce sahip olmadığı için Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunamamıştır. Bu durum ise Türkiye'nin neorealist bir güce ulaşamadığının bir göstergesidir. Türkiye, diğer devletler karşısında ABD ile müttefiklik ilişkisi kurmuş ve uluslararası arenada askeri ve siyasi olarak harici dengeyi sağlayarak güç elde etmiştir. Ancak Türkiye'nin *self-help* ilkesi kapsamında hareket etmemesi dengeleri tersine çevirmiştir. Nitekim, ABD belli dönemlerde arabuluculuk girişimleri ile Türkler ve Rumlar arasında uzlaşma sağlanarak adada sulhun tesis edilmesi için gayret gösterse de tüm bu çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlığa bağlı olarak arabuluculuk faaliyetlerinin neorealist kapsamda Kıbrıs sorununun çözümünde etkili olmadığı değerlendirilmektedir.

1967 sürecine bakıldığında, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırılması sonucu var olma savaşı veren Kıbrıs Türklerinin Geçici Türk Yönetimi'ni kurması önemli bir neorealist adımdır. Nitekim, 1963 ve 1967 yıllarındaki buhran dönemi Türkiye'nin bu süreçlerden ders çıkarmasına neden olmuştur. Bu dönemlerde Türkiye'nin yeterli askeri güce sahip olmamasına bağlı olarak Kıbrıs'a askeri

müdahalede bulunulamamıştır. Bu kapsamda “Yüksek Politika” olarak nitelendirilen güvenlik konusunda *self-help* ilkesi kapsamında hareket edilmesinin gerekliliği anlaşılmıştır. Çünkü Türkiye neorealizmin *self-help* ilkesi kapsamında hareket etmek yerine diğer devletler karşısında ABD ile müttefik ilişkisi içerisinde hareket ederek harici dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Bu yönüyle Türkiye *self-help* ilkesi kapsamında hareket etmeyerek neorealist çizgiden uzak bir görüntü çizmektedir. Ancak Türkiye'nin ABD ile müttefik ilişkileri sonucunda SSCB karşısında güç dengesinin sağlanması ve güvenlik ikileminin nispeten azaltılması bakımından neorealist kapsamda hareket ettiği anlaşılmaktadır.

1971 yılı sonrasındaki süreci değerlendirdiğimizde, ABD iç siyasette yaşadığı Watergate Skandalı gibi bazı çalkantılı süreçlerden dolayı Kıbrıs konusundan uzaklaşmıştır. Ancak ABD'nin Kıbrıs konusunda eskiye nazaran daha etkin rol oynadığı gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle Başkan Nixon yerine Gerald Ford'un gelmesi ve ABD Dışişleri Bakanlığına Henry Kissenger'ın getirilmesi ABD'nin Kıbrıs konusunda etkin bir rol oynamasına yol açmıştır. Kıbrıs Türkleri ile Rumlar arasında bir türlü anlaşmanın sağlanamaması ve Makarios'a darbe girişimine bağlı olarak ortaya çıkan kaotik durumun ABD'nin Kıbrıs sorununa müdahil olmasında etkin rol oynadığı değerlendirilmektedir. Kıbrıs Türk askerî harekâtının önemine bakıldığında, Türkiye, neorealizmin *self-help* ilkesi kapsamında hareket etmeyerek askeri olarak yeterli güce sahip olmadığı bir süreçten geçmiştir. Ancak Türkiye bunlardan ders çıkartmış ve Kıbrıs'a askeri müdahale yapabilecek bir seviyeye ulaşmıştır. Bu yönüyle Türkiye'nin neorealist kapsamda hareket ettiği görülmektedir. Birinci Kıbrıs Harekâtı sonrasında Türkiye'nin diplomatik kanalları her daim açık tutması ve Cenevre görüşmeleri ile Joseph Sisco'nun arabulucu rolüne karşı ılımlı yaklaşması neorealist kapsamda rasyonel bir politika karşımıza çıkmaktadır.

İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı ise Türk-Amerikan ilişkilerinin ciddi boyutta kırılma yaşadığı bir dönem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu krizler arasında en önemlisi ise Türkiye'nin Kıbrıs harekâtına bağlı olarak ABD tarafından Türkiye'ye ambargo uygulanmasına dair kararın uygulanması olarak görülmektedir. ABD'nin bu süreçte Türkiye'ye ambargo uygulaması ve Yunanistan'a herhangi bir yaptırımda bulunmaması iki yüzlü siyasetin en bariz göstergesidir. Türkiye-ABD ilişkilerinde bu dönemde önemli bir kırılma noktası olan ambargonun hangi sebeplere dayandığına dair yapılan araştırmalar neticesinde söz konusu sorunun temel gerekçesinin haşhaş

sorunu olduğu çıkarımına ulaşılmıştır. Ulaşılan bulgular ışığında, ABD'nin Türkiye'ye yönelik ambargo kararı hem bir cezalandırma niteliği taşımakta hem de Yunanistan'da oluşan ABD karşıtlığının önüne geçmek için bir fırsat olarak görülmektedir. SSCB'ye karşı Türkiye'yi müdafaa edici politikalar sergileyen ABD'nin ambargo kararı alması bölgedeki menfaatlerde değişim yaşandığının bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ambargo kararının Türkiye üzerindeki etkileri göz önüne alındığında gerek iktisadi gerekse de askeri bakımdan ABD'ye ne derece bağımlı olunduğu görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin neorealist çizgisinden kopuk bir politika izlediği bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin neorealist çizgiden kopuk bir politika izlediğinin diğer bir kanıtı ise ABD'den alınan iktisadi yardımların sanayileşme yerine tarımda kullanılması ve *self-help* ilkesinden hareketle silah üretmek yerine askeri yardımlar alınması gösterilebilir. Türkiye'nin önemli bir güç olarak yapması gereken *self-help* ilkesi kapsamında hareket ederek kendi askeri teçhizatlarını üretmek ve bu sayede ABD'ye olan bağımlılıktan kurtulmaktır. Nitekim, tüm bunlar gerçekleştiği takdirde dış politikada bağımsız şekilde kararlar alınır ve uygulamaya konulabilir. Bu gelişmeler ışığında Türkiye'nin ambargo kararına karşı ABD üslerinin kapatılması kozunun öne sürülmesi neorealist anlamda siyasi dengelerin Türkiye'nin lehine evrilmesinde önemli bir adım olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'deki ABD üslerini kapatılması kozu, ABD'nin SSCB karşısında güç kaybetmesine neden olacağından ambargo konusunda değişiklik yapılması Türkiye'nin önemli bir başarısıdır. Türkiye sadece ABD üslerinin kapatılması kozunu değil aynı zamanda 1975 tarihli Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulması hamlesini de yapmıştır. Bu hamle ile Kıbrıs Türklerinin *self-determinasyon* ilkesi kapsamında kendi yönetimlerine sahip olması yaşamış oldukları beka sorununun kısmen çözümünde önemli bir neorealist adım olarak görülebilir. Ambargo sürecinin Türkiye'ye en önemli katkısı, bu coğrafyada uzun süre var olmak isteyen bir devletin hiçbir devlete bağımlı olmadan *self-help* ilkesi kapsamında hareket ederek güçlenmesinin farkına varılmasıdır. Bu bağlamda Türkiye, ABD'nin ambargo kararından ders çıkararak milli silahlara sahip olmanın önemini anlamış ve bu yönde önemli adımlar atmıştır. Ancak ABD silahlarına alternatif olabilecek bir silah üretici bulunamadığından Türkiye'nin kısa vadede ambargo kararının kaldırılması yönünde adım atmaktan başka çaresi kalmadığı anlaşılmıştır. Tüm bu sorunlu dönem

içerisinde “Geçici Türk Yönetimi” ve “Kıbrıs Türk Federe Devleti” gibi yönetim yapılarının oluşturulması 1983 tarihli KKTC’nin kurulma sürecinin gerçekleşmesinde Kıbrıs Türklerine önemli bir yönetim tecrübesi kazanmıştır. Özellikle Ruamların Enosis’i hayata geçirmek için Türklere yönelik tedhiş faaliyetleri sonucu yaşanan beka ve var olma savaşı devlet örgütlenmesinin oluşturulmasını elzem kılmıştır. Nitekim, bu kapsamda KTFD Meclisi tarafından *self-determinasyon* hakkının hayata geçirilmesi yönünde irade ortaya konulması ile 1983 tarihli KKTC kurulmuştur. Böylece azınlık statüsündeki Kıbrıs Türkleri adadaki varlıklarının devamı için KKTC’yi kurarak neorealist bir yaklaşım sergilemiştir.

Genel olarak toparlamak gerekirse, Neorealizmin güç, güvenlik, beka, *self-help* gibi ilkeleri kapsamında Kıbrıs sorunu Türk-Amerikan ilişkilerini değerlendirmek mümkündür. Türkiye bölgede güç elde ederken güvenlik ikilemi yaratacak şekilde saldırgan realist anlayıştan ziyade defansif realist bir anlayış benimsemiştir. Bunun yanı sıra Türkiye, Kıbrıs sorunu konusunda her zaman uzlaşmacı bir yaklaşım sergilemiştir. Ne zaman Ruamlar tarafından Kıbrıs Türklerinin yaşam hakkına bir müdahale edildiyse önce diplomatik kanallar denenmiştir. Başka bir yol kalmadığı takdirde askeri müdahale kozu öne sürülmüştür. Bu yönüyle Türklerin adadaki beka sorununa çözüm getirilmesi noktasında Türkiye’nin neorealist çizgide hareket ettiği değerlendirilmesine varılmıştır. NATO ve BM gibi uluslararası örgütler Kıbrıs sorununa gerek arabuluculuk rolüyle müdahil olsalar da etkin bir çözüm getirilemediği görülmüştür. Bu çözümsüzlükte Ruamların uzlaşmacı olmayan ve pesimist yaklaşımı Enosis emellerinden hiçbir zaman vazgeçilmediğinin önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Yayınlanmış Eserler

- Arı, T. (2018). *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 5. baskı, Aktüel 16. Basım Yayıncılık, Bursa.
- Arı, T. (2021). *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 10. baskı, Aktüel 16. Basım Yayıncılık, Bursa.
- Armaoğlu, F. (2015). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 20. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Adıgüzel, M. B. (2019). *Kıbrıs Tarihi Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonrası*, 1. Baskı, Son Çağ Kültür Yayınları, Ankara.
- Aksu, F. (2008), *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi*, 1. Baskı, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Aladağ, H. H. (2020). “Kıbrıs’ın 19. Yüzyılda İdari, Sosyal ve Ekonomik Genel Durumu”, Orhun, F. Ç. (2020). *(Osmanlı’dan Günümüze) Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın* kitabı içinde, 1.Basım, Gazi Kitapevi, Ankara, ss.105-124.
- Atun, A. (2021). *Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları*, 1. Baskı, Hiper Yayın, İstanbul.
- Balcı, A. (2018). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, 3. Baskı, Alfa Basımevi, İstanbul.
- Beratlı, N. (2020), *Kıbrıslı Türk Siyasi Tarihi*, 1. Baskı, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Booth, K.& Smith, S. (2015), *Uluslararası İlişkiler Kuramları*, 1. Baskı, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Bostan, İ. (2001). “Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergahı”, Ahmetoğlu, A., Afyoncu, E. (Yay. Haz.), (2001). *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi* kitabı içinde, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayıncılık, İstanbul, ss.11-38.
- Burchill, S., Linklater, A. Vd. (2021), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 5. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.
- Clausewitz, C. V. (2019), *Savaş Üzerine*, Doruk Yayınları, İstanbul.
- Collins, A. (2017), *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, 3. Baskı, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Çelik, M. (2017). *Devletlerin Egemen Eşitliği: “Bir Uluslararası İlişkiler Miti”*, 1. Basım, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Coşkun, Y. (2019). *Türkiye-ABD İlişkilerinde ABD Dışişleri Bakanlarının Türkiye Ziyaretleri (1953-1993)*, 1. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.

- Demir, S., Varlık, A. B. (2013), Realist ve Liberal Teorilerde “Güç” Anlayışı”, Çomak, H, Sancaktar, C. (ed.), Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar içinde, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, ss.67-87.
- Doğan, S., Kavak, Ş. (2015), “Uluslararası İlişkilerde Güç Anlayışı”, Çınar, Y, Özcan, A. B. (ed.) (2015). *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları* kitabı içinde, 2. Baskı, İstanbul: Hükümdar Yayınları, ss.251-283.
- Donnelly, J. (2000), *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Doyle, W.M. & Ikenberry, J. G. (ed.) (2015). *Uluslararası İlişkiler Teorisinde Yeni Düşünce*, 1. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Dunne, T., Kurki, M., Smith, S. (2021). *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, Felix Kitap, Ankara.
- Göktürk, T. B. (2016). *Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi ve Enosis Politikaları*, Okman Printing, Gazi Mağusa.
- Gözen, R. (Der.), (2021), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gözlü, A. (2011). *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Gözügüzelli, E. (2008), *Vurun “Kahpe” Kıbrıs’a*, 1. Baskı, Togan Yayınları, İstanbul.
- Gözügüzelli, E. (2021). *Kıbrıs Barışın Gölgesinde Psikolojik Savaş*, 1. Baskı, Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Griffiths, M., Roach, S., Solomon, M. S. (2021), *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*, 2. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Hasgüler, M. (2018). *Kıbrıs Siyasi El Kitabı ve Sözlüğü*, 1. Basım, Alfa Basım Yayım, İstanbul.
- Hobbes, T. (2022). *Leviathan*, 23. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Karabulut, B. (2016). *Uluslararası İlişkiler Kavramlar-Teoriler-Kurumlar*, Barış Kitapevi, Ankara.
- Karabulut, B. (2018), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Barış Kitap Yayınevi, Ankara.
- Kardaş, Ş., Balcı, A.(ed.). (2020). *Uluslararası İlişkilere Giriş-Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, 11. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.
- Kalkan, Y. B. (2018), *Uluslararası İlişkiler Disiplininde Realist Paradigma*, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Kaynar, M. K. (2021). *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Keser, U. (2006). *Kıbrıs’ta Türk-Yunan Fırtınası*, 1. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Koç, S. (2005). *Dünden-Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Machiavelli, N. (2022). “Prens” (Çev. Kemal Atalay), 6. Baskı, Can Sanat Yayınları, İstanbul.

- Mütercimler, E. (2021). Satılık Ada Kıbrıs (Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri), 10. Baskı, Alfa Basım Yayım, İstanbul.
- Oktay, H. E. (2015) Türk Tarihinin Kayıp Yılları, 1.Baskı, Akis Kitap Yayıncılık, İstanbul.
- Oran, B. (Ed.) (2020) Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 24. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Önalp, E. (2010). Geçmişten Günümüze Kıbrıs, 2. Baskı, Berikan Kitapevi, Ankara.
- Örnek, S.& Ververi, G. (2016) Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu, Birinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Özata, M. (2017). Türk-Amerikan İlişkileri (1971-1980), 1.Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık. İstanbul.
- Özdağ, S. (2021). Ulusal Basında Kıbrıs Sorunu, 1. Baskı, Kriter Yayınevi, İstanbul.
- Salep, M. (2022). Türk Dış Politikasında Kıbrıs Zürih'ten Kanlı Noel'e,1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.
- Smith, S., Hadfield, A., Dunne, T. (2016), Dış Politika Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar, 2. Baskı, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Sula, E. İ. (2022). Realizm ve Güvenlik, Baysal, B. (der.) (2022), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik* Kitabı içinde, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.11-32.
- Şahin. S. (2017). 1970'li Yıllarda Türk Dış Politikası, Kekevi, S., Tekinsoy, Y. E., Türkmen, İ. (ed.) (2017). *Türk Dış Politikası (1830-1989)* içinde, Berikan Yayınevi, Ankara, ss. 619-657.
- Şahin, H. (2019). Johnson Mektubu, 1. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Şahin, G., Türk, M. C. O.(ed.) (2020), "Stratejik Düşünce ve Güvenlik", 4.baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Tenşi, M. T. (2018). Kıbrıs Türk Barış Harekâtı 1974, 1. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Tuncer, H. (2012). KIBRIS SARMALI Nasıl Bir Çözüm?.., 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Tuncer, H. (2014). İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası, 1. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Turan, O. (2020). Kıbrıs'ta Türk Yönetimleri ve Parlamenter Sistemin Kuruluşu (1960-1983), 1. Baskı, Fenomen Yayıncılık, Ankara.
- Tzu, S. (2021). Savaş Sanatı, 19. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Uslu, N. (2000). Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs, 1. Baskı, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara.
- Uslu, N. (2016). Çatlak İttifak, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Viotti, P.R., Kauppi, M. V. (2016), Uluslararası ilişkiler Teorisi, 5. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

- Yalvaç, F. (2021), “Devlet”, Eralp A. (Der.), *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar* içerisinde, 10. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 15-53.
- Yıldırım, H. O., Atik, V. vd. (2000). Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Yayın No: 43, Ankara.
- Waltz, K. (2021). Uluslararası Politika Teorisi, 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Wight, M. (2021). “Güç Dengesi ve Savaş Sorunu”, Calap, A. (ed.). *Uluslararası İlişkilerde Güç Dengesi* içinde, Sonçağ Yayıncılık, Ankara, ss. 31-40.

Makaleler

- Akarçay, P., Ak, G. (2018). “Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoekonomik Önem ve Gelişmeler”, *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi*, 5(1), 140-157.
- Akgün, S. (2018). Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler Arabuluculuğu ile Siyasal Çözüm Modelleri ve Analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(11), 89-107.
- Algül, H. (1987). Osmanlılar Devrinde Kıbrıs Seferinin Mânevi Cephesi ve Ebussuud Efendi'nin Seferle İlgili Fetvası, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 2(2), 37-42.
- Arı, Ö.& Kiran, A. (2011). “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, *EKEV Akademi Dergisi*, 15(46), 49-64.
- Arık, U. (2011). Kıbrıs Krizi, *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 3-22.
- Ayberk, İ., Akşit, S. & Dayıoğlu, A. (2019). Bir De Facto Devlet Olarak Kuzey Kıbrıs'ta Sivil Toplum: Toplumsal Tepki, Kıbrıs Türk Sendikaları ve Türkiye'yle İlişkiler, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16 (64), 127-144.
- Aydın, M. (2003). Amerika Dünya'dan Ne İstiyor? ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası”, *Stradigma.com; Aylık Strateji ve Analiz E- Dergisi*, No 4, 1-7.
- Aydın, M. (2004), “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 1(1), 33-60.
- Aydın, A., & Bakıncak, E. (2016). Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 95-112.
- Balıkçioğlu, E. (2019). KKTC Millî Arşiv Belgeleri Işığında Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumunun (KATAK) Kıbrıs Türk Toplumuna Yararına Yürüttüğü Faaliyetler (1943-1946), *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 26-50.
- Balyemez, M. (2022). Kıbrıs Türklerinin İlk Siyasal Gençlik Örgütlenmesi: Lefkoşa Türk Millî Gençlik Birliği-1953 (İngiliz Belgeleri Işığında), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 38(105), 225-250.

- Başlamışlı, M. (2021). ABD'nin Türkiye'ye Yönelik Ambargo Kararına İlişkin Haşhaş Sorunu Yerine 1974 Kıbrıs Krizini Ön Plana Çıkarma Girişimi. *Asia Minor Studies*, 9(1), 695-712.
- Baylis, J. (2008) "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 5(18), 69-85.
- Bilgiç, A. (2011), "Güvenlik İkilemini Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 8(29), 123-142.
- Bilgiç, A. (2015), "Dünya Politikasında Güvenlik İkilemleri: Çatışan Anlayışlar, Değişen Örnekler ve Kavramın Geleceğine Yönelik Bir Çalışma", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 11(44), 1-32.
- Bilgin, F. (2015). Kıbrıs'ın Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar (Arşiv Belgelerine Göre), *Mukaddime*, 6(1), 79-100.
- Bilgin, K. R., İliç, D. T. (2018). "Pierre Bourdieu ile Savaşı Yeniden Okumak", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, -(32), 171-177.
- Canar, B. (2018). SSCB-Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu (1964-1979), *ViraVerita E-Dergi*, (8) , 223-246.
- Coşkun, Y. (2018). Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (KTFD) İlanından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) Kuruluşuna Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Sorunu (1975-1983, *The Journal Of Academic Social Science*, 64(64), 119-143.
- Çaylı, Ş. (2023). Cumhuriyetin 100. yılında Türkiye- Yunanistan ilişkilerinde güvenlik ikilemi: NATO üzerinden bir analiz. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(49-1), 137-155.
- Çelik, M. (2021). ABD'nin Türkiye'ye Silah Ambargosu ve Yahudi Lobiciliği (1975), *Journal of History School*, 50, 121-144.
- Çelik, V., Çelebi, İ. (2020). 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan 2004 Annan Planı'na Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Meselesi, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(2), 168-193.
- Derman, G.S.& Kurban, V. (2016). Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16(33), 455-484.
- Dinç, F. T. (2022). Necmettin Erbakan ve Kıbrıs Barış Harekâtı. *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 122-154.
- Dursun, H. R. (2017), "Realizmin Realist Bir Eleştirisi Olarak Raymond Aron ve Uluslararası İlişkiler Kuramı", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 67-85.
- Düzgün, D. M. (2020), "Realizm Teorisinin Ortaya Çıkışı ve Gelişme Evreleri", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 1(47), 256-276.
- Ecevit, B. (1999). Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 39(1-2), 1-24.

- Erol, H. (2015). Kıbrıs Müzakereleri ve Rauf Denktaş, *Tarih Okulu Dergisi*, 8(24), 717-760.
- Erol, H. (2017). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(17), 296-313.
- Eroğlu, H. (2002). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18(54), 735-793.
- Ertoyl, B. (2019), "Uluslararası İlişkilerde Realist Geleneğin Dönüşümü ve Neoklasik Realizm", *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-26.
- Göktepe, C., & Ünlü B, T. (2014). İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs, *Bilgi*, (68), 141-168.
- Göktürk, T. B. (2008). Rumlar'ın Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı: Öncesi ve Sonrası. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(16), 335-363.
- Göktürk, T. B. (2015). Rum Ortodoks Kilisesi'nin Kıbrıs'ta Karar Alma Sürecine Etkisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15(30), 295-345.
- Gülen, A. (2012). İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965), *Atatürk Yolu Dergisi*, 13(50), 389-428.
- Günel, A. (2019). ABD'nin 1974 Kıbrıs Askeri Darbesindeki Rolü. *OPUS International Journal of Society Researches*, 10(17), 2168-2207.
- Gündoğdu, E. (2016), "Uluslararası İlişkilerde Caydırma Teorisi", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2), ISSN 2147-6934, 1-22.
- Kamacı, F. (2021), "Güvenlik Politikalarının Geleneksel İki Yüzü: Realizm ve İdealizm", *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 85-95.
- Karabulut, A. & Değer, F. (2015). "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşımına Genel Bakış", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, ss. 69-79.
- Kardaş, Ş. (2019), "İnsan Hakları Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler: Realist Temelleri Yeniden Düşünmek", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 15(56), 121-150.
- Kaya, Y. & Yeter, B. (2018). Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 215-229.
- Keser, U. (2011). 21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11 (23), 93-121.
- Keser, U. (2015). Türk Mukavemet Teşkilatı'nda Muhabere 1955-1974, U.Ü. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), s. 61-114.
- Kıralp, Ş. (2023). Makarios'un 1967 Sonrası Milliyetçi Propagandasının Silahlı Rum Muhaliflere Yaklaşımı, *Karadeniz Araştırmaları*, 20(78), 367-386.
- Kıyanç, S. (2020). Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'deki ABD Üs ve Tesisleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 36(101), 203-252.
- Kocakılıç, G. (2021). Kıbrıs Meselesinin Genel Seyri, *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 57-70.

- Kolasi, K. (2013). Soğuk Savaşın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorisi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 6(2), 149-179.
- Küçüker, S. D. (2019), “Thukydides’in Tarihi Ekseninde Klasik Hellen Polislerinin Siyasi Statüsü”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(3), 719-738.
- Mammadov, A. (2017). Realizm ve Liberalizmin Ortasında: Marksist Teorinin Yeri ve Önemi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (59), 18-25.
- Menekşe, M. (2013). Berlin Konferansı Sonrasında Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi (1878-1923). *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 6(12), 309-325.
- Olkan, K.B. (2021), “Çin-ABD İlişkilerinde Güvenlik İkilemi: Tayvan Sorunu”, *Journal Of Business Innovation and Governance*, 4(1), 27-41.
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3), 113-144.
- Özdoğan, M. (2019). Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-24.
- Öztoprak, İ. (1998). Kıbrıs’ta 1931 İsyanı ve Yankıları. *Belleken*, 62(233), 207-232.
- Öztürk, M. (2020), “Savaşın Değişen Doğası ve Clausewitz: “Savaş Üzerine” Eleştiriler”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(6), 1743-1752.
- Savrun, E. (2017). 1571 Türk Yönetiminden, 1878-1925 İngiliz Taç Kolonisi’ne; Kıbrıs Üzerinde Enosis Faaliyetleri ve İngiliz Stratejisi. *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3(1), 1-20.
- Savrun, E., & Tınal, M. (2017). Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1955-1964). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 349-371.
- Savrun, E. (2018). Kıbrıs’ta İngiliz Taç Kolonisi, Böl-Yönet ve İslamcılık Politikaları ve Rum İsyancıları Karşısında Kıbrıs Türk Milli Uyanışının Temelleri 1925-1931. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 25-43.
- Savrun, E. (2018). Kıbrıs’ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtının Belgelerle Kısa Tarihi, *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(9), 258-273.
- Serdar, İ. (2015), “Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış”, *The Journal of Europe- Middle East Social Science Studies*, 1(1), 14-38.
- Seval, H. F. (2017), “Soğuk Savaş’tan Günümüze İnsani Müdahale: Neo-Realist Perspektif”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 469-481.
- Sevinç, D. (2017). Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954-1960), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (60), 171-206.

- Şahin, M. (2016). Lewis D. Einstein'ın Günlüğü: Birinci Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16(32), 169-187.
- Şahin, G. (2022). Ayşe Tatile Çıktı Parolasının Arka Planı. İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı, *Anafartalar Dergisi*, (15), 61-67.
- Şahin, C., & Şahin, İ. (2023). Soğuk Savaş Dönemi ABD'nin Kıbrıs'ta Komünizm Kaygısı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19(45), 299-332.
- Şen, Ö. Ü. O., & Özveren, A. G. M. (2023). Ekonomik Yaptırımların Yerli Üretim ile İlişkisi: 1975-78 Silah Ambargosu'ndan Caatsa'ya Bir Çıkarım, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1-34.
- Şener, B. (2020). 1967 Kıbrıs Krizi'nde Siyasi, Askeri ve Hukuki Boyutlarıyla Türkiyenin Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, 16(31), 271-304.
- Tamçelik, S. (2010). Kıbrıs'ta Kurulması Düşünülen Federal Sistemde Toplum Cemaat Meclisleri ve Özellikleri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 269-285.
- Tokatlı, S. G. (2022), "Klasik Realizm ve Neorealizm Kuramının İncelenmesi: Devlet Kavramına Yönelik Analiz", *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(21), 122-141.
- Turan, O. (2021), "Perikles'in Peloponnesos Savaşı'ndaki Stratejisine Dair Eleştirel Bir Yaklaşım", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı L, 54-82.
- Tüysüzoğlu, G. (2013). Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi. *Avrasya Etütleri* 44(2), 57-85.
- Vatansever, M. (2010) Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 1487-1530.
- Waltz, K. (2008). Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(17), 2-44.
- Yalvaç, F. (2011). Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29), 71-99.
- Yellice, G. (2012). 1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, No.24, 13-26..
- Yiğit C. (2015). "Sistem, Devlet ve Savaş: Bir Yapısal Realist Analiz", (Ed.) Arı T., Özdal B., *Uluslararası Sistemde Yeni Düzen Arayışları, VII. Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Konferansı*, Bursa.
- Yirmibeşoğlu, Ş. G., & Dinçer, F. C. Y. (2018). Uluslararası Ticaret Bağlamında Klasik Realizm, Neo-Realizm ve Neo-Liberalizm, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (3), Ksos, 114-125
- Yüksel, D. Y. (2018). Kıbrıs' ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34(98), 311-376.

Tezler

- Alptekin, G. (2019). "Johnson Mektubu'nun Basındaki Yansımaları: Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman Gazetelerindeki Sunumu Üzerine Bir İnceleme".

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Ateş, M. (2004). “Geçmişten Günümüze Kıbrıs Sorunu ve Çözüm Yollarına İlişkin Çabalar”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Çakırbaş, A. (2004). “Kıbrıs Sorunu (1950-1960)”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

İzgi, R. A. (2007). “Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye’ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Nas, F. (2013). “Uluslararası Alanda Kıbrıs Sorunu”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Pınar, L. (2014), “Neorealist Kuram Çerçevesinde Türkiye’nin Ortadoğu Politikası (2002 – 2012)”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Şahin, G. (2006). “Tarih çalışmalarına kaynak olarak Tercüman, Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet gazetelerinde Kıbrıs sorunu (1954- 1974)”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Toman, M. (2019). “ABD Perspektifinden Henry Kissinger Etkisinde Türk-Amerikan İlişkileri (1969-1977)”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Kongre, Konferans ve Sempozyumlar

Babaoğlu, R. (2014). “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kurulması ve Makarios’un Türkiye Ziyareti 22-26 Kasım 1962”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, ss.301-328.

İlgen, F. (2019), “Realist Bir Bakış: Vestfalya Barışı ve Etkileri”, *3. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi ICOESS 2019*, ss.247-261.

İnternet Kaynakları:

<https://www.ilimvemedenyet.com/realist-perspektifte-uluslararasi-orgutler.html>
(Erişim Tarihi 15.01.2023)

<http://www.ismetinonu.org.tr/lozan-baris-antlasmasi-tam-metni/>(Erişim Tarihi 03.03.2023)

https://www.mfa.gov.tr/garanti-anlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa (Erişim 24.09.2023 tarih ve saat 23.28)

https://www.mfa.gov.tr/ittifak-anlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa (Erişim 24.09.2023 tarih ve saat 23.28)

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası

ÖZGEÇMİŞ

Ercan GÖK

ÖĞRENİM DURUMU:

Lisans : 2011, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü

Yüksek Lisans : 2024, İstanbul Gedik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

TEZDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR ve PATENTLER:

DİĞER YAYINLAR, SUNUMLAR ve PATENTLER: